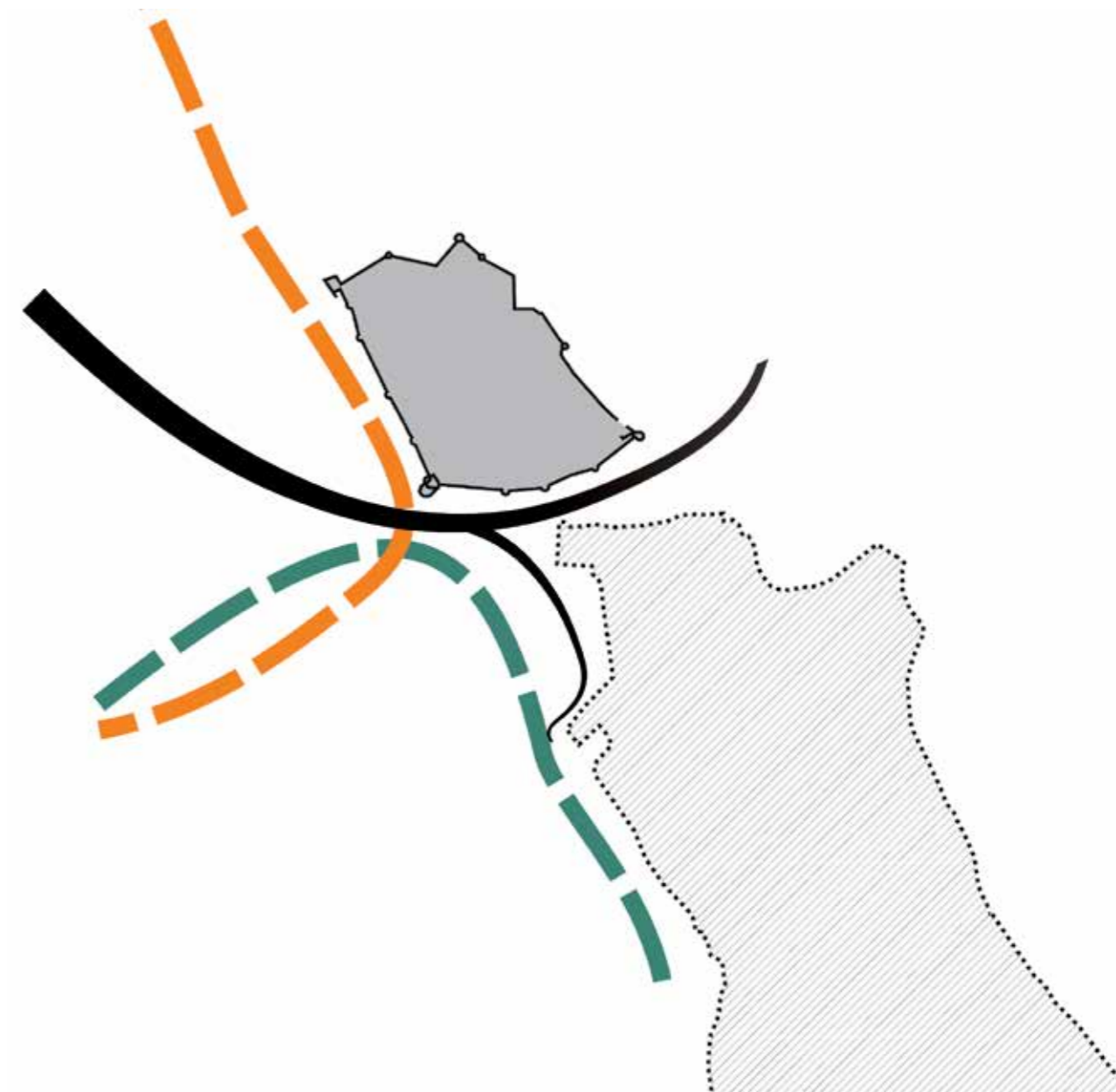

Η Αμμόχωστος αποτελεί μια ιδιαίτερης περίπτωσης πόλη, που μοιάζει να σχετίζεται άμεσα με την ιστορία που την περιβάλλει. Ο διαχωρισμός της Κύπρου, αποτέλεσμα της Τουρκικής Εισβολής του 1974, επέφερε σημαντικές και ραγδαίες αλλαγές στο γεωγραφικό και κοινωνικό χάρτη της πόλης. Οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι της εκδιώχθηκαν δια της βίας από τα τουρκικά στρατεύματα και από τότε ένα τμήμα της κατεχόμενης πόλης παραμένει περιφραγμένο και ερημωμένο. Πρόκειται για μια νεκρή, εγκαταλελειμμένη πόλη, χωρίς κατοίκους, περιτριγυρισμένη με συρματοπλέγματα, καθώς η πρόσβαση σε αυτήν απαγορεύεται. Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικού διαχωρισμού, που δημιουργήθηκε ύστερα από βίαια παρέμβαση στο χώρο μέσω της κυρίαρχης πολιτικής επιβολής, οριοθετήθηκε και παγιώθηκε στο χώρο και στο χρόνο.

Μέσα από την παρούσα μελέτη επιχειρείται η ανάδειξη των κύριων χαρακτηριστικών των μετασχηματισμών και των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία σαράντα χρόνια λόγω αυτού του βίαιου κοινωνικού διαχωρισμού σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολεοδομικό επίπεδο. Οι σχεδιασμοί και οι πολιτικές αποφάσεις των τελευταίων δεκαετιών έχουν καθορίσει και επηρεάσει άμεσα την εικόνα της πόλης και λειτουργούν προς όφελος των οργανωμένων συμφερόντων, αποτρέποντας την εφαρμογή ενός οργανωμένου σχεδίου ανάπτυξης και συνοχής της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

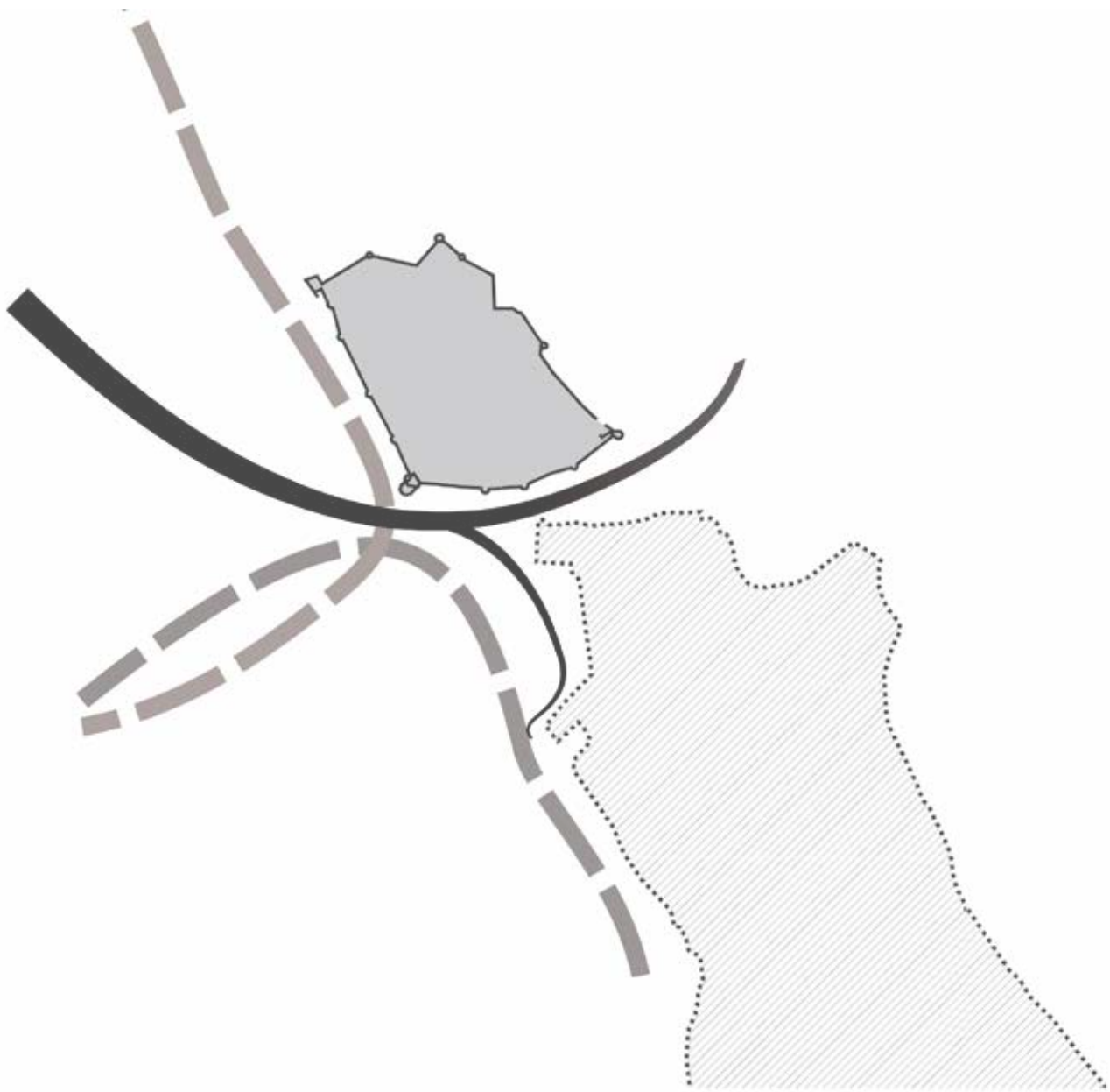
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ ΜΕΤΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: **ΤΣΕΒΑ ΕΛΕΝΗ**
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: **ΚΛΑΜΠΑΤΣΕΑ ΕΙΡΗΝΗ**

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
Δ.Π.Μ.Σ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ-ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Β| ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2015

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΑ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ**
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: **ΤΣΕΒΑ ΕΛΕΝΗ**
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: **ΚΛΑΜΠΑΤΣΕΑ ΕΙΡΗΝΗ**

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
Δ.Π.Μ.Σ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ-ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Β| ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2015

Στην Αντιγόνη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών 'Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου', κατεύθυνση Β 'Πολοδομία - Χωροταξία'.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα της παρούσας μελέτης κυρία **Ειρήνη Κλαμπατσέα**, επίκουρη καθηγήτρια Ε.Μ.Π., για την παρότρυνση στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος, τη συνεχή καθοδήγηση και ενθάρρυνση για την επίτευξη του βέλτιστου δυνατού αποτελέσματος, καθώς και για το χρόνο που μου αφιέρωσε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, είμαι ευγνώμων στην κυρία **Έλενα Κωνσταντινίδου**, επίκουρη καθηγήτρια Ε.Μ.Π., τόσο για το ενδιαφέρον και τις σημαντικές συμβουλές της όσο και για την παρότρυνση της να απευθυνθώ στους κ. Μ. Γεωργίου και κα. Σ. Φλωρίδου.

Ως εκ τούτου, οφείλω ευχαριστίες στην κυρία **Σεβίνα Φλωρίδου**, αρχιτέκτονα μηχανικό στην Κύπρο, για τις πολύ εύστοχες παρατηρήσεις και τις πολύτιμες επιστημονικές συμβουλές της, καθώς και τον κύριο **Μιχαήλ Γεωργίου**, λέκτορα στο τμήμα Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου της Λευκωσίας, για τη βοήθεια και το ερευνητικό υλικό που μου πρότεινε.

Τέλος, ευχαριστώ εκ των προτέρων τον κύριο **Κωνσταντίνο Σερράο**, αναπληρωτή καθηγητή Ε.Μ.Π. και την κυρία **Παναγιώτα Θεοδωρά**, επίκουρη καθηγήτρια Ε.Μ.Π., οι παρατηρήσεις των οποίων, ως μέλη της τριμελούς επιτροπής, θα συμβάλλουν αποτελεσματικά στην περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
Αντικείμενο μελέτης, Υπόθεση και Στόχος εργασίας.....	11
Μεθοδολογία προσέγγισης.....	12

A ΜΕΡΟΣ | ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

A.1. Κοινωνικός διαχωρισμός και κοινωνικές ανισότητες στον αστικό χώρο.....	15
A.2. Ο αστικός χώρος ως πεδίο συγκρότησης κοινωνικών ταυτοτήτων και άσκησης εξουσίας.....	26
A.3. Μορφές κοινωνικού διαχωρισμού.....	29
A.4. Παραδείγματα κοινωνικών αποκλεισμών.....	32
A.5. Όρια πόλεων.....	36
A.5.1. Εσωτερικά όρια πόλεων και τείχη.....	38
A.5.2. Η περίπτωση της Βηρυτού.....	41
A.6. Συλλογική μνήμη.....	49
A.6.1. Σχέση μνήμης και εξουσίας.....	55
A.7. Συμπεράσματα.....	59

B ΜΕΡΟΣ | Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

B.1. Κυπριακό ζήτημα_ πρόβλημα.....	61
B.1.1. Η Πράσινη γραμμή.....	64
B.2. Η περίπτωση της Αμμοχώστου η πόλη 'φάντασμα'.....	67
B.2.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή της πόλης.....	71
B.2.2. Η απειλή της διχοτόμησης.....	78
B.2.3. Η τούρκικη εισβολή 1974.....	82
B.2.4. Πολιτικές εξελίξεις για το ζήτημα της Αμμοχώστου 1974-2015.....	87
B.2.4.1. Λόγοι που εμπόδισαν τον πλήρη εποικισμό της Αμμοχώστου.....	104
B.2.5. Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	106

B.2.6. Η εξέλιξη της πόλης της Αμμοχώστου	
B.2.6.1. Πληθυσμιακά στοιχεία.....	109
B.2.6.2. Οικονομικές δραστηριότητες.....	114
B.2.7. Πολεοδομική εξέλιξη (1878 – 2015).....	116
B.2.8. Στοιχεία ανάγλυφου.....	120
B.2.9. Εσωτερικά όρια Αμμοχώστου.....	122
B.2.10. Χωρικά δεδομένα	
B.2.10.1. Ύψη κτιρίων.....	124
B.2.10.2. Πυκνότητα δόμησης.....	126
B.2.10.3. Χρήσεις γης 1974.....	128
B.2.10.4. Χρήσεις γης 2015.....	129
B.2.11. Προβλήματα, πιέσεις και δυναμικές της πόλης.....	134
B.2.12. Κοινωνικός διαχωρισμός.....	137
B.2.13. Συλλογική μνήμη.....	139
B.2.14. Ερμηνεία – Κριτική προσέγγιση.....	143
B.2.15. Προβλήματα και προοπτικές.....	146
Γ ΜΕΡΟΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	149
Δ ΜΕΡΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	154

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Αμμόχωστος αποτελεί μια ιδιαίζουσας περίπτωσης πόλη, που μοιάζει να σχετίζεται άμεσα με την ιστορία που την περιβάλλει. Ο διαχωρισμός της Κύπρου, αποτέλεσμα της Τουρκικής Εισβολής του 1974, επέφερε σημαντικές και ραγδαίες αλλαγές στο γεωγραφικό και κοινωνικό χάρτη της πόλης. Οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι της εκδιώχθηκαν δια της βίας από τα τουρκικά στρατεύματα και από τότε ένα τμήμα της κατεχόμενης πόλης παραμένει περιφραγμένο και ερημωμένο. Πρόκειται για μια νεκρή, εγκαταλελειμμένη πόλη, χωρίς κατοίκους, περιτριγυρισμένη με συρματοπλέγματα, καθώς η πρόσβαση σε αυτήν απαγορεύεται. Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικού διαχωρισμού, που δημιουργήθηκε ύστερα από βίαια παρέμβαση στο χώρο μέσω της κυρίαρχης πολιτικής επιβολής, οριοθετήθηκε και παγιώθηκε στο χώρο και στο χρόνο.

Μέσα από την παρούσα μελέτη επιχειρείται η ανάδειξη των κύριων χαρακτηριστικών των μετασχηματισμών και των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία σαράντα χρόνια λόγω αυτού του βίαιου κοινωνικού διαχωρισμού σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολεοδομικό επίπεδο. Οι σχεδιασμοί και οι πολιτικές αποφάσεις των τελευταίων δεκαετιών έχουν καθορίσει και επηρεάσει άμεσα την εικόνα της πόλης και λειτουργούν προς όφελος των οργανωμένων συμφερόντων, αποτρέποντας την εφαρμογή ενός οργανωμένου σχεδίου ανάπτυξης και συνοχής της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνικός διαχωρισμός, πολιτική επιβολή, δύο κοινότητες, χωρικές αντιθέσεις, πόλη 'φάντασμα', τόπος μνήμης

Αντικείμενο μελέτης

Αντικείμενο της μελέτης αποτελεί ο κοινωνικός διαχωρισμός και η καταγραφή-λειτουργία ισχυρών ορίων στην πόλη της **Αμμοχώστου**, η οποία είναι μία από τις έξι πόλεις της Κύπρου και βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της.

Μέχρι το 1974 αποτελούσε μια γοργά **αναπτυσσόμενη πόλη**, καθώς ήταν το τουριστικό, εμπορικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της Κύπρου, ενώ προσέλκυε σημαντικές ξένες επενδύσεις στους τομείς του τουρισμού, του εμπορίου και της βιομηχανίας. Η **γεωπολιτική της θέση** με τα πολλά πλεονεκτήματα συνέτεινε στο να εξελιχθεί η πόλη σε κέντρο εμπορίου καθώς και κέντρο γενικότερων σχέσεων της Κύπρου με τη Μέση Ανατολή, κατέχοντας το σημαντικότερο λιμάνι του νησιού.

Μετά την **τουρκική εισβολή** στην Κύπρο στις **16 Αυγούστου 1974** ένα τμήμα της κατεχόμενης πλέον Αμμοχώστου **περιφράχθηκε** από τα τουρκικά στρατεύματα, με σκοπό να χρησιμοποιηθεί για διαπραγματευτικούς λόγους, καθώς η κατάληψη της πόλης δεν αποτελούσε μέρος των αρχικών στρατηγικών σχεδίων της Τουρκίας.

Σήμερα, το τμήμα αυτό παραμένει εγκαταλελειμμένο, αναξιοποίητο, άβατο και ακατοίκητο. Είναι ένα είδος **νεκρού τόπου**, που έχει σταματήσει να λειτουργεί, χαρακτηρίζεται από την κενή του κατάσταση και ελέγχεται από τρίτους. Είναι ένα **όριο** που επιβλήθηκε και πάγωσε στο χρόνο και στο χώρο. Μέσα από την ανάγνωση της ιστορίας της πόλης προκύπτει ότι οι **χωρικές αντιθέσεις** πυροδοτούνται ταυτόχρονα από πολυεπίπεδες αντιθέσεις κοινωνικού, πολιτικού, εθνικού, θρησκευτικού και φυλετικού χαρακτήρα ανάμεσα στις δύο πληθυσμιακές ομάδες, τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους.

Υπόθεση εργασίας

Η υπόθεση εργασίας αφορά στην ύπαρξη και εκδήλωση **κοινωνικών διαχωρισμών**, οι οποίοι δύναται να εκφράζονται μέσα από φυλετικούς και εθνικιστικούς όρους, μέσω της (πολιτικής) **επιβολής** και του εξαναγκασμού και όχι μόνο μετασχηματίζουν το χώρο, αλλά προκαλούν βίαια αποτυπώματα σε αυτόν. Πρόκειται για μια επιβολή στην κοινωνία και στο χώρο, καθώς η εδραίωση καθεστώτων ανασυντάσσει το χώρο με αυστηρές γεωμετρικές χαράξεις, ενώ από τη δεδομένη χρονική στιγμή που θα επιβληθεί στο χώρο παγιώνεται.

Στόχος εργασίας

Στόχο της εργασίας αποτελεί η **χωρική αποτύπωση των κοινωνικών εντάσεων** που έχουν διαδραματιστεί τις τελευταίες δεκαετίες στην πόλη της Αμμοχώστου και η **αναζήτηση των αιτιών**, που οδήγησαν σε αυτή. Η πόλη άλλαξε καθοριστικά και ο χώρος της μετασηματίστηκε. Το κύριο πρόβλημα εντοπίζεται στον κατακερματισμό της πόλης η οποία αδυνατεί να λειτουργήσει ως ενότητα. Για την επίτευξη του στόχου είναι απαραίτητη η καταγραφή και ερμηνεία των μεταβολών των πληθυσμιακών και κοινωνικών στοιχείων, των παραγωγικών και οικονομικών δραστηριοτήτων και του γεωγραφικού χώρου συγκριτικά με το δομημένο περιβάλλον σε συνδυασμό με την παράθεση των πολιτικών πρακτικών που εφαρμόστηκαν από το 1974 μέχρι σήμερα.

Μεθοδολογία προσέγγισης

Η κοινωνική γεωγραφία της πόλης είναι άμεσα συσχετισμένη με τις δυνάμεις και τους παράγοντες που συγκροτούν και καθορίζουν την οργάνωση του χώρου. Η πόλη ήταν και είναι πάντα **τόπος συνάντησης και συγκρότησης διαφορετικών ταυτοτήτων**. Μέσα από ποικίλους τρόπους και μέσα έχει την ικανότητα να **απωθεί στο περιθώριο τις ετερότητες**, που αποκλίνουν από τα πρότυπα και τα χαρακτηριστικά των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Για την ποιοτική προσέγγιση της σημασίας των κοινωνικών ανισοτήτων στο χώρο είναι απαραίτητες οι ταυτόχρονες μελέτες σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και ιστορικό επίπεδο.

Με βάση αυτή την παραδοχή στο **πρώτο μέρος** της μελέτης γίνεται μια προσπάθεια συγκέντρωσης και ερμηνείας των παραμέτρων που οδηγούν στη **δημιουργία κοινωνικών και χωρικών ανισοτήτων** στον αστικό χώρο και εκφράζονται μέσα από τον **κοινωνικό διαχωρισμό**. Η εκρηκτική αστικοποίηση και οι μηχανισμοί που την συνοδεύουν, φαίνεται να εντείνουν το φαινόμενο της χωρικής ανισότητας στις σύγχρονες μητροπόλεις. Σκοπός της εργασίας είναι η κατανόηση των **διαδικασιών παραγωγής** που παράγουν τις **ανισότητες** στον αστικό χώρο, αποσκοπώντας σε μια επαναδιαπραγμάτευση της σχέσης των κατοίκων με τις πόλεις τους. Σε αυτό το πλαίσιο ερευνάται ο αστικός χώρος ως **πεδίο συγκρότησης κοινωνικών ταυτοτήτων και άσκησης εξουσίας**. Η σχέση τόπου και κοινωνικοπολιτικών συνθηκών είναι αμφίδρομη ως προς το μετασηματισμό της πόλης, καθώς ο χώρος δεν είναι μόνο παράγωγο αλλά και παράγοντας στη διαμόρφωση σχέσεων. Εν συνεχεία, γίνεται αναφορά σε μορφές κοινωνικών διαχωρισμών και περιγράφονται παραδείγματα έντονων

κοινωνικών αποκλεισμών, που αφορούν την πόλωση, τον διαχωρισμό, την αποξένωση των κοινωνικών ομάδων και τη γκετοποίηση.

Έπειτα από την χωρικό-οικονομική έρευνα μελετήθηκαν **τα όρια των πόλεων** τόσο ως προς την έννοια όσο και ως προς τη μορφή τους, εστιάζοντας κυρίως στα εσωτερικά όρια των πόλων. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στα **τείχη** των πόλεων, η στιβαρότητα και η υλικότητα των οποίων εξαρτάται από τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες της εκάστοτε χρονικής περιόδου. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια αναλύθηκε η περίπτωση το **κέντρο πόλης της Βηρυτού στο Λίβανο**.

Στα πλαίσια των σχέσεων εξουσίας με τις κοινωνικά κυριαρχούμενες ομάδες αναλύθηκε η **συλλογική κοινωνική μνήμη** ως πεδίο διεκδίκησης και εργαλείο χειραγώγησης. Η **εξουσία** δύναται να **εκμεταλλευτεί την κοινωνική μνήμη** μέσα από την ανακατασκευή της επίσημης ιστορίας και των γεγονότων, προκειμένου να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της και να προβάλει τις εκάστοτε πεποιθήσεις της.

Το **δεύτερο μέρος** αφορά την εξέταση **της πόλη της Αμμοχώστου** σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολεοδομικό επίπεδο. Αρχικά, πραγματοποιείται μια σύντομη αναφορά στο **Κυπριακό ζήτημα**, εστιάζοντας κυρίως στην χρονική περίοδο μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και παρουσιάζεται η λεγόμενη **‘πράσινη γραμμή’** σαν **διαχωριστικό όριο** μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Όσον αφορά την περιοχή μελέτης γίνεται προσπάθεια να διερευνηθούν **οι σχέσεις αλληλεπίδρασης** σε κοινωνικό, πολιτικό και χωρικό επίπεδο, να προσδιοριστούν **οι μετασχηματισμοί** που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο τα τελευταία σαράντα χρόνια και να αναζητηθούν τα **αίτια** που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της πόλης στη σημερινή υφιστάμενη κατάσταση. Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται έχει ως αφετηρία μια **σύντομη ιστορική αναδρομή της πόλης** σε ιστορικό και πολιτικό επίπεδο κυρίως από το 1974 μέχρι το 2015. Μετέπειτα καταγράφονται και ερμηνεύονται οι μεταβολές των **δημογραφικών στοιχείων** και των **οικονομικών δραστηριοτήτων** της πόλης με έμφαση κυρίως στον τουριστικό κλάδο για το ίδιο χρονικό διάστημα. Υλοποιήθηκε, παράλληλα, περιγραφή και χαρτογράφηση του **φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος** στις δύο αυτές χρονικές περιόδους. Τα αποτελέσματα, που προκύπτουν από την ανάλυση και σχετίζονται με τα προβλήματα, τις πιέσεις και τις δυναμικές της πόλης, αποτυπώνονται σε διαγραμματικούς χάρτες. Τέλος, η κατανόηση του κοινωνικού πλέγματος της πόλης επιτυγχάνεται μέσα από την περιγραφή της μορφής και των αιτίων ύπαρξης του κοινωνικού διαχωρισμού και της συλλογικής μνήμης.

Οι **πηγές** που χρησιμοποιήθηκαν για την επεξεργασία του θέματος βασίζονται στη βιβλιογραφική έρευνα, που παρατίθεται στο τέλος της μελέτης και σε πηγές του διαδικτύου.

Για την ανάλυση της μελέτης περίπτωσης πραγματοποιήθηκαν διαγράμματα, τα στοιχεία των οποίων αντλήθηκαν κατά κύριο λόγο από τη Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας και αποτυπώσεις σε χάρτες σε δύο βασικές χρονικές περιόδους το 1974 και το 2015.

Α ΜΕΡΟΣ | ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Α.1. Κοινωνικός διαχωρισμός και κοινωνικές ανισότητες στον αστικό χώρο

Ο **αστικός χώρος** χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο **κοινωνικών γεγονότων**, πεδίο συνύπαρξης και αντιπαράθεσης **κοινωνικών σχέσεων**. Οι κοινωνικές πρακτικές και οι κοινωνικές δομές είναι συνυφασμένες με αυτόν και απαρτίζονται από επιμέρους ενότητες με διαφορετικές κοινωνικές μεταβλητές, που καθορίζουν ακολούθως τις **χωρικές δομές**. Χαρακτηριστικό σημείο αναφοράς για την ερμηνεία αυτών των ενότητων αποτελεί η **ετερότητα**, στην οποία εντάσσεται θεωρητικά και η έννοια του **κοινωνικού διαχωρισμού**¹.

Η **χωρική διάσταση της κοινωνικής απόστασης** και η **γεωγραφική της αποτύπωση** είναι μια μορφή έκφρασης του κοινωνικού διαχωρισμού. Στην πραγματικότητα αποτελεί ένα πολιτισμικό φαινόμενο που περιγράφει τη **διαφοροποίηση των τρόπων κοινωνικής ύπαρξης** και αποτυπώνεται στον κοινωνικό χώρο με συγκεκριμένες ανισότητες μεταξύ διαφόρων ομάδων με ποικίλα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά. Αλληλεπιδρά με το χώρο και απεικονίζεται στις κοινωνικές πρακτικές, μέσα από την εκδήλωση **σχέσεων εξουσίας**² που υφίστανται μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Ο κοινωνικός χώρος της πόλης είναι ταυτισμένος με **κοινωνικά νοήματα**, που εκφράζονται στον χώρο της και σχετίζονται με **ιστορικές διαδικασίες και κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις**. Η γεωγραφική αποτύπωση των κοινωνικών μεταβλητών του χώρου, που αφορούν τον κοινωνικό διαχωρισμό, φανερώνει το **χωρισμό της πόλης σε τμήματα**, όπου συγκεντρώνονται ομάδες με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Ο κοινωνικός διαχωρισμός προκύπτει από την ταξική δομή, καθορίζεται από τις κοινωνικές πρακτικές και εκφράζεται μέσα από τις ασυνέχειες του χώρου, τις πολώσεις και τις ασυμμετρίες. *Η δομή του κοινωνικού συστήματος, το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο, το παραγωγικό σύστημα, η ιστορική συγκυρία και τα γεωγραφικά δεδομένα του χώρου αποσαφηνίζουν τα αίτια των κοινωνικών μετασχηματισμών και διαχωρισμών.*

---

1. Δημουλάς Κ., Έξαρχος Γ., Μουσσούρου Λ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, εκδ. Guttenberg, Αθήνα, 1998

2. Γιαννακόπουλος Κώστας, Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *Εξουσία, αντίσταση και χωρικές υλικότητες*, εισαγωγή στο *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη, χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010

Οι χωρικοί μετασχηματισμοί που λαμβάνουν χώρα στα κέντρα των πόλεων είναι αποτέλεσμα των **διεργασιών των σχέσεων παραγωγής** και έχουν αντίκτυπο στην **κοινωνική δομή** της. Η διερεύνηση της **κοινωνικής γεωγραφίας** της πόλης περιλαμβάνει τόσο μια διαδικασία επεξεργασίας **ποσοτικών δεδομένων**, που αφορούν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομάδων που κατοικούν στο χώρο, όσο και την ερμηνεία και εξήγηση του **κοινωνικού νοήματος**. Οι χωρικές κατανομές δεν μπορούν να ερμηνευθούν μέσα από ένα από στατιστικό συσχετισμό, καθώς δεν είναι απαραίτητα αποτέλεσμα γεωγραφικών αιτιών. Για την ποιοτική προσέγγιση της σημασίας τους πρέπει να γίνουν ταυτόχρονες μελέτες σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και ιστορικό επίπεδο στα πλαίσια μιας **συνολικής διεπιστημονικής διερεύνησης**.

Ο χώρος μπορεί να διαχωριστεί σε δύο³ σχετικά αυτόνομες αλλά στενά αλληλοσχετιζόμενες ενότητες: **φυσικός ή υλικός και κοινωνικός χώρος**⁴. Ο φυσικός χώρος περιγράφεται μέσα από δύο βασικά χαρακτηριστικά, την ύπαρξη διαφορών στη φυσική δομή του και την έννοια της απόστασης. Ο κοινωνικός χώρος υπονοεί την **κατανομή** των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων των μέσων παραγωγής, του πληθυσμού και των αγαθών στα πλαίσια των χωρικών οργανώσεων, εμπεριέχοντας πιο **πολύπλοκες χωρητικότητες** των οποίων η σημασία αντλείται από την κοινωνία. Διαμορφώνεται από τις εκάστοτε σχέσεις **παραγωγής** και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής δομής.

Σύμφωνα με τον Λ. Λαμπριανίδη *‘κάθε τρόπος παραγωγής έχει τις δικές του ανάγκες για τη χωρική κατανομή των κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων που εξειδικεύονται και συγκεκριμενοποιούνται σε ένα δομημένο κοινωνικό σχηματισμό μέσα από την αλληλεπίδραση του φυσικού χώρου, του ήδη υπάρχοντος κοινωνικού χώρου και μέσα από τις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας*⁵. Ο κοινωνικός χώρος διαμορφώνεται από τα διαφορετικά κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά και πληθυσμιακά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η εκάστοτε περιοχή και ακολούθως επηρεάζει τα κοινωνικά φαινόμενα.

Για να γίνουν κατανοητές οι **χωρικές ανισότητες** που εντοπίζονται εντός των χωρών, που έχουν οργανωθεί με τις θεμελιώδεις αρχές του καπιταλισμού⁶, είναι σκόπιμο να πραγματοποιηθεί μια σύντομη αναδρομή των σχέσεων της παραγωγής με τις αναπτυξιακές πολιτικές του

3. Σύμφωνα με τον γεωγράφο D. Harvey ο χώρος μπορεί να νοηθεί ως απόλυτος, σχετικός και σχεσιακός. Κάθε μία από αυτές τις τρεις αντιλήψεις περιλαμβάνει διαφορετικούς μεθοδολογικούς χειρισμούς και διαφορετικές λογικές για το χώρο.

4. Λαμπριανίδης Λόης, *Οικονομική Γεωγραφία, Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2002, σελ. 144

5. ό.π., σελ. 145

6. Η ιστορική εξέλιξη των καπιταλιστικών χωρών χαρακτηρίζεται από χωρικές ανισότητες στο εσωτερικό τους.

αστικού χώρου στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου.

Σχεδόν αμέσως μετά τη **λήξη του Β' Παγκόσμιου πολέμου** και μέχρι **τις αρχές της δεκαετίας του '70** επικρατεί μια περίοδος ευημερίας και ανάπτυξης, που έχει χαρακτηριστεί ως 'Χρυσή Εποχή'⁷, λόγω της **τεχνολογικής εξέλιξης** και της **βιομηχανικής ανάπτυξης**⁸ που φτάνει στο απόγειο της. Το κυριότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της εποχής ήταν οι διαρκείς και μεγάλες **επενδύσεις**, ενώ σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό η κοινωνία δεν είχε ανάγκη τον άνθρωπο παραγωγό αλλά τον άνθρωπο καταναλωτή, με τον καταναλωτισμό να βρίσκει το πιο εύφορο έδαφος αυτή την περίοδο.

Παράλληλα, η ανάπτυξη των πόλεων των πιο ανεπτυγμένων οικονομιών, ήδη από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, διενεργήθηκε μέσα από την **επέκταση τους στα προάστια**. Στις χώρες, όπου οι βιομηχανικές μονάδες εντοπιζόνταν στα κέντρα των πόλεων, η εγκατάσταση εργατών και χαμηλών οικονομικά στρωμάτων σε αυτά σε συνδυασμό με τη λειτουργία των εργοστασίων δυσaráεστησε την αστική τάξη, που αναζήτησε ένα νέο περιβάλλον διαμονής. Δημιουργήθηκαν, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, περιστατικές εκτάσεις και **νέες κεντρικότητες εκτός παραδοσιακού κέντρου** στις περιφέρειες των πόλεων με την ανάπτυξη νέων συστημάτων υποδομής και δικτύων μεταφοράς και την ταυτόχρονη περιστατικοποίηση των τριτογενών δραστηριοτήτων, που συνέβαλλαν εξίσου καθοριστικά προς αυτή την κατεύθυνση. Προβλήματα σχετικά με την ποιότητα της ζωής και την περιβαλλοντική υποβάθμιση, το αυξημένο κόστος γης, τις μεταφορές και τις επικοινωνίες, που προκύπτουν ως απόρροια της βιομηχανικής ανάπτυξης, είναι άμεσα συνυφασμένα με την εικόνα των μητροπόλεων και συντέλεσαν καταλυτικά στη δημιουργία νέων περιοχών κατοικίας στα προάστια.

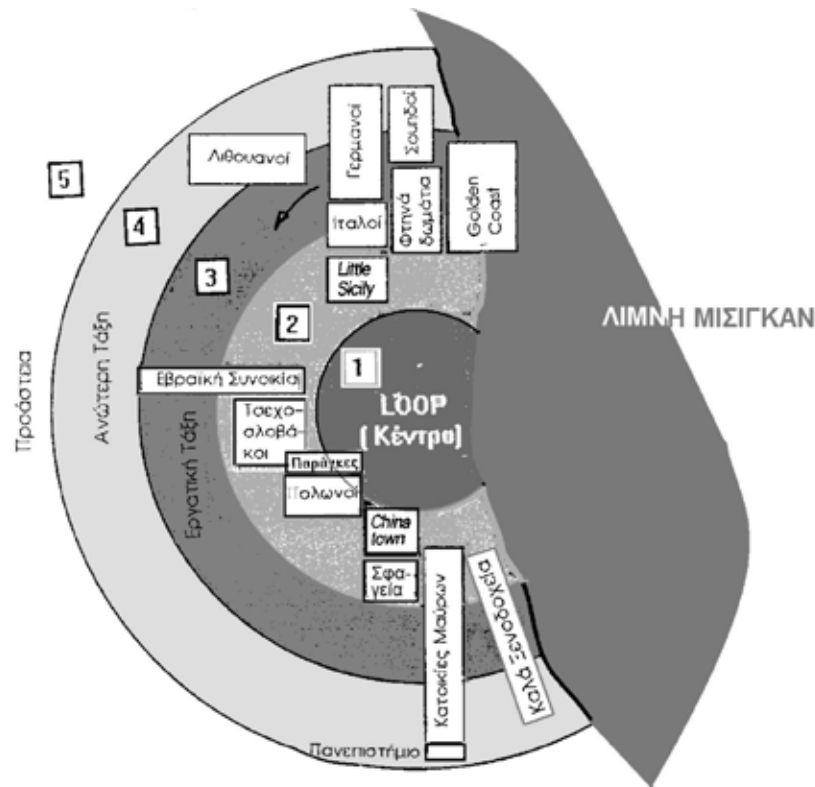
Ενδεικτικές αυτών τάσεων είναι οι μελέτες του Τμήματος Κοινωνιολογίας του **Πανεπιστημίου του Σικάγου**⁹ κατά τη δεκαετία του 1920 για τον **κοινωνικοχωρικό διαχωρισμό** στο εσωτερικό των πόλεων, που αποτέλεσαν την απαρχή για τη μελέτη της κοινωνικής γεωγραφίας. Μία από τις πιο σημαντικές είναι το πολυεδομικό **μοντέλο του Burgess**¹⁰, σύμφωνα με το οποίο τα άτομα παρουσιάζουν συμπεριφορά **ανάλογη** με την κοινωνική ομάδα στην

7. Hobsbawm Eric, *Η εποχή των άκρων, Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μετάφραση Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2004

8. Στο χώρο της βιομηχανίας και γενικότερα στην αγορά εργασίας απορροφήθηκαν εκείνη την περίοδο νέες γυναίκες και ένας ικανοποιητικός αριθμός μεταναστών.

9. Το **Σικάγο** αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης των ερευνών λόγω της συνεχούς άφιξης μεταναστών, της αύξησης του πληθυσμού και τη βιομηχανική ανάπτυξη και τη μετέπειτα κρίση και εγκληματικότητα στο έργο **'The city'** (1925) των Burgess, McKenzie και Park.

10. Ρέντζος Γιάννης, *Τα σχήματα (μοντέλα) στην Ανθρωπογεωγραφία (II)*, στο βιβλίο *Ανθρωπογεωγραφία, Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος, επιμέλεια Τερκενλή Θ., Ιωσηφίδης Θ., Χωριανόπουλος Ι.*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2007

Εικόνα 1
 Σχηματοποίηση της πόλης του Σικάγου κατα Burgess το 1921. Πηγή:
 Ρέντζος Πάννης, *Τα σχήματα (μοντέλα) στην Ανθρωπογεωγραφία (II)*, στο βιβλίο
Ανθρωπογεωγραφία, Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος, επιμέλεια Τερκενλή Θ.,
 Ιωσηφίδης Θ., Χωριανόπουλος Ι., εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2007

οποία εντάσσονται και χωροθετούνται στις ίδιες θέσεις με τους ομοίους τους, καθώς και σε περιοχές που αρμόζουν περισσότερο στα χαρακτηριστικά τους. Ο **Burgess** αναγνώρισε έναν αριθμό αντιπροσωπευτικών **ζωνών**¹¹, οι οποίες βρίσκονται σε ακτίνες από το κέντρο της πόλης και περιγράφει την ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και των κοινωνικών τάξεων σε **ομόκεντρους κύκλους** με επίκεντρο το **κέντρο των επιχειρήσεων**. Η ερμηνεία αυτής της χωροθέτησης στηρίζεται στην προτίμηση των εύπορων πληθυσμών να κατοικούν στην περιφέρεια των πόλεων, σε αντίθεση με τους φτωχούς και μετανάστες που κατοικούν στο κέντρο της πόλης. Οι τάσεις χωροθέτησης που παράγονται κατά τις διαδικασίες της παραγωγής με αυτό τον τρόπο συμβάλλουν σε **κοινωνικά διαχωρισμένες πόλεις**.

11. Η πόλη διαμοιράζεται σε **ομόκεντρες ζώνες** ξεκινώντας από τον πυρήνα προς την περιφέρεια με τα εξής χαρακτηριστικά: α. Εμπορικό-επιχειρηματικό κέντρο με τράπεζες, επιχειρήσεις και κέντρα ψυχαγωγίας, β. Μεταβατική ζώνη, με μεικτό περιεχόμενο, όπου συνυπάρχουν κατοικίες και επιχειρήσεις, πρόκειται για μια φτωχή περιοχή, στην οποία συγκεντρώνονται εθνικές κοινότητες και φυλετικές μειονότητες, γ. Ζώνες εργατών, υποβαθμισμένη περιοχή με εργατικές πολυκατοικίες, δ. Ζώνες υψηλής ποιότητας κατοίκων της μεσαίας τάξης, με δημόσιους υπαλλήλους και διανοούμενους, που μένουν σε πολυτελείς πολυκατοικίες ή μονοκατοικίες και ε. Ζώνη – προάστιο της μεσαίας και ανώτατης τάξης, που εντοπίζεται πέρα από τα όρια της πόλης.

Επιπροσθέτως, η πόλη της νεωτερικότητας στιγματίζεται από τον **κατακερματισμό του χώρου** που προκύπτει από πολιτικές οργάνωσης του σε **ζώνες χρήσεων γης** σύμφωνα με τις αρχές της **Χάρτας των Αθηνών**, όπως διατυπώθηκαν στο 4^ο CIAM του 1933 στην Πολεοδομία, καθώς οδήγησε στην απομόνωση των λειτουργιών μέσω του σχεδιασμού των πόλεων και χαρακτηρίζεται από κοινωνικό διαχωρισμό. Με άλλα λόγια ο διαχωρισμός των λειτουργιών και η οργάνωση σε τομείς με βάση το **zoning** διαχώρισε τον πληθυσμό κοινωνικά, οικονομικά και φυλετικά λόγω του **κεντρικού διαχωρισμού**. Κατά την πρώτη μεταπολεμική τριαντακοετία τα ιστορικά κέντρα των πόλεων δεν επιχριστήκαν από τις τότε κυρίαρχες ιδέες του zoning και της χάρτας της Αθήνας. Η πολυπλοκότητα και αλληλεξάρτηση των λειτουργιών, η ιστορία και η συμβολική και οργανωτική τους δύναμη βοήθησαν τα κέντρα να διατηρήσουν την παλιά χωρική τους οργάνωση.

Συνολικά, το φαινόμενο της αστικοποίησης **διευρύνεται** σε παγκόσμιο επίπεδο λόγω της κυριαρχίας των **πολυσύνθετων υπηρεσιών**, που αντικατέστησαν τις οικονομίες της μεταποίησης, γύρω από τις οποίες οργανώνονται τα δίκτυα των σημερινών μορφών του **καπιταλιστικού και παγκοσμιοποιημένου κεφαλαίου**. Συγκεκριμένα, η ανάπτυξη της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών σε συνδυασμό με τα νέα δίκτυα μεταφοράς υψηλής ταχύτητας εντείνουν τα φαινόμενα της τριτογενεοποίησης και της προαστικοποίησης. Η ταχεία μετάδοση της πληροφορίας ενισχύει την παραγωγή, την ανταλλαγή και την κατανάλωση, παρέχοντας ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι μέχρι τη δεκαετία του 1960 η γεωγραφία της παραγωγής χαρακτηριζόταν από *‘περιφερειακή και κλαδική εξειδίκευση’*, με την έννοια ότι κάθε πόλη και κάθε περιοχή έτεινε να εξειδικεύεται στην παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων και υπηρεσιών και κατά συνέπεια, υπήρχε μια **χωρική διαίρεση της εργασίας**, η οποία ταυτιζόταν με την **κοινωνική διαίρεση της εργασίας**¹². Συνεπώς, η **προαστιακή ή περιαστική αστικοποίηση**, με τη μορφή της αστικής εξάπλωσης, **προέκυψε από την κοινωνική ανισότητα και την ενίσχυσε**.

Από τα μέσα της **δεκαετίας του 1970** και μετά το πολιτικό και οικονομικό σκηνικό επιδέχεται αλλαγές σύμφωνα με τις επιταγές της **παγκοσμιοποιημένης αγοράς**. Ο δημοκρατικός φιλελευθερισμός αρχίζει να αντικαθίσταται από τον **νεοφιλελευθερισμό** της αυξανόμενης ιδιωτικοποίησης, που υπονομεύει το πρότυπο του κοινωνικού κράτους. Σε συνδυασμό, μάλιστα, με την επικράτηση της **παγκοσμιοποιημένης οικονομίας**, την ίδια περίοδο, ο **ρόλος του κράτους** ως διαμεσολαβητή ανάμεσα στην εργατική τάξη και το κεφάλαιο διαρκώς **μειώνεται**, επιφέροντας σημαντικές **αλλαγές στη δομή της κοινωνίας**. Κυριαρχεί η έννοια του **ανταγωνισμού**, που ανάγεται και στο επίπεδο του ανταγωνισμού των πόλεων για την

---

12. ό.π., σελ. 152

προσέλκυση κεφαλαίου και της αποδοτικότητας των πολυεθνικών επιχειρήσεων και συνολικά το οικονομικό πεδίο υπερισχύει έναντι του πολιτικού. Η πόλη τοποθετείται στο επίκεντρο των **οικονομικών διεργασιών και μεταλλαγών**¹³.

Η **αποβιομηχάνιση των ανεπτυγμένων βιομηχανικά χωρών** της δύσης, που πραγματοποιείται αυτή την περίοδο, συνεπάγεται με τη μεταφορά των βιομηχανιών σε χώρες του λεγόμενου τρίτου κόσμου, διότι οι όροι απασχόλησης¹⁴ των ανειδίκευτων εργατών σε αυτές τις χώρες ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκοί για το κεφάλαιο. Ταυτόχρονα, η βελτίωση των μεθόδων επικοινωνίας και μεταφοράς σε συνδυασμό με τα φορολογικά προνόμια προς τις πολυεθνικές συνέβαλαν αποτελεσματικά στην επιλογή αυτών των νέων τόπων, που φαντάζουν ιδανικοί για τη μεγιστοποίηση του κέρδους.

Είναι γεγονός, ότι μετά τη δεκαετία του 1970 η ανάπτυξη της **παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής οικονομίας** διαφοροποιείται και θεμελιώνεται μέσα από **την εισαγωγή και χρήση των νέων τεχνολογιών**. Οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν καινούργιες σχέσεις στο χωροχρόνο με τον **εκμηδενισμό των αποστάσεων**. Η **αναδιάρθρωση του καπιταλισμού** με βάση τον τομέα της **πληροφορίας** και των **επικοινωνιών** σε παγκόσμια κλίμακα αναδεικνύει **νέες ιεραρχήσεις** πόλεων και νέες περιφέρειες της οικονομικής ανάπτυξης. Αντιστοίχως, επιδρά στην **πληθυσμιακή μεταβολή** και ενίσχυση των μεγάλων πόλεων, ανατρέποντας τα μέχρι τώρα ισχύοντα δεδομένα. Οι **αστικοί χώροι** γίνονται **υποδοχείς** των αλλαγών που επιφέρει η τεχνολογική εξέλιξη και σχετίζονται με τη διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και τις μεταβολές στην παραγωγική διάρθρωση των ανεπτυγμένων οικονομιών. Ταυτόχρονα, οι αλλαγές αυτές στα πλαίσια των αστικών συγκεντρώσεων προκαλούν **έντονες επιπτώσεις** στον χώρο της πόλης τόσο ως προς το δομημένο περιβάλλον όσο και στην αλληλεπίδραση των **κοινωνικών σχέσεων** που εσωκλείει.

Μέσα σε αυτό το γενικότερο πλαίσιο και κατά τη διαδικασία **συσσώρευσης του κεφαλαίου**¹⁵ προάγεται η συγκέντρωση της παραγωγής σε λίγα **μεγάλα αστικά κέντρα**. Το γεωγραφικό τοπίο, οι γεωγραφικές δομές και το κατασκευασμένο περιβάλλον παράγονται στον καπιταλισμό μέσω της **επένδυσης των κεφαλαίων** στο σύνολο των μέσων παραγωγής και κατανάλωσης. Οι διαδικασίες παραγωγής, κυκλοφορίας και κατανάλωσης των προϊόντων

13. Μαντουβάλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *Σχεδιασμός, Αστικές Πολιτικές και οι Πόλεις- Η Ελλάδα και το παγκόσμιο*, Αθήνα, 2006

14. Οι μισθοί ήταν πολύ χαμηλότεροι, οι εργασιακές συνθήκες φτωχότερες και μπορούσαν πολύ πιο εύκολα να πειθαρχήσουν το εργατικό δυναμικό.

15. Κάθε στάδιο συσσώρευσης κεφαλαίου αντιστοιχεί σε συγκεκριμένους κλάδους και τρόπους αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, καθώς και σε συγκεκριμένες μορφές εργασίας και χωρικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι υποανάπτυκτες περιοχές οφείλονται στην καθυστερημένη ή δυσμενή ενσωμάτωσή τους στη διαδικασία της παγκόσμιας καπιταλιστικής ανάπτυξης.

θεωρούνται θεμελιώδεις διαδικασίες που δομούν την κοινωνία και επομένως το χώρο στον καπιταλισμό, καθορίζοντας τις κοινωνικές δομές.

Στις καπιταλιστικές χώρες, συνεπώς, **η παραγωγή** είναι ο σημαντικότερος παράγοντας **διαμόρφωσης του κοινωνικού** χώρου, με αποτέλεσμα οι κατηγορίες που υφίστανται στο χώρο της παραγωγής να εντοπίζονται και να επαναλαμβάνονται τροποποιημένες στον **κοινωνικό διαχωρισμό** του αστικού χώρου. Σύμφωνα με τη βασική ανάλυση του **H. Lefevre**¹⁶ για τη σχέση αναπαραστάσεων και χωρικής πρακτικής, στον αστικό χώρο αντανακλώνται οι κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες, δεδομένου ότι ο αστικός σχηματισμός ενσωματώνει τις διαδοχικές φάσεις ελέγχου της παραγωγής και της οργάνωσης του αστικού χώρου, όπως προκύπτει από τα μέχρι τώρα αναφερθέντα. Ο τρόπος παραγωγής οργανώνει και παράγει το χώρο και αντίστοιχα αυτές οι σχέσεις προβάλλονται στο έδαφος. Οι διαδικασίες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, συνεπώς, συνοδεύονται από έντονη **κοινωνική και γεωγραφική πόλωση** σε συνδυασμό με την παραγωγή **κοινωνικής και γεωγραφικής περιθωριοποίησης** του πληθυσμού των πόλεων.

Συγκεκριμένα, τις τελευταίες δεκαετίες η κρίση του κράτους πρόνοιας, η παρακμή πολλών βιομηχανικών κλάδων και περιοχών και η αύξηση της ανεργίας οδηγούν σε **όξυνση του κοινωνικού διαχωρισμού**. Η **κρίση της βιομηχανίας**, συγχρόνως, συντέλεσε στη μείωση των θέσεων εργασίας στις αποβιομηχανοποιημένες χώρες, που συνεπάγεται με αύξηση τόσο της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα όσο και των κατώτερων θέσεων του δευτερογενή τομέα, αποτελώντας τη **βάση του κοινωνικού διαχωρισμού**.

Τα συνεχώς επεκτεινόμενα **υψηλής τεχνολογίας δίκτυα πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών** δημιουργούν με τη σειρά τους **νέους διχασμούς** στις μητροπολιτικές περιοχές με τον **κατακερματισμό της αγοράς εργασίας**, που σχετίζεται με την αυξημένη ζήτηση για υψηλά εξειδικευμένα στελέχη και τη στάσιμη ή φθίνουσα πορεία των ανειδίκευτων ή μερικώς ειδικευμένων εργατών, που δεν μπορούν πλέον να απορροφηθούν. Η **επιλεκτική** μορφή της νέας αναπτυξιακής δύναμης διαμορφώνει ένα **νέο μοντέλο κοινωνικής διαστρωμάτωσης**, όπου η υποβάθμιση κάποιων κλάδων απασχόλησης στο παραγωγικό σύστημα αντιστοιχεί και ταυτίζεται με τις ήδη περιθωριοποιημένες ομάδες και μειονότητες. Η μείωση της απασχόλησης στις μεγάλες αστικές περιοχές συνεπάγεται με αύξηση του αριθμού των ανέργων στο κέντρο της πόλης, που περιλαμβάνει κυρίως άτομα χαμηλής εκπαίδευσης και χαμηλών οικονομικών στρωμάτων. Τα άτομα αυτά **αποκλείονται από την κοινωνία** και εξωθούνται και δημιουργείται μια τάξη με χαμηλά εισοδήματα, που εντείνεται αριθμητικά με την προσθήκη των μεταναστών.

---

16. Lefevre H., *La production de l'espace*, Anthropos, Paris, 2000

Η **απόσυρση κεφαλαίου από τα αστικά κέντρα** λόγω της περιαστικοποίησης των προηγούμενων δεκαετιών επέφερε σταδιακά την υποτίμηση των αξιών της γης στο κέντρο και ακολούθως την απαξίωση των περιοχών αυτών. Η γεωγραφική αυτή κίνηση ανατράπηκε στην πορεία μέσα από μια **νέα επένδυση κεφαλαίου** στις περιοχές αυτές με τη μορφή **‘εξυγίανσης’**¹⁷, η οποία σαφώς εκμεταλλεύτηκε τις συνθήκες και τις περιστάσεις για μεγιστοποίηση του κέρδους.

Την δεκαετία του 1970 λόγω των κοινωνικών και οικονομικών μεταλλαγών, που ανακόπτουν την αύξηση του πληθυσμού και της ανοικοδόμησης στα αστικά κέντρα, το ενδιαφέρον της πολεοδομίας στρέφεται στις **αναπλάσεις**, με στόχο την ανάπτυξη της παραγωγής και την αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανεργίας. Στην πραγματικότητα στα πλαίσια του ανταγωνισμού οι πόλεις προσπαθούν να προσελκύσουν κεφάλαια και δραστηριότητες, ώστε να αυξήσουν την επιχειρηματική τους δράση, μέσα από μεθόδους **‘εξευγενισμού’**. Η δημιουργία έργων αναβάθμισης με σκοπό την **κερδοσκοπία** επιδιώκεται κυρίως στις **υποβαθμισμένες ή ερημωμένες** και σαφώς **φθηνότερες περιοχές** μέσα στον ιστό του κέντρου των πόλεων, που προέκυψαν λόγω της αποβιομηχάνισης και της συρρίκνωσης του δευτερογενή τομέα παραγωγής.

Με τη συνδρομή του στρατηγικού σχεδιασμού ορισμένα προνομιούχα κέντρα πόλεων αναδεικνύονται σε διεθνείς πόλους συγκέντρωσης **επενδύσεων μεγάλου κεφαλαίου** και προσελκύουν συγκεκριμένες λειτουργίες υψηλής απόδοσης και γοήτρου. Μέσα από τις διαδικασίες των αναπλάσεων εμπλουτίζονται με νέες χρήσεις και εγκαταστάσεις γραφείων των αναδυόμενων υπηρεσιών, πολιτιστικές δραστηριότητες, ψυχαγωγίας και εμπορίου υψηλής ποιότητας, με αποτέλεσμα **τα μεσαία και υψηλά εισοδήματα να ελκύονται και να επιστρέφουν** στα κέντρα των πόλεων. Με την αναβάθμιση όμως αυτών των περιοχών τα **χαμηλά εισοδήματα εκδιώχθηκαν** μαζί με δραστηριότητες που τα αφορούν, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν **κοινωνικά μείγματα** στην αστική τάξη. Συνεπώς, λόγω των αναπλάσεων, που τονίζουν και ενισχύουν τους κοινωνικούς και οικονομικούς διαχωρισμούς στα κέντρα των πόλεων, εμφανίζεται ο άμεσος κίνδυνος ύπαρξης **έντονης κοινωνικής πόλωσης** και η δημιουργία **ισχυρών τειχών** ανάμεσα στα προνομιούχα και τα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα.

Το φαινόμενο της αναπτυξιακής αναβάθμισης συνοδεύεται, συγχρόνως, από την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό κάποιων άλλων τμημάτων της πόλης. Σταδιακά,

---

17. Ο **‘εξευγενισμός’**, που είναι γνωστός με τον όρο *‘gentrification’* ήδη από τη δεκαετία του 1970, σχετίζεται με σημειακές αναπλάσεις πρώην υποβαθμισμένων περιοχών του κέντρου πόλης, που προσελκύουν ομάδες συγκεκριμένου εισοδήματος.

παρουσιάζει **αντίκτυπο** στις **περιφέρειες των πόλεων**, οι οποίες **απαξιώνονται** και μετατρέπονται σε τόπο διαμονής αρχικά των λιγότερο εξειδικευμένων εργατών και μετέπειτα των μεταναστών και των ανέργων. Με άλλα λόγια το γενικότερο αίτημα περί αναπλάσεων και 'εξυγίανσης' χωρίς καμία στρατηγική και εξειδικεύσεις συμβάλλει όχι μόνο στην **αλλοίωση του χαρακτήρα** των κέντρων των πόλεων, αλλά και στη **μείωση** της κοινωνικής πολυσυλλεκτικότητας ολόκληρης της πόλης, καθώς παράγει χώρους με **έντονους διαχωρισμούς** και εξυπηρετεί συμφέροντα λίγων. Γίνεται όλο και πιο αντιπροσωπευτικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης πόλης 'θύλακες' της παγκόσμιας οικονομίας να συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο με περιχαρακωμένες γειτονιές μεταναστών, νησίδες ακραίου πλούτου να διακόπτονται από χώρους φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού¹⁸.

Αποδεικνύεται πλέον ότι στην πολυπλοκότητα της κοινωνικής διαίρεσης προστίθεται και η **πολυπλοκότητα του αστικού χώρου**, η οποία συγκαθορίζει τις αποφάσεις για την επιλογή περιοχής κατοικίας και τη χωροθέτηση των αστικών δραστηριοτήτων, κατευθύνοντας τη διαμόρφωση συγκεκριμένων μορφών κοινωνικού διαχωρισμού. Ο σύγχρονος αστικός χώρος χαρακτηρίζεται εν ολίγοις από ετερογένεια, καταμερισμό των λειτουργιών και όξυνση των διαχωρισμών.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο **μετασχηματισμός της κοινωνικής σύνθεσης** των εκάστοτε περιοχών προς εκμετάλλευση μεταβάλλεται προς όφελος του κεφαλαίου και της κερδοσκοπίας, ενώ **το κράτος λειτουργεί ως θεσμικός ρυθμιστής** αυτών των διεργασιών. Το κράτος **μεροληπτεί** για χάρη της 'ανάπτυξης' και ασκεί μια πολιτική που διευκολύνει την ένταξη τοπικών δεδομένων στο διεθνές οικονομικό σύστημα βάσει **νεοφιλελευθέρων επιλογών**, στοχεύοντας στην άνοδο της επιχειρηματικότητας και τον αστικό ανταγωνισμό. Παράλληλα, αναμορφώνει τους θεσμούς κάτω από την πίεση της υποτιθέμενης '**υπερκινητικότητας κεφαλαίου**'¹⁹. Τα ευρωπαϊκά παραδείγματα αποδεικνύουν ότι ο ρόλος του κράτους είναι καίριος για τις διαδικασίες που οδηγούν σε επιλεκτική εγκατάλειψη, καταστροφή, παραγωγή ή επαναξιοποίηση τμημάτων αστικού χώρου, με στόχο την αποδοτική λειτουργία της αγοράς ακινήτων, ώστε να είναι δυνατή η πραγματοποίηση πολύ υψηλών γαιοπροσόδων και κέρδους²⁰. **Οι δραστηριότητες του νεοφιλελεύθερου κράτους είναι απολύτως συνυφασμένες με τη λειτουργία της αγοράς**, τους κανόνες της οποίας διαμορφώνει εν μέρει το κράτος και εν μέρει το κεφάλαιο. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι ιδιώτες επενδυτές και επιχειρηματίες ασκούν πιέσεις στο κράτος για θέματα που αφορούν τόσο την ανάληψη έργων υποδομής όσο και αντίστοιχες αλλαγές και

18. Βαΐου Ντ., Μαντουβάλου Μ., Μαυρίδου Μ., 'Αθήνα 2004. Στα μονοπάτια της παγκοσμιοποίησης;', Γεωγραφίες, εκδ. Εξάντας, καλοκαίρι 2004, τεύχος 7, σελ.16

19. Βαΐου Ντ., Μαντουβάλου Μ., Μαυρίδου Μ., ό.π.

20. ό.π.

τροποποιήσεις στα θεσμικά πλαίσια.

Συμπερασματικά, οι αλλαγές που υφίσταται το παραγωγικό σύστημα κατά τις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης της οικονομίας στον **νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό** συμβάλλουν στην **αναδιοργάνωση του χώρου** των πόλεων. Ο χώρος μετατρέπεται σε αντικείμενο κερδοσκοπίας για το ιδιωτικό συμφέρον και πόλο έλξης για συνεχώς νέες επενδύσεις σύμφωνα με τα παγκόσμια καταναλωτικά πρότυπα. Οι επενδύσεις δημιουργούν **νέες γεωγραφίες στις πόλεις** και προκαλούν **μετατοπίσεις ή συγκεντρώσεις** δραστηριοτήτων και αξιών. Έχουν τη δυνατότητα να αναβαθμίζουν και αντίστοιχα να υποβαθμίζουν περιοχές της πόλης λόγω της χάραξης τους και να ενώσουν περιοχές που δεν γειτνιάζαν ή το αντίστροφο. Οι μετατοπίσεις της οικονομικής γεωγραφίας αναμφίβολα διαταράσσουν τις **χωρογεωγραφικές δομές των πόλων**.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία του παραγωγικού συστήματος και στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας δημιουργούνται **νέες αστικές κεντρικότητες**, που αναδιοργανώνουν τον **κοινωνικό και οικονομικό χάρτη** των πόλης. Σύμφωνα με τον Θ. Μαλούτα²¹: *‘Προέκυψαν σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις στις μητροπόλεις αυξάνοντας την κοινωνική ανισότητα, την πόλωση του κοινωνικού σώματος, με την έννοια της συγκέντρωσης όλο και περισσότερων ατόμων στα άκρα της κοινωνικοοικονομικής κλίμακας και της συρρίκνωσης των μεσαίων στρωμάτων, και το στεγαστικό διαχωρισμό, την αύξηση, δηλαδή, της απόστασης του τόπου κατοικίας μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων. Η εκτίμηση αυτή απηχεί και αναπαράγει την ευρύτερη αντίληψη περί μετάβασης σε **μια κοινωνικά διχοτομημένη πόλη** (divided city, dual city), η οποία συνδυάζεται με τις αντιλήψεις περί κοινωνίας των δύο τρίτων και περιθωριοποίησης – κοινωνικού αποκλεισμού ενός τμήματος του πληθυσμού’.*

Ο διαρκής μεταβολισμός του αστικού χώρου συνεπάγεται μεριζικές **μεταβολές των κοινωνικών σχέσεων** και των αλληλεπιδράσεων τους, δημιουργώντας νέες κοινωνικές ιεραρχήσεις και πιθανόν **νέους κοινωνικούς διαχωρισμούς**, με βάση την ενασχόληση τους στις οικονομικές δραστηριότητες, την περιορισμένη εξειδίκευσή τους, την ταξική γεωγραφία, την εθνότητα, το φύλο, τη θρησκεία.

---

21. Μαλούτας Θωμάς, *Χωρικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στην Αθήνα, Από τις ρυθμίσεις του πελατειακού κράτους στην κρίση των ελλειμμάτων, περιοδικό Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τεύχος 134-135, Α'- Β', Αθήνα, 2011, σελ. 53, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://www.grsr.gr/index.php/ekke/article/view/30/31>.*

Η κατάσταση των πόλεων συνοψίζεται στα λόγια του M. Castells:

‘Η νέα διεθνής οικονομία δημιουργεί μια μεταβλητή γεωμετρία παραγωγής και κατανάλωσης, εργασίας και κεφαλαίου, διαχείρισης και πληροφορίας, μια γεωμετρία που αρνείται το ιδιαίτερο παραγωγικό νόημα κάθε τόπου έξω από τη θέση του σε ένα δίκτυο που το σχήμα του αλλάζει ασταμάτητα. Η εμφάνιση του χώρου των ροών εκφράζει πρακτικά την αποδιάρθρωση των βασισμένων στον τόπο κοινωνιών και κουλτούρας από τους οργανισμούς της εξουσίας και της παραγωγής, που συνεχίζουν να κυριαρχούν στην κοινωνία χωρίς να υπόκεινται στον έλεγχό της²².

---

22. Castells Manuel, The Informational City: Information, Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process, Oxford, United Kingdom, 1989, σελ.348

A.2. Ο αστικός χώρος ως πεδίο συγκρότησης κοινωνικών ταυτοτήτων και άσκησης εξουσίας

‘Η πόλη είναι το περιβάλλον της ιστορίας, επειδή είναι η συγκέντρωση της κοινωνικής εξουσίας, που καθιστά επικτό το ιστορικό εγχείρημα και ταυτοχρόνως, συνείδηση του παρελθόντος’²³.

Τα αστικά τοπία ταυτόχρονα διατηρούν αλλά και εξαλείφουν τα σημάδια της ιστορίας. Η ιστορία της διαμόρφωσης των πολιτισμών αποτυπώνεται στο δομημένο περιβάλλον όχι μόνο με την ανθρώπινη δραστηριότητα αλλά και με την ίδια την οργάνωση του χώρου. Νόμοι, κανόνες και θεσμοί δρουν στο δομημένο περιβάλλον αλλάζοντας το, μετασχηματίζοντας το ή και καταστρέφοντας το κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης. Ο αστικός σχηματισμός ενσωματώνει τις διαδοχικές φάσεις ελέγχου της παραγωγής και οργάνωσης του χώρου, καθώς αυτές οι σχέσεις προβάλλονται στο έδαφος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο σχεδιασμός του χώρου αποκτά σαφή **ιδεολογικό και πολιτικό ρόλο**.

Στη διαμόρφωση του αστικού χώρου καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισαν οι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές διαδικασίες. Η ύπαρξη αυτών των διαδικασιών επέτρεψε σε κάποιες ομάδες άλλοτε να παρέμβουν και άλλοτε να αναλάβουν ή να ιδιοποιηθούν το χώρο²⁴.

Η πόλη προκύπτει ως **γεωγραφική και κοινωνική συγκέντρωση ενός κεφαλαίου**²⁵, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη της να συνδέεται άμεσα με την αύξηση της καπιταλιστικής παραγωγής, μέσω των διαρκών επενδύσεων κεφαλαίου στον αστικό χώρο. Μέσα από αυτή τη διαδικασία παράγεται κέρδος το οποίο ελέγχεται και αξιοποιείται από λίγους, προκαλώντας **ταξικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες**, οι οποίες κατανέμονται εξίσου **άνισα στο χώρο** και δε συμπίπτουν με τις γεωγραφικές περιφέρειες. Η ανισομερής ανάπτυξη του καπιταλισμού συμβάλλει στην **αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης** της πόλης και η αντίστοιχη ανισόροπη κατανομή των ωφελειών και των κερδών στις διάφορες κοινωνικές ομάδες υποδηλώνει ότι η μεγιστοποίηση αυτών προνομίων για ορισμένες από αυτές σηματοδοτεί την ελαχιστοποίηση των ίδιων προνομίων για τις υπόλοιπες.

---

23. Debord Guy, *Η κοινωνία του θεάματος*, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ.138

24. Lefevre Henry, *Δικαίωμα στην πόλη, Χώρος και Πολιτική*, εκδ. Κουκίδα, Αθήνα, 2006

25. Harvey David, *Εξεγερμένες πόλεις. Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*, μετάφραση Χαλμούκου Κατερίνα, εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2013

Μέσα από αυτές τις διαδικασίες και αλληλεξαρτήσεις αναδεικνύεται η **πολλαπλότητα των κοινωνικών ταυτοτήτων** σε σχέση με τους τρόπους με τους οποίους οι διαφορετικές ομάδες χρησιμοποιούν, βιώνουν και συνδέονται με τους αστικούς χώρους. Προκύπτουν κοινωνικές ομάδες και ετερότητες, που περιθωριοποιούνται και απομονώνονται και στοχεύουν στην ανατροπή των τάσεων ελέγχου των χώρων, συγκροτώντας τις γεωγραφίες αντίστασης²⁶. Υπό αυτό το πρίσμα, αποσαφηνίζεται ο **καταμερισμός** των κοινωνικών σχέσεων και ο κοινωνικός διαχωρισμός και προβάλλεται η εκδήλωση των **σχέσεων εξουσίας**, που υφίσταται μεταξύ των κυρίαρχων και των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων.

Οι γειτονιές στο εσωτερικό μιας πόλης ή ακόμα και η ίδια η πόλη ως ολότητα αποτελούν πεδία **εκδήλωσης κοινωνικών και πολιτισμικών συγκρούσεων** με στόχο τον έλεγχο, τη χρήση, τη διαχείριση και την οικειοποίηση τους. Οι πόλεις, σύμφωνα με τον D. Harvey²⁷, ως κέντρα συσσώρευσης κεφαλαίου, αποτελούν πεδίο **ταξικού ανταγωνισμού και κοινωνικών συγκρούσεων**. Είναι οι τόποι της συμπύκνωσης των επιδιώξεων της εξουσίας, αλλά και των κινήματων που αντιστέκονται σε αυτές. Η πόλη συνιστά με αυτό τον τρόπο έναν τόπο συγκρότησης της χωρικότητας των σχέσεων εξουσίας και αντίστασης, με το δημόσιο χώρο της να αποτελεί τον πυρήνα της **χωρικής αποτύπωσης των πολιτικών αντιπαραθέσεων της κοινωνίας**. Ο χώρος δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα των κοινωνικοπολιτικών νοημάτων και σχέσεων, αλλά ταυτόχρονα το μέσο της ύπαρξής τους, το χωρικό δηλαδή κατασκευάζεται κοινωνικά αλλά και το κοινωνικό συγκροτείται επίσης χωρικά.

Τα κέντρα των πόλεων αποτελούν τον κατεξοχήν τόπο όπου εμφανίζονται οι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί και ο δημόσιος χώρος είναι ο δέκτης των αντίστοιχων **πολιτικών συγκρούσεων και επιβολών**. Είναι ο χώρος της κοινωνικής συνάντησης και πολιτικής έκφρασης, στον οποίο έχουν αποτυπωθεί κατά καιρούς πολιτικές διεκδικήσεις, ταξικές συγκρούσεις και εξεγέρσεις. Οι κοινωνικές αντιθέσεις και τα αποτελέσματα των πολιτικών επιλογών της εξουσίας αποτυπώνονται διαρκώς στο δημόσιο χώρο της πόλης και προκαλούν μεταλλαγές στον αστικό ιστό και τη δομή της υπό την επίδραση καθορισμένων δυνάμεων.

Οι πόλεις, τόποι πολιτικής δραστηριότητας και **δημιουργικών αντιπαραθέσεων**, αποτελούν τον χώρο στον οποίο αναπτύσσονται διαλεκτικά δίπολα ελευθερίας και εξουσίας,

26. Παννακόπουλος Κώστας, Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *Εξουσία, αντίσταση και χωρικές υλικότητες*, εισαγωγή στο *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη, χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010, σελ.14

27. Harvey David, *Η Πολιτική Οικονομία του Δημόσιου Χώρου του Ντέιβιντ Χάρβεϋ*, μετάφραση Βουρέκας Κώστας, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <https://akea2011.wordpress.com/2011/04/01/the-ro%20litical-economy-of-public-space/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

χειραφέτησης και καταπίεσης, πειραματισμού και καταστολής, ενθουσιασμού και φόβου. Οι πόλεις αποτελούν το χώρο στον οποίο δημιουργούνται τα πιο **αντιφατικά αισθήματα**, ως απόρροια της πολυπλοκότητάς τους. Το αίσθημα της ανασφάλειας και του φόβου του διαφορετικού και του άγνωστου γίνεται συχνά **αντικείμενο εκμετάλλευσης** στα χέρια της εκάστοτε **εξουσίας**. Με το πρόσχημα της **προστασίας**, επεμβαίνει στο χώρο της πόλης και εφαρμόζει στρατηγικές που θέτουν **όρια**, ορατά και μη, **κανόνες και πρακτικές ελέγχου** που μεταλλάσσουν τη γεωγραφία της πόλης.

Ωστόσο, η ανάδυση μιας κοινής, χωρικής αστικής ταυτότητας δε συνδέεται με την απάλειψη αλλά με τη **συνύπαρξη** των διαφορετικότητων στο εσωτερικό της ταυτότητας αυτής. Η συνύπαρξη αποτελεί αντικείμενο διαμόρφωσης από σχέσεις εξουσίας και αντίστασης²⁸.

---

28. Γιαννακόπουλος Κώστας, Γιαννιτσιώτης Γιάννης, ό.π., σελ. 39

A.3. Μορφές κοινωνικού διαχωρισμού

Οι μορφές αποκλεισμού, αν και είναι πολυεπίπεδες και πολλές από αυτές αλληλένδετες μεταξύ τους, δύνανται να εντοπιστούν σε συγκεκριμένους τομείς.

Ο **εθνοτικός-φυλετικός διαχωρισμός** τροφοδοτείται από την ανάγκη διατήρησης της **εθνικής ταυτότητας**. Η εθνότητα αφορά συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία ανθρώπων, που θεωρούν ότι έχουν κοινή καταγωγή ή εμπειρίες και μοιράζονται μια κοινή ιστορία και πολιτισμικές παραδόσεις, που τους ενώνουν μεταξύ τους και τους **διαχωρίζουν** αντίστοιχα από τις υπόλοιπες ομάδες. Οι δείκτες εθνοτικού διαχωρισμού, όπως για παράδειγμα η γλώσσα και η θρησκεία, είναι ο τρόπος με τον οποίο μια εθνοτική ομάδα καθορίζει τα μέλη της και χρησιμεύουν όχι μόνο για την αναγνώριση των μελών μιας ομάδας, αλλά και για τη δήλωση της διαφοράς όσων δεν είναι μέλη της. Η ύπαρξη και αναπαραγωγή της κοινωνικής ταυτότητας διαφοροποιείται ανάλογα με τη γεωγραφική χωροθέτηση. *‘Στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, όπου ανήκει η Ελλάδα, η κοινωνική συνοχή εξασφαλίζεται με τη θρησκεία, το έθνος, τα ισχυρά οικογενειακά και συγγενικά δίκτυα, τα οποία λειτουργούν ως πόλοι συγκρότησης των συλλογικών ταυτοτήτων. Για τις χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά κυριαρχεί η ύπαρξη ισχυρών δομών συλλογικής διαμεσολάβησης και συνδικαλισμού’²⁹.*

Ο **κοινωνικός αποκλεισμός**³⁰ είναι η αδυναμία ή και παρεμπόδιση ατόμων και ομάδων να συμμετέχουν στις διαδικασίες κοινωνικής ανάπτυξης, με συνέπεια την **ελλιπή απορρόφηση των δημοσίων και κοινωνικών αγαθών**. Περιορίζει ή απαγορεύει τη συμμετοχή στην οικονομική, πολιτική, πολιτιστική και κοινωνική ζωή και εμφανίζεται όταν οι υπηρεσίες και οι πόροι δεν είναι διαθέσιμοι, προσπελάσιμοι ή αποδεκτοί. Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεπάγεται την **περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων** και συνδέεται άμεσα με τη *φτώχεια, την ανεργία και τα χαμηλά εισοδήματα, την υγεία, το επίπεδο εκπαίδευσης και ευκαιριών, τη δυνατότητα συμμετοχής στις κοινωνικές λειτουργίες και την κοινωνική ένταξη*. Οι κοινωνικές πολιτικές αποκλεισμού είναι παράγωγα του πολιτικοοικονομικού συστήματος και **στιγματίζουν** αναπόφευκτα τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Ωστόσο, ο κοινωνικός αποκλεισμός δε σημαίνει μόνο ανεπαρκές εισόδημα, καθώς υπερβαίνει ακόμη και τη συμμετοχή στην εργασιακή ζωή. Κατά συνέπεια, εκδηλώνεται σε τομείς όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες, θίγοντας όχι μόνο άτομα αλλά και ολόκληρες κοινωνικές ομάδες, που αποτελούν αντικείμενο διάκρισης και διαχωρισμού.

29. Δημουλάς Κ., Έξαρχος Γ., Μουσούρου Α., *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, ό.π., σελ. 73

30. <http://www.klimaka.org.gr/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Ο **αποκλεισμός από την εργασία** προέρχεται από την **ελαστικοποίηση της εργασίας**³¹ σχετικά με το χρόνο, τη διάρκεια και το πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσής της. Προκύπτουν **ασταθείς και χαμηλόμισθες θέσεις απασχόλησης**, που συνοδεύονται από την ανειδίκευτη εργασία, σε μια διαδικασία οργάνωσης της οικονομικής δραστηριότητας με σκοπό την αύξηση των κερδών. Επιπρόσθετα, **διαφορετικοί χρόνοι ένταξης** των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων του πληθυσμού στον καταμερισμό εργασίας και **οι αποκλίσεις** από το κυρίαρχο πολιτισμικό μοντέλο εργασίας και ζωής διαμορφώνουν συγκεκριμένες αγορές εργασίας και διαφορετικές κοινωνικές θέσεις. Σε συνδυασμό, μάλιστα, με το εκάστοτε οικονομικό μοντέλο παραγωγής διαμορφώνονται **ετερογενείς πολιτισμικές ταυτότητες** σχετικά με την κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα με άμεση συνέπεια τις **εργασιακές διακρίσεις**. Η **άνιση κατανομή** των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων στις ποικίλες επαγγελματικές κατηγορίες, που συνοδεύεται από την παράνομη εργασία, την υποαπασχόληση και την πρόσληψη εργατών χωρίς δικαιώματα, διαμορφώνει μια **σχέση εξουσίας** ανάμεσα στην εργασία, την οικονομική δραστηριότητα και το εργατικό δυναμικό.

Ο **εκπαιδευτικός αποκλεισμός**³² ορίζει τόσο αυτούς που αποκλείονται από την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα όσο και εκείνους που αποκλείονται από κάποιο επίπεδο ή κατεύθυνση του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο αποκλεισμός και στις δύο περιπτώσεις μπορεί να είναι είτε επίσημος και **θεσμοθετημένος** είτε **άτυπος** μέσα από κοινωνικές και σχολικές πρακτικές και διαδικασίες. Η εκπαίδευση, ως ένα από τα βασικότερα κοινωνικά αγαθά, οφείλει να λειτουργεί ως **πρωτεύοντας μηχανισμός ενσωμάτωσης** για τις κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες, με τη συμβολή και φροντίδα των δασκάλων να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση.

Ο **χωρικός αποκλεισμός** είναι συχνά συνυφασμένος με την ίδια τη γεωγραφία της πόλης, καθώς το δομημένο περιβάλλον της είναι ικανό να προσελκύσει συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες λόγω της δυναμικής του χώρου. Ο αποκλεισμός λόγω της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης εμφανίζεται σε χωρικό κυρίως επίπεδο και είναι αλληλένδετος με τον εδαφικό αποκλεισμό και την **περιορισμένη πρόσβαση** των ευάλωτων ομάδων. Αφορά την οργάνωση του κοινωνικού αστικού χώρου σε υποπεριοχές με **σαφή όρια** μεταξύ τους, που εμφανίζουν **έντονη κοινωνική ομοιογένεια** και διαφοροποιούνται σημαντικά από τις υπόλοιπες. Οι συνθήκες διαβίωσης και στέγασης των κοινωνικών ομάδων καθορίζονται

31. Αλεξίου Θανάσης, *Μισθωτή εργασία και κοινωνικός αποκλεισμός*, περιοδικό *Θέσεις*, τεύχος 69, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1999

32. Σταμέλος Γιώργος, *Παγκοσμιοποίηση και Εκπαίδευση: ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός σήμερα*, πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου με θέμα: *Η παιδεία στην αυγή του 21^{ου} αιώνα*, Πάτρα, 2003, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://www.elemedu.upatras.gr/english/images/stamelos/GS09.pdf>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

από τη **γεωγραφική τους θέση**, τις περιφέρειες ή τις μικροπεριφέρειες και γενικότερα από το ευρύτερο περιβάλλον. Κατά συνέπεια, προκύπτουν περιοχές στις οποίες συγκεντρώνονται αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες, φτωχοί ή μειονότητες ή περιοχές που αντιμετωπίζουν εσωτερικές συγκρούσεις ως αποτέλεσμα της οικονομικής διάρθρωσης.

Ο **αποκλεισμός λόγω φύλου** αφορά διαχωρισμούς που βασίζονται στον καταμερισμό της εργασίας με βάση το φύλο, ο οποίος διαμορφώνεται με όρους κοινωνικής ιεραρχίας και ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής. Ο καταμερισμός εργασίας κατά φύλο εντάθηκε για παράδειγμα με την εξειδίκευση στο χώρο της βιομηχανίας και οδήγησε σε διακρίσεις εις βάρος των γυναικών. Οι γυναίκες συνήθως καταλαμβάνουν θέσεις σε μια *δυσμενέστερη αγορά*, διαδραματίζοντας περισσότερο ένα συμπληρωματικό ρόλο στην εργασία και τείνουν να χάνουν πιο εύκολα τη δουλειά τους.

Ο **πολιτικός αποκλεισμός** αφορά την αποτροπή των ατόμων από την άσκηση και εκτέλεση των πολιτικών δικαιωμάτων τους. Πρόκειται για μια κίνηση **στρατηγικής** εκ μέρους των αρμόδιων φορέων για την ανεμπόδιστη εκμετάλλευση και χειραγώγηση των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, στα πλαίσια της άνισης αντιμετώπισής τους συγκριτικά με τον υπόλοιπο πληθυσμό.

A.4. Παραδείγματα κοινωνικών αποκλεισμών

Οι πόλεις παράγουν ποικίλους τρόπους **κατοικημένης διαφοροποίησης** σε μια προσπάθεια αναζήτησης της καλύτερης χωρικής οργάνωσης για αποδοτικότερες οικονομίες μεγάλης κλίμακας με συσσωρευμένα οφέλη. Στις περισσότερες αστικές περιοχές του **αναπτυγμένου κόσμου** η κατάτμηση των χώρων για τις διαφορετικές χρήσεις είναι σχετικά ορατή, αν και συνυπάρχουν περιοχές με κοινωνική ετερογένεια. Αντίθετα, σε πολλές πόλεις του **αναπτυσσόμενου κόσμου** ο χωρισμός των λειτουργιών και των χρήσεων είναι τόσο προφανείς που τα υψηλά κοινωνικά στρώματα κατοικούν σε καλοσχεδιασμένες γειτονιές ή **περιφραγμένες κοινότητες**, ενώ οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες με τα πολύ χαμηλά εισοδήματα είναι περιορισμένοι είτε στα υποβαθμισμένα κέντρα των πόλεων είτε σε άτυπους οικισμούς, τα λεγόμενα **'γκέτο'** των **παραγκουπόλεων**.

Η **περιφραγμένη κοινότητα** θεωρείται ένα οικιστικό σύνολο, το οποίο είναι περιφραγμένο ή εντοιχισμένο, στο οποίο απαγορεύεται η δημόσια πρόσβαση και χαρακτηρίζεται από κοινωνικοοικονομικές συμφωνίες μεταξύ των κατοίκων, που ορίζουν έναν κοινό κώδικα συμπεριφοράς, καθώς και τη συλλογική ευθύνη για τη διαχείριση του οικισμού³³. Αποτελούν αστικό σχηματισμό που **οριοθετείται** περιμετρικά από κάποιο είδος περίφραξης (κάγκελα, τοίχο, συρματοπλέγματα) για **έλεγχο** και αποθάρρυνση επίδοξων εισβολέων. Πρόκειται για ένα **διαφορετικό κόσμο** με δικούς του κανόνες, που η είσοδος σε αυτόν ελέγχεται, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα απαγόρευσης της διέλευσης. Η φύλαξη της συνολικής έκτασης πραγματοποιείται από **ιδιωτικές εταιρείες ασφαλείας** μέσω ηλεκτρονικών αισθητήρων, συστημάτων ενδοεπικοινωνίας, καμερών παρακολούθησης και περιπολίες εντός και εκτός των ορίων της.

Η **πύλη εισόδου-εξόδου**, ως σημείο ελέγχου, αποτελεί κομβικό σημείο για την κοινότητα, καθώς εκεί διεξάγεται το ζήτημα της προσβασιμότητας και της παρεμπόδισης της εισόδου σε μη κατοίκους της κοινότητας. Το πέρασμα από τα τείχη οδηγεί σε μια πλήρως εξοπλισμένη κοινότητα με οργανωμένες υποδομές και δημόσιους χώρους. Η εύρυθμη λειτουργία της εξασφαλίζεται από έναν **εσωτερικό κανονισμό**, που διαμορφώνεται από τους ίδιους τους κατοίκους και καθορίζει τις υποχρεώσεις και τις ελευθερίες τους μέσα από ένα σύνολο κανόνων και όρων³⁴.

33. Rowland Atkinson, Sarah Blandy, *Introduction: International Perspectives on The New Enclavism and the Rise of Gated Communities*, *Housing Studies*, Vol. 20, No. 2, 177-186, March 2005

34. Οι κανόνες συμπεριλαμβάνονται στο συμβόλαιο ιδιοκτησίας κάθε κατοικίας.

Εικόνα 2
Κοινωνικός διαχωρισμός στον χώρο Caracas Venezuela. Πηγή :www.madrimasd.org

Οι περιφραγμένες κοινότητες αποτελούν **παράγωγο της προαστικοποίησης** και χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη σχετικής **ταξικής ή και οικονομικής ομοιογένειας υψηλών εισοδημάτων**. Η μετακίνηση της μεσαίας τάξης σε αυτές εκφράζει την επιθυμία τους να φύγουν από τις υποβαθμισμένες περιοχές στις οποίες ζούσαν στην πόλη, καθώς οι κάτοικοι ισχυρίζονται στην πλειοψηφία τους ότι επέλεξαν το συγκεκριμένο περιβάλλον για **λόγους ασφαλείας**. Συγκεκριμένα, ο φόβος, τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας στις πόλεις και η όξυνση των ταξικών και φυλετικών διαφορών συνέβαλλαν στην εξάπλωση των κοινοτήτων σε πολλές περιοχές του αναπτυσσόμενου ή μη κόσμου³⁵. Παράλληλα, η επιλογή τους από τα ανώτερα οικονομικά στρώματα οφείλεται τόσο σε **οικονομικά κίνητρα**, δεδομένου του υψηλού κόστους κατοικιών, όσο και στην **τάση γοήτρου** μέσω του τύπου κατοίκησης, που χρησιμοποιούν τις κοινότητες σαν σύμβολο κύρους και μέσο αποφυγής της δημοσιότητας.

Η περιφραγμένη κοινότητα αποτελεί αναμφίβολα μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη **μορφή ιδιωτικοποίησης** με σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις. Φανερώνει την ύπαρξη **έντονων κοινωνικών διαφοροποιήσεων**, που δημιουργούν την ανάγκη στα ανώτερα στρώματα να διαχωριστούν με απόλυτο και οριοθετημένο τρόπο. Η αναπαραγωγή της ιδέας

35. Η **ανάπτυξη** των περιφραγμένων κοινοτήτων αναπτύχθηκε κυρίως τη δεκαετία του **1960** και του **1970**, όπου το φαινόμενο εξαπλώθηκε σε διάφορες πολιτείες των ΗΠΑ. Τη δεκαετία του '90, μάλιστα, οι περιφραγμένες κοινότητες εξαπλώθηκαν σχεδόν σε ολόκληρες τις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός σε αυτές να εξαπλωθεί. Στη Λατινική Αμερική και το Μεξικό υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός περιφραγμένων κοινοτήτων, όπου κατοικεί ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού. Στη Μεγάλη Βρετανία αρχίζουν να εμφανίζονται στις αρχές δεκαετίας του '80 υπό την καθοδήγηση της Μάργκαρετ Θάτσερ και παράλληλα με την κατεδάφιση του κοινωνικού κράτους. Εντοπίζονται, επίσης, σε χώρες της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και στην Κίνα.

του κοινωνικού αποκλεισμού και της αποφυγής της συναναστροφής με ανεπιθύμητους, μέσα από αυτές τις διαδικασίες, οδηγεί στο **διαχωρισμό του κοινωνικού ιστού** και, μακροπρόθεσμα, σε εντελώς αντίθετα αποτελέσματα όσον αφορά την καταπολέμηση της εγκληματικότητας και την ασφάλεια των ανθρώπων μέσα και έξω από τις κοινότητες. Είναι προφανές ότι οι τάσεις απομόνωσης και διαχωρισμού πηγάζουν από το φόβο, που μέσα από αυτό το φαινόμενο **εντείνεται**, λόγω **έλλειψης όσμωσης** και συναναστροφής με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες και ετερότητες.

Στον αντίποδα, οι **παραγκουπόλεις** αποτελούν **υποβαθμισμένες περιοχές**, γνωστές και ως **'γκέτο'**³⁶, στο εσωτερικό μιας πόλης, που καταλαμβάνονται από μια συγκεκριμένη εθνική ή πολιτιστική ή άλλη ομάδα ανθρώπων. Πρόκειται για περιοχές με **αστική αποσύνθεση**, ανεπαρκή κατοικία και ανεπαρκείς υπηρεσίες, επικίνδυνες συνθήκες υγιεινής, ελάχιστη αναψυχή, φτωχές πολιτιστικές εγκαταστάσεις και ελάχιστες επενδύσεις κεφαλαίου στη δημόσια υποδομή εξαιτίας του **παράνομου** τρόπου δημιουργίας τους. Το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και εγκληματικότητας αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά τους. Δημιουργούνται και διατηρούνται τόσο εξαιτίας της **εσωτερικής συνοχής** της ομάδας των ανθρώπων, που τις κατοικούν, όσο και εξαιτίας των **'τειχών'** που δημιουργούνται γύρω τους από την υπόλοιπη κοινωνία³⁷.

Εικόνα 3
Πολυτελείς κατοικίες δίπλα στις φαβέλες. Πηγή :www.madrimasd.org

36. Η έννοια του 'γκέτο' περιγράφει κυρίως την γενικότερη κατάσταση του τρόπου ζωής σε αυτές τις περιοχές και όχι τον γεωγραφικό χώρο.

37. Λαμπριανίδης Λόης, ό.π., σελ. 340

Οι **παραγκουπόλεις** της **Βραζιλίας** αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας **διχοτομημένης χώρας**, μιας χώρας γεμάτη **αντιθέσεις**, που μαστίζεται από σοβαρά **κοινωνικά προβλήματα**. Η διάκριση είναι καθαρά **ταξική** ανάμεσα στην πλούσια και μεσαία τάξη και τα χαμηλά οικονομικά στρώματα. Η κυρίαρχη τάξη μεταφέρθηκε στα προάστια των πόλεων, ανοικοδομώντας καινούρια πολυτελή συγκροτήματα σε μια προσπάθεια αποστροφής και αποξένωσης από τις ευάλωτα κοινωνικά ομάδες. Αντίστοιχα, οι κάτοικοι των φτωχών ομάδων στήνουν τις **φαβέλες** περιφερειακά από το κέντρο της πόλης **ανάμεσα** στις κοινότητες των πλουσίων και τις περιφρουρούν. Οι παραγκουπόλεις, που καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της Βραζιλίας, αποτελούν ένα φαινόμενο δύσκολα αναστρέψιμο στο άμεσο μέλλον, εξαιτίας των συνθηκών που επικρατούν συνολικά τη χώρα.

Μέσα από αυτή τη μορφή κατοίκησης των εκάστοτε ομάδων αναδεικνύονται με έντονο τρόπο οι **κοινωνικές διαφορές** ανάμεσα στους κατοίκους και ισχυροποιούνται τα **τείχη της πόλης** ανάμεσα στις παραγκουπόλεις και στις οργανωμένες συνοικίες. Η πλούσια κοινωνική τάξη αγνοεί τις καταστάσεις, που επικρατούν έξω από τα όρια της τόσο για λόγους ασφάλειας και προστασίας όσο και για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Μάταια προσπαθούν με κάθε τρόπο και μέσο οι κάτοικοι των φαβέλων να ενταχθούν στις πόλεις. Υπό αυτές τις συνθήκες όχι μόνο ο **οικονομικός** αλλά και ο **κοινωνικός διαχωρισμός διαιωνίζονται**, χωρίς εμφανή σημάδια βελτίωσης.

Α.5. Όρια πόλεων

‘Το όριο είναι η διαχωριστική γραμμή, το διαχωριστικό επίπεδο, ο διαχωριστικός όγκος, πέρα από το οποίο αρχίζει κάτι άλλο. Είναι το σύνορο... Θέτοντας όρια στην αρχιτεκτονική, καθορίζουμε περιοχές, διαφοροποιούμε χώρους, ‘ορίζουμε’ αισθήσεις. Περνώντας από τη μία περιοχή στην άλλη αποκτά ο χρήστης διαφορετικά ερεθίσματα, λόγω των διαφορετικών ιδιοτήτων που δίδουν τον κάθε χώρο’³⁸.

Τα **όρια**³⁹, άλλοτε σαφώς καθορισμένα και άλλοτε νοητά, **ορίζουν το τέλος μιας κατάστασης**, ενός πράγματος ή ενός χώρου και **φανερώνουν την αρχή ενός άλλου**. Δεν μπορούν να χαρακτηριστούν μονοσήμαντα, αφού η αντίδραση διαφορετικών χαρακτηριστικών και στοιχείων είναι αυτή που τα καθορίζει και τα διαμορφώνει. Ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που επιλέγονται κάθε φορά, προσδίδονται στα όρια **διαφορετικές ιδιότητες** και επιτυγχάνονται αποτελέσματα, που επιδέχονται ποικίλες αναγνώσεις, ανάλογα με τον τρόπο που τα αντιλαμβάνεται ο παρατηρητής ή ο χρήστης.⁴⁰

Η έννοια και μελέτη του ορίου έχει απασχολήσει πολλές επιστήμες. Στη φυσική για παράδειγμα τα όρια δεν είναι συγκεκριμενοποιημένα, με αποτέλεσμα να γίνονται αντιληπτά ως ζώνες μετάβασης μεταξύ διαφορετικών καταστάσεων ενός ενεργειακού πεδίου. Στην πραγματικότητα πρέπει να αναγνωρίζονται ως **περιοχές αλλαγής**, οι οποίες καθορίζουν ζώνες δράσεων και διαμεσολάβησης και όχι διαχωρισμού. Φανερώνουν την ύπαρξη **δύο διαφορετικών ενοτήτων**, δύο διαφορετικών χώρων, οι οποίοι μπορεί είτε να λειτουργούν ξεχωριστά είτε να εμπλέκονται και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Στην πολεοδομία και την αρχιτεκτονική, αντίστοιχα, ο καθορισμός και η κατασκευή ορίων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίλυση σχεδιαστικών ζητημάτων. Το όριο συγκροτείται ως **ζώνη σταδιακής μετάβασης και σύνδεσης**, γεγονός που συντελεί στο να αναγνωρίζεται ο χώρος κυρίως ως μια **συνέχεια** και λιγότερο ως ένα κατακερματισμένο σύνολο. Ταυτόχρονα, η ενοποίηση των χώρων δύναται να προκύπτει μέσα από **την κατάργηση των σαφών**

38. Παπαϊωάννου Κωστής, *Η αντίληψη των ορίων _ Διαφάνεια – αδιαφάνεια – ημιδιαφάνεια*, ανακοίνωση στο συνέδριο: *Διαφάνεια και Αρχιτεκτονική _ Όρια και Προκλήσεις*, Θεσσαλονίκη, 1-3 Ιουνίου 2006, σελ. 371-372

39. Ο **ορισμός του ορίου** έχει ποικίλες ερμηνείες. Μπορεί να είναι α) το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να εκτείνεται ή να υπάρξει κάτι, η μεγαλύτερη δυνατή έκταση, ο ανώτατος βαθμός β) το σημείο πέρα από το οποίο αρχίζει κάτι άλλο γ) το σημείο πέρα από το οποίο αποκτά κανείς συγκεκριμένο δικαίωμα δ) το σημείο που θεωρείται φραγμός, δηλαδή κάτι αξεπέραστο και ε) το σύνορο. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξιλογίας, Αθήνα 1998, σελ.1289

40. Παπαϊωάννου Κωστής, *ό.π.*, σελ.372

ορίων μεταξύ τους. Σε αυτή τη περίπτωση το όριο δεν αποτελεί μια στατική σχέση μεταξύ των χώρων, αλλά συγκροτεί μια δυναμική αυτόνομη ζώνη μετάβασης, η οποία λειτουργεί και ως τμήμα των χώρων τους οποίους ενώνει. Μέσα από τον τρόπο αντιμετώπισης του επαναπροσδιορίζονται σχέσεις μεταξύ ποικίλων δίπολων, όπως αποτελούν το εξωτερικό με το εσωτερικό, το δημόσιο με το ιδιωτικό, το φως με τη σκιά, οι οποίες είτε αμβλύνουν είτε οξύνουν.

Το όριο διαχωρίζει και ορίζει το χώρο, τον νοηματοδοτεί, τον ιεραρχεί και τον ταξινομεί, με άλλα λόγια τον οργανώνει. Το όριο περιγράφει και εγγράφει το χώρο της πόλης και μαζί με τα άλλα όρια συγκροτεί και ταυτίζεται με το ίδιο το χωρικό της σύνολο. Ο χώρος άλλωστε υπάρχει όταν μπορεί να οριστεί. Η **πόλη είναι τόπος συνύπαρξης πολλών ορίων**, που ενώνουν ή διαχωρίζουν.

Επιπρόσθετα, ο χώρος της πόλης είναι ένα περίγραμμα που περικλείει **πλήθος νοημάτων**. Το περίγραμμα μιας μορφής είναι για αυτήν ένα όριο. Και επειδή το όριο φαίνεται ως κάτι που κλείνει, περιορίζει, το περίγραμμα θα μπορούσε να συνδεθεί με το θάνατο της μορφής που περικλείει.⁴¹

Ο **εσωτερικός και ο εξωτερικός χώρος** είναι τόποι με τελείως διαφορετική σημασία. Το στοιχείο που ενώνει το μέσα με το έξω, φέρνοντας τους δύο τόπους σε επαφή και προσδιορίζοντας τους, είναι ταυτόχρονα και το στοιχείο διαχωρισμού τους. Η διαφορετικότητα του μέσα με το έξω εκφράστηκε με ποικίλους τρόπους ανά το χρόνο στα εκάστοτε πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά ρεύματα, καθορίζοντας πολλές φορές την ιδιαίτερη φυσιογνωμία των τόπων.

---

41. Ιουλία Στεφάνου, Ιωσήφ Στεφάνου, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π.*, Αθήνα, 1999, σελ. 208

Α.5.1. Εσωτερικά όρια πόλεων και τείχη

Η έννοια του **ορίου** παραπέμπει περισσότερο σε διάχυση παρά ακρίβεια, αλλά το ότι είναι ρευστά δεν σημαίνει ότι είναι άυλα, ή ασήμαντα, ή αόριστα. Υπάρχουν παντού και πολλών ειδών όρια, φυσικά, τεχνητά, ανθρωπογενή ή ψυχολογικά. Όλα όμως είναι **αλληλένδετα** μεταξύ τους. Ο χώρος της πόλης ορίζεται από το 'χώρο του άλλου'. Κάθε πόλη συνδέεται άμεσα με τα όρια της, που αποτελούν ή αποτέλεσαν τον άξονα γύρω από τον οποίο βασίστηκε η οικιστική ανάπτυξη. Με άλλα λόγια **το όριο μορφοποιεί την πόλη** και συγκροτεί την κοινωνική και αστική ταυτότητα της.

Οι εκατέρωθεν πλευρές ενός ορίου είναι εξίσου ουσιαστικές και οι διαφορές ανάμεσα στο μέσα και στο έξω καθιστούν τον έλεγχο της **εισόδου** σημαντικό και καθοριστικό. Η θέση των **τειχών** μιας πόλης, για παράδειγμα, καθώς και η στρατηγική θέση των πυλών της αποσκοπεί στον έλεγχο της ροής των ανθρώπων και των αγαθών, με σκοπό την προστασία.

Οι πόλεις με κοινωνικά οχυρά μπορούν να θεωρηθούν ως ορισμένοι περικλειστοί χώροι. Τα τείχη ήταν η πιο κοινή μορφή αστικού ορίου και **μετέτρεπαν το χώρο σε τόπο**. Παρείχαν ασφάλεια και φυσική προστασία για τους ανθρώπους και τα αγαθά εντός των τειχών ενάντια σε εξωτερικές απειλές και στο συνεχή φόβο επιθέσεων. Αποτελούσαν **κοινωνικά και διοικητικά όρια** και καθόριζαν την ανάπτυξη και το μέγεθος των πόλεων. Θέματα κοινωνικής συνοχής, ταυτότητας και διαχωρισμού είναι άμεσα συνδεδεμένα με αυτή τη μορφή ορίων.

Η **εσωτερικά διαιρεμένη πόλη** είναι φαινόμενο που παρατηρείται κυρίως μετά το **Β' Παγκόσμιο Πόλεμο** και έρχεται να συνεχίσει την ιστορία της σχέσης της πόλης με τα τείχη και την αστική οχύρωση. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα διχοτομημένων πόλεων στην ιστορία, που φανερώνουν ότι ο λόγος που υψώνουν τα τείχη τους είναι για να προστατευτούν από τον 'ίδιο τους τον εαυτό' και όχι από τους κατακτητές.

Η μεταπολεμική περίοδος αποτέλεσε την αρχή του φαινομένου, αφού με το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο φανερώθηκαν σε έντονο βαθμό οι ιδιαιτερότητες των διαφορετικών ομάδων του πληθυσμού, που οδήγησαν σε **εσωτερικές συγκρούσεις**. Η άμβλυνση τους επιτεύχθηκε μέσα από τη 'χάραξη' μιας διαχωριστικής γραμμής. Οι πόλεις, μέσα από τις εμφύλιες συγκρούσεις, οδηγούνται σε **διχοτόμηση εντός των συνόρων τους**, ως η μοναδική εφικτή λύση επίλυσης του αρνητικού κλίματος και των εντάσεων. Τα νέα τείχη οριοθετούνται και κατασκευάζονται με πρόφαση την ασφάλεια και την προστασία των πολιτών. Ελληνοκύπριοι – Τουρκοκύπριοι στην Κύπρο, Άραβες και Εβραίοι στην Ιερουσαλήμ αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ανθρώπων που **συμβίωναν και ζούσαν αρμονικά μαζί**, αλλά στην πορεία λόγω διαταραχών διαχωρίστηκαν, **διχοτομώντας και περιτειχίζοντας τις πόλεις τους**.

Σύμφωνα με τη Λίλα Λεοντίδου :

‘Στη Μεσόγειο βρίσκουμε τις πιο πολλές διχασμένες πόλεις στον κόσμο, αρχίζοντας από την Ιερουσαλήμ με το τείχος της και τη Λευκωσία με την ‘πράσινη γραμμή’ της, αλλά και άλλες, όπως η Γκόριτσα ή το Μοστάρ, αν μεταβούμε στα Βαλκάνια. Αυτοί οι εντυπωσιακοί διχασμοί σημαδεύουν το αστικό τοπίο με τείχη και σύνορα, περιπόλους και σταθμούς ελέγχου μέσα στην κάθε πόλη⁴²’.

Στα σημερινά **εναπομείναντα ‘τείχη’** ανά τον κόσμο συγκαταλέγονται:

- η αποστρατικοποιημένη ζώνη μεταξύ Βόρειας και Νότιας Κορέας,
- η πράσινη γραμμή που χωρίζει στα δύο την Κύπρο,
- οι γραμμές ειρήνης στη Βόρεια Ιρλανδία,
- το φράγμα μεταξύ ΗΠΑ και Μεξικού,
- τα συρματοπλέγματα στους ισπανικούς θύλακες της Μελίγια και της Θέουτα στο Μαρόκο,
- τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα στην ελεγχόμενη γραμμή ανάμεσα στο Πακιστάν και την Ινδία και
- το τείχος διαχωρισμού Ισραηλινών και Παλαιστινίων⁴³.

Ως εκ τούτου, τα τείχη αφήνουν τα σημάδια τους στις πόλεις, διότι προκύπτουν **νέα χωρικά δεδομένα**, που έχουν αντίκτυπο στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον. Οι κοινωνικές ισορροπίες διαταράσσονται, η πολιτιστική κληρονομιά καταστρέφεται και αλλάζει η φυσιογνωμία και η ταυτότητα των πόλεων. Ο χώρος αλλοιώνεται και παρατηρείται η άναρχη ανάπτυξη των πόλεων προς ποικίλες κατευθύνσεις σε συνάρτηση με τα τείχη.

Οι **περιοχές εκατέρωθεν της διαχωριστικής ζώνης** λόγω των συνθηκών στιγματίζονται, δυσλειτουργούν και παραμελούνται. Μέσα από τη διαίρεση μεταλλάσσονται συνολικά και απομονώνονται. Η ευημερία τους σταματά και οι εσωτερικές λειτουργίες τους μοιράζονται ή διακόπτονται οριστικά.

Κατά συνέπεια, η πόλη προκύπτει πολυεπίπεδη και άμεσα συνυφασμένη με τις **ιστορικές φάσεις** από τις οποίες έχει προέλθει, ενώ η εικόνα της σχηματίζεται μέσα από τα ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία της ορατά ή μη.

---

42. Λεοντίδου Λίλα, *Διαπολιτισμικότητα και Ετεροτοπία στο Μεσογειακό Αστικό Τοπίο: Από την Αυθόρμητη Αστικοποίηση στην Επιχειρηματική πόλη, κείμενο στο ‘Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη’, Επιμέλεια Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2006*

43. <http://news247.gr/eidiseis/afieromata/15-sygklonistikes-fwtoγραφies-otan-oxronospagwse-sthn-prasinh-grammh-ths-kuproy.2735109.html>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Με το πέρασμα των αιώνων τα τείχη έγιναν σύνορα και τα σκληρά κελύφη έχασαν την υλικότητα τους, χωρίς όμως αυτό να υποδηλώνει ότι δεν μπορούν πολύ εύκολα να αποκτήσουν ξανά την αρχική τους ιδιότητα μέσα από πυροδότηση νέων συγκρούσεων και επιθέσεων. Τα όρια είναι περισσότερο **επαναδιαπραγματεύσιμα** παρά σταθερά. Κάθε στιγμή ανάλογα τη θέση ισχύος και τις εκάστοτε συνθήκες δύνатаι να πραγματοποιηθούν διαπραγματεύσεις, διεκδικήσεις ή αμοιβαίες υποχωρήσεις. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με τα **σύνορα**, που υπάρχουν μεταξύ των χωρών ή ακόμα και εντός μιας χώρας, άλλα είναι υπό σύγκρουση και δεν έχουν σταθεροποιηθεί, ενώ κάποια άλλα έχουν παγιωθεί και από τις δυο πλευρές μέσα από συμφωνίες και υποχωρήσεις. Οι διακοινοτικές συγκρούσεις αποτυπώνονται στο χώρο μέσα από όρια, τείχη και οδοφράγματα πάντα σε συνάρτηση με το χρόνο. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και **η περίπτωση της Αμμοχώστου**, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο.

A.5.2. Η περίπτωση της Βηρυτού

Η **Βηρυτός**, πρωτεύουσα του **Λιβάνου**, αποτελεί το σημαντικότερο λιμάνι της χώρας και κατέχει **γεωστρατηγική θέση στην Ανατολική Μεσόγειο**. Διατρέχοντας μια ιστορία 5000 χρόνων περίπου αποτέλεσε σημαντικό **σταυροδρόμι πολιτισμών**⁴⁴, καθώς ήταν μια περιζήτητη περιοχή, σχεδόν από όλους τους λαούς και τις φυλές της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Μόλις το **1943** το Λίβανο κατάφερε να αποκτήσει τελικά την οριστική **ανεξαρτησία** του από τους Γάλλους. Η διέλευση, η μακρά παρουσία και η ανάμιξη τόσων διαφορετικών λαών έχουν αποτυπωθεί στην πολύμορφη θρησκευτική ταυτότητα της πόλης αλλά και της χώρας γενικότερα με την έντονη **ανάμιξη θρησκευτικών κοινοτήτων**. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αποτέλεσε το βασικότερο τόπο διεξαγωγής μαχών κατά τη διάρκεια του **εμφύλιου πολέμου**, που διήρκεσε από το **1975 έως το 1990**.

Εικόνες 4 και 5

Βηρυτός. Η εικόνα του κέντρου πριν από τον εμφύλιο πόλεμο του 1975. Πηγή: Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο *Architecture Week*, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html

Στις 13 Απριλίου 1975 ξέσπασε στο Λίβανο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ **δεξιών χριστιανών και αριστερών μουσουλμάνων Παλαιστίνιων**. Συγκεκριμένα, τα αριστερά πολιτικά κόμματα και οι μουσουλμάνοι σε συνεργασία με το κίνημα των Παλαιστίνιων προσφύγων συγκροτούν ένοπλες δυνάμεις στο **δυτικό τμήμα της πόλης** και μάχονται ενάντια στα χριστιανικά εθνικιστικά κόμματα, που βρίσκονται στην **ανατολική Βηρυτό**. Ο πόλεμος διήρκεσε σχεδόν δύο δεκαετίες,

44. Δέχθηκε πολλαπλές επιμιξίες και πολιτισμικές επιρροές από πολυάριθμους κατακτητές, όπως Ασσύριοι, Βαβυλώνιοι, Πέρσες, Μακεδόνες, Ρωμαίους, Βυζαντινούς, Άραβες, Σελτζούκους Τούρκους, σταυροφόρους, Οθωμανούς και τελευταίους τους Γάλλους το 1920.

παρουσιάζοντας οξύνσεις και υφέσεις, στη διάρκεια των οποίων η Βηρυτός βομβαρδίστηκε δύο φορές, το **1978** από το συριακό στρατό και το **1982** από τις ισραηλινές δυνάμεις.

Η Βηρυτός μετατρέπεται σε πεδίο μαχών, η ιστορική πολυπολιτισμική πρωτεύουσα διαμελίστηκε και το κέντρο της υπέστη συνολικά τεράστιες ζημιές και καταστροφές εξαιτίας και των Ισραηλινών επιδρομών. **Η πόλη χωρίστηκε στα δύο**, στην ανατολική και στη δυτική Βηρυτό μέσα από τη χάραξη της γραμμής πυρός, που στην πορεία ονομάστηκε **πράσινη γραμμή**⁴⁵ και διέσχισε την πόλη από το λιμάνι μέχρι τα προάστιά της. Κατά τη διάρκεια των εθνοτικών συγκρούσεων οι κάτοικοι της πόλης **εκδιώχθηκαν** από τις οικίες τους για λόγους προστασίας και ασφάλειας και χωρίστηκαν με βάση τις **θρησκευτικές τους πεποιθήσεις** σε χριστιανούς και μουσουλμάνους. Το δυτικό μέρος της πόλης κατοικήθηκε από τη μουσουλμανική κοινότητα, ενώ το ανατολικό από τη χριστιανική.

Εικόνα 6
Βηρυτός. Η εικόνα της πόλης μετά τον πόλεμο. Πηγή: Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο *Architecture Week*, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html

45. Η πράσινη γραμμή χώριζε από το 1975 μέχρι το 1990 το Χριστιανικό κομμάτι της ανατολικής Βηρυτού από το μουσουλμανικό κομμάτι της Δυτικής Βηρυτού.

Οι αναγκαστικές μετακινήσεις του πληθυσμού συνέβαλλαν τόσο στην **αστική πόλωση** όσο και στην **αστική διάχυση**, δεδομένου ένα μεγάλο μέρος του εγκαταστάθηκε στις αγροτικές εκτάσεις των **προαστίων της πόλης** με την ταυτόχρονη, όμως, **ασφυκτική πύκνωση του αστικού ιστού**. Οι εγκαταλελειμμένες περιοχές μετατράπηκαν σε κατάλληλους υποδοχείς των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, των προσφύγων και τους μεταναστών. Συνολικά, λόγω των μετακινήσεων προέκυψε **ολοκληρωτική αναδόμηση** και αλλαγή της δομής ολόκληρων περιοχών.

Το τέλος των μακροχρόνιων εχθροπραξιών συνοδεύτηκε πρακτικά από την **κατάργηση των ορίων** που διαχώριζαν την πόλη και τους κατοίκους της. Ο πόλεμος, ωστόσο, έχει στιγματίσει ανεξίτηλα όχι μόνο το παρελθόν του Λιβάνου, αλλά και το παρόν του. Μετά τη λήξη του πολέμου δεν υπήρξαν οι αντίστοιχες μετακινήσεις προσφύγων, που είχαν εγκατασταθεί στη Βηρυτό προς τις κατεστραμμένες αγροτικές περιοχές. Ταυτόχρονα, δεν πραγματοποιείται και **καμία προσπάθεια αναβάθμισης** του χτισμένου περιβάλλοντος στα κατεστραμμένα χωριά, με αποτέλεσμα να επικρατήσει μια εντελώς χαοτική αστική ανάπτυξη⁴⁶. Στα περίχωρα της πόλης επικρατούν πολλά προβλήματα, που σχετίζονται με την άναρχη δόμηση, τις παραγκουπόλεις και τα γκέτο με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες να ζουν σε απελπιστικές συνθήκες διαβίωσης. Αντίθετα, το **κράτος** προσανατολίζεται κυρίως στην **ανοικοδόμηση του ιστορικού κέντρου της πρωτεύουσας**.

Ο πρωθυπουργός του Λιβάνου **Rafik Hariri** αναλαμβάνει αμέσως δράση σχετικά με την εφαρμογή αυτού του σχεδίου. Το Δεκέμβριο του **1991** μέσα από τη ψήφιση ενός νόμου ορίζεται το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο των αλλαγών, που θα ακολουθήσουν σε όλα τα επίπεδα, σύμφωνα με τον οποίο ο **ρόλος του κράτους περιορίζεται στη συγκρότηση εταιρειών**, που θα αναλάβουν την εφαρμογή και προώθηση του αστικού σχεδίου της πόλης. Μέσα σε αυτό το νομοθετικό πλαίσιο συστάθηκε από τον πρωθυπουργό στις 5 Μαΐου 1994 **η ιδιωτική εταιρεία Solidere**⁴⁷, η οποία αναλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα της **ανοικοδόμησης του κέντρου της Βηρυτού**.

Ο πρωταρχικός σκοπός της Solidere ήταν η Βηρυτός να **επανακτήσει την αίγλη και το γόητρο** της ως ιστορική πόλη και γενέτειρα πολιτισμού. Ύστερα από πολλές συζητήσεις, αποτυχημένα σχέδια και αντιδράσεις προτάθηκε τελικά το **1994** το Masterplan της πόλης. Τα σχέδια αποσκοπούν στη δημιουργία ενός υπερσύγχρονου **επιχειρηματικού**

46. Assem Salam, *The role of government in shaping the Beirut environment*, στο Peter Rowe, Hashim Sarkis, *Projecting Beirut: Episodes in the construction and reconstruction of a modern city*, Prestel, σελ. 131

47. The Lebanese Company for the Development and Reconstruction Of Beirut Central District s.a.l., <http://www.solidere.com/>

οικονομικού κέντρου με εμπορικές και τουριστικές δραστηριότητες, που επιδιώκει την ταχεία οικονομική ανάπτυξη. Η ανοικοδόμηση της πραγματοποιείται σε τρία στάδια: την ανοικοδόμηση του κέντρου, την ανοικοδόμηση της νότιας Βηρυτού και την αποκατάσταση της βόρειας ακτογραμμής.

Εικόνα 7

Βηρυτός. Το MASTERPLAN της ανοικοδόμησης του ιστορικού κέντρου της πόλης. Πηγή: Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο *Architecture Week*, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html

Για την υλοποίηση του σχεδίου η Solidere ανάγκασε τους κατοίκους να **προσφέρουν υποχρεωτικά τους τίτλους ιδιοκτησίας** τους με αντάλλαγμα μετοχές στην εταιρεία, προκειμένου να μην υπάρξουν μελλοντικές αντιδράσεις στα σχέδια ανοικοδόμησης και στερώντας τους αυτόματα το δικαίωμα να επιστρέψουν και να χρησιμοποιήσουν τις παλιές εγκαταστάσεις τους. Αποφασίστηκε, επιπλέον, η **κατεδάφιση** ενός σημαντικού αριθμού κτιρίων στο κέντρο και στη θέση τους προτείνεται οικοδόμηση **ουρανοξυστών** που θα φιλοξενήσουν γραφεία, καταστήματα και κατοικίες, παρά το γεγονός ότι κτίρια τέτοιου είδους κλίμακας εμποδίζουν την ορατότητα προς τη θάλασσα και απομακρύνουν το ιστορικό κέντρο από το παραθαλάσσιο μέτωπο.

Είναι προφανές μέσα από αυτές τις προθέσεις ότι εισάγεται το **ιδιωτικό κεφάλαιο** που αποφασίζει και εκτελεί ως επένδυση με βάση το **κέρδος** και όχι τις κοινωνικές ανάγκες και τις επιθυμίες των πολιτών. Η πλήρη **εκδίωξη του υπάρχοντος πληθυσμού** θα πλήξει τον κοινωνικό ιστό, ενώ η **καταστροφή των κτιρίων της πόλης** θα διαλύσει το φυσικό ιστό. Τα

βασικά εμπόδια στην καταστροφή της κληρονομιάς και της μνήμης έχουν απομακρυνθεί και το κέντρο είναι πλέον ένα **κενό πεδίο** ανοιχτό στις κερδοσκοπικές φιλοδοξίες των επενδυτών⁴⁸.

Σύμφωνα με το **πρόγραμμα κατεδαφίσεων** εκατοντάδες κτίρια γκρεμίζονται, ανάμεσα στα οποία και σημαντικά τοπόσημα της πόλης, με αποτέλεσμα να είναι **αγνώριστη**. Ως φυσικό επακόλουθο προέκυψαν **πιέσεις** και η **δυσαρέσκεια** από την πλευρά των πολιτών, που την ανάγκασαν να αυξήσει τον αριθμό των διατηρητέων κτηρίων στην πόλη⁴⁹. Η παλιά αγορά των **σουκ**, για παράδειγμα, αρχικά καταστράφηκε από τον πόλεμο, και μετέπειτα ό,τι απέμεινε κατεδαφίστηκε από τα σχέδια ανοικοδόμησης της Solidere.

Η αδυναμία του σχεδίου της Solidere για το κέντρο πόλης αποτυπώνεται με σαφήνεια στις παραδοσιακές αγορές των **σουκ**, που αποτελούσαν πάντα την **κύρια οικονομική και κοινωνική** δραστηριότητα της Βηρυτού. Με την απαλλοτρίωση των πολλών οικοπέδων που τα αποτελούσαν και την ενσωμάτωσή τους σε ένα **τεράστιο οικόπεδο ιδιοκτησίας** από μια σειρά κατόχων της εταιρικής μετοχής συνεπάγεται μια απότομη αλλαγή σε χωρικό και οικονομικό επίπεδο και απώλεια του χαρακτήρα τους.

Εικόνα 8

Βηρυτός. Οι παραδοσιακές αγορές των Σουκ υπέστησαν ζημιές από τον πόλεμο και μετέπειτα ισοπεδώθηκαν σύμφωνα με το νέο σχέδιο ανάπτυξης. Πηγή: Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο *Architecture Week*, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html

48. Assem Salam, *The role of government in shaping the Beirut environment*, ό.π., σελ.132

49. Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο *Architecture Week*, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Οι συναλλαγές, πριν τις ιστοπεδωτικές παρεμβάσεις, αντιπροσώπευαν τις **διάφορες τάξεις και ομάδες** που κατοικούσαν στην πόλη. Στα νέα σουκ αυτό έχει σαφώς εξαλειφθεί, καθώς οι μικρές οικογενειακές αγορές και οι τοπικές βιοτεχνίες έχουν αντικατασταθεί από τις διεθνείς και εταιρικές μάρκες. Οι νέες αραβικές αγορές έχουν αφεθεί στην **ακραία λογική της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης** και έχουν χάσει την ταυτότητα τους, τον χαρακτήρα τους και την κοινή τους αναφορά.

Σύμφωνα με τον Aldo Rossi η ουσία και ο χαρακτήρας της πόλης σχετίζεται περισσότερο με τις παραδόσεις και τον τρόπο ζωής σε αυτήν και λιγότερο με την τυπική αρχιτεκτονική της μορφή. Ως εκ τούτου, αυτό που είναι πιο σημαντικό στην περίπτωση των παζαριών δεν είναι η διατήρηση των παλιών όγκων και μορφών όσο η κατανόηση των τρόπων με τους οποίους λειτουργούν⁵⁰.

Κατά συνέπεια, η Βηρυτός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα πόλης που υπέστη **διαχωρισμό** και **αποκλεισμό περιοχών** εξαιτίας **εσωτερικών κοινωνικών συγκρούσεων**. Τα σημάδια του εμφυλίου είναι ορατά σχεδόν σε κάθε σημείο της πόλης, δεδομένου ότι δεν υπάρχει σχεδόν κτήριο που να μην έχει βληθεί από πυροβόλο όπλο. Ταυτόχρονα, **ο κατακερματισμός του αστικού χώρου** από τη βία, δημιούργησε ένα πρότυπο κατανομής εδάφους βασισμένο σε μια λογική **φυλετικού διαχωρισμού**, όπου οι κοινότητες ζουν απομονωμένες και κλεισμένες στον εαυτό τους. Η σημερινή πόλη έχει διασπαστεί σε μια πληθώρα **αποκλεισμένων συνοικιών** και χαρακτηρίζεται πλέον από τις **αντιθέσεις** της, καθώς το πλούσιο κεντρικό τμήμα της συνορεύει με τις φτωχογειτονιές των περιχώρων και τα κατεστραμμένα κτήρια από τους βομβαρδισμούς του εμφυλίου πολέμου. Τα προάστια της πόλης συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα, χωρίς να γίνονται προσπάθειες άμβλυνσης της κατάστασης.

Αδιαμφισβήτητα η φυσιογνωμία της πόλης της Βηρυτούς άλλαξε ποικιλοτρόπως από το 1970 μέχρι σήμερα. Αρχικά, τη δεκαετία του 1970 η κεντρική περιοχή της είχε **παγκόσμια φήμη** και ήταν ένας από τους καλύτερους προορισμούς στον κόσμο. Την επόμενη δεκαετία, όμως, αποτέλεσε το κέντρο μιας **πολεμικής ζώνης** και μετά τη δεκαετία του 1990 **αφέθηκε** σε ένα από τα πιο **φιλόδοξα προγράμματα ανοικοδόμησης** στον κόσμο.

Το ιστορικό κέντρο της Βηρυτούς, μετά τη λεηλασία του για δεκαέξι ολόκληρα χρόνια, ανακατασκευάστηκε σε ένα **εν εξελίξει έργο** από την εταιρεία Solidere. Εφαρμόζεται ένα

---

50. Chami Yasmina, *Redefining the Role of Commerce in the Regeneration of the Beirut Central District*, Architectural Association Projective Cities (AAPC), 2012, <http://projectivecities.aaschool.ac.uk/portfolio/yasmina-el-chami-from-multipli-city-to-corporate-city/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

σχέδιο **ανοικοδόμησης** όπου γίνονται προσπάθειες **εξυγίανσης** και δημιουργίας ενός νέου κέντρου, με βάση το οποίο ο **παλιός συνεκτικός ιστός διαλύεται**. Στην ουσία ο πόλεμος λειτούργησε σαν 'αφορμή' και συνέβαλλε καθοριστικά στο να πραγματοποιηθούν ριζικές αλλαγές, σύμφωνες με τις **κυβερνητικές πολιτικές** και τους **οικονομικούς παράγοντες**. Δημιουργούνται **νέοι μηχανισμοί ανάπτυξης** του κέντρου και οι αποφάσεις για τις επεμβάσεις λαμβάνονται από το **κεφάλαιο και τους επενδυτές** και όχι από κάποιο κυβερνητικό φορέα. Το κράτος παραμερίζεται και μεροληπτεί υπέρ της **κερδοσκοπίας**, μια στάση που συνάδει άρδην με την εποχή της **παγκοσμιοποίησης** και τις τάσεις ανάπτυξης παγκοσμίως. Τα κριτήρια είναι καθαρά ιδιωτικοοικονομικά και δεν αποσκοπούν με κανένα τρόπο να προάγουν το κοινό συμφέρον.

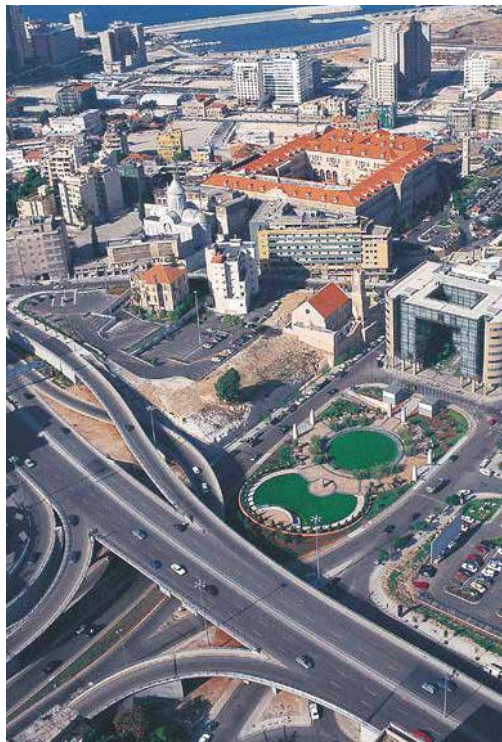
Εικόνα 9

Βηρυτός. Το ιστορικό κέντρο της πόλης μετά την ανοικοδόμηση από την εταιρεία SOLIDERE. Πηγή: Chami Yasmina, Redefining the Role of Commerce in the Regeneration of the Beirut Central District, Architectural Association Projective Cities (AAPC), 2012, <http://projectivecities.aaschool.ac.uk/portfolio/yasmina-el-chami-from-multipli-city-to-corporate-city/>

Το **ιστορικό της κέντρο** διαμελίστηκε και καταστράφηκε από την ανοικοδόμηση, που πραγματοποιήθηκε με εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς και μοιάζει να **έχει χάσει όλα τα σημεία αναφοράς του**. Η Βηρυτός αντί να προσπαθεί για την αποτύπωση της συλλογικής μνήμης και την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής ανάμειξης των διαφορετικών θρησκειών, εθνικοτήτων και κοινωνικών στρωμάτων μετατρέπεται σε **μία επιχειρηματική ζώνη** παγκόσμιας οικονομικής εμβέλειας. Οι υψηλούς κόστους επενδύσεις και η μετατροπή

του σε περιοχή πολυτελείας συντελούν στον πλήρη διωγμό των κατοίκων της και συνεπώς, στην ερήμωσή της. Παράλληλα, ένα μεγάλο τμήμα των ιδιοκτησιών στο κέντρο, που λόγω των πολύ υψηλών τιμών πώλησης στοχεύει αποκλειστικά στους επιχειρηματίες της Δύσης και των χωρών του Κόλπου, εξακολουθεί να παραμένει ανεκμετάλλευτο και άδειο.

Το Masterplan της Solidere, όπως αποδείχθηκε τελικά, δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει και να μετριάσει τη φιλοδοξία του για την ένταξη του κέντρου της πόλης στο παγκόσμιο κεφάλαιο και να επαναπροσδιορίσει το ρόλο του σε ένα κοινωνικοπολιτικό εθνικό επίπεδο⁵¹. Παρά τις στρατηγικές που υιοθετήθηκαν υπάρχουν σαφείς ελλείψεις στην προσπάθεια για διατήρηση της πλούσιας ιστορίας και του χαρακτήρα της πόλης, της συλλογικής μνήμης και της ιστορικής συνείδησης.

Εικόνα 10

Βηρυτός. Η σημερινή μορφή δίνει την εικόνα μιας πόλης που επιδιώκει να γίνει ένα νέο υπερσύγχρονο οικονομικό κέντρο. Πηγή: Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο *Architecture Week*, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html

A.6. Συλλογική μνήμη

‘...γιατί το συλλογικό ασυνείδητο μάς ενώνει όλους, είναι το κοινό υπόβαθρο που έχουμε. Όπως τα νησιά, που φαίνονται ότι είναι μόνα τους, αλλά, αν κοιτάξεις τη θάλασσα από κάτω, έχουν κοινό υπόστρωμα, έτσι, κατά κάποιον τρόπο, κι εμείς συνδεόμαστε μεταξύ μας με το συλλογικό ασυνείδητο. Γι’ αυτό οι μεγάλες στιγμές του ανθρώπινου είδους δεν χάνονται ποτέ...’⁵²

Η πόλη, σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο R. Park⁵³, είναι κάτι παραπάνω από μια σειρά ξεχωριστών ανθρώπων και κοινωνικών μέσων, είναι μια κατάσταση του μυαλού, ένα σύνολο από έθιμα και παραδόσεις. Η πόλη δεν είναι ένας απλός μηχανισμός και μια τεχνητή κατασκευή, αλλά εμπλέκεται στις ζωτικές διαδικασίες των ανθρώπων, που την αποτελούν. Στην πραγματικότητα δεν αποτελείται μόνο από κτίρια αλλά και από τις **κοινωνικές διεργασίες** και πρακτικές, που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτή, συμβάλλοντας στην επαφή και αλληλεπίδραση των κατοίκων της.

Η πόλη απαρτίζεται από **ένα δίκτυο χωρικών και χρονικών σχέσεων** που εκδηλώνουν τις **κοινωνικές σχέσεις** ως γεγονότα. Η διάρκεια της δεν εντοπίζεται στις υλικές παρουσίες των ανθρώπινων έργων αλλά στο γεγονός ότι κάποιιοι αναγνωρίζουν σε αυτά τα έργα μια **επανάληψη**, μια επιβεβαίωση ενός **παρελθόντος** που έχει για αυτούς νόημα⁵⁴.

Ο Halbwachs⁵⁵ ήταν ο πρώτος κοινωνιολόγος που εισήγαγε την έννοια της **κοινωνικής μνήμης** με βάση την **κοινωνική της διάσταση**. Η κοινωνική μνήμη είναι η **μνήμη του συνόλου** και αποτελεί το **άθροισμα των αναμνήσεων** που περνούν από γενιά σε γενιά μέσω των αφηγήσεων και των μαρτυριών για σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν στον παρελθόν και τα οποία αφορούν τα μέλη μικρών ή μεγάλων κοινωνικών ομάδων.

Τα **κοινωνικά πλαίσια της μνήμης** έχουν **χωρική διάσταση**, η οποία εντοπίζεται στους

52. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Θανάση Παπακωνσταντίνου στη Lifo, διαθέσιμη ηλεκτρονικά στο <http://www.lifo.gr/mag/features/3058>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

53. Park R., Burgess E., McKenzie R., *The city, Chicago, University of Chicago Press Ltd., London, 1967*, αρχείο pdf διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://www.esperdy.net/wp-content/uploads/2009/09/Park-The-City.pdf>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

54. Σταυρίδης Σταύρος, *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006, σελ. 24

55. Maurice Halbwachs, *On Collective Memory, University of Chicago Press, Chicago and London, 1992*, αρχείο PDF διαθέσιμο διαδικτυακά στο http://vk.com/doc2323632_258215069?hash=088d0a68dc307ebe8b&dl=085736d4624aa83fc3.

Ο Maurice Halbwachs ήταν Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος, γνωστός για το έργο του σχετικά με τη δημιουργία της συλλογικής μνήμης.

τόπους και τους τομείς, όπου το άτομο εξελίσσεται και δρα. Η οργάνωση των χώρων αυτών χαρακτηρίζεται από τις αξίες, τις επιθυμίες και τις προτιμήσεις, που απορρέουν από τα κοινωνικά συστήματα στα οποία συμμετέχει. Αυτό συμβαίνει διότι, όταν το άτομο διεισδύει σε ένα χώρο, τον προσαρμόζει στην εικόνα του, ενώ ταυτόχρονα υποκλίνεται στα υλικά πράγματα που του ανθίστανται⁵⁶. Οι **χωρικές εικόνες** διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη συλλογική μνήμη.

Ο τόπος ή η πόλη μέσα από τις μνήμες που φέρει ως βιωμένος χώρος γίνεται **φορέας μιας εμπειρίας**, επανασηματοδοτείται. Για την ανάκληση, όμως, της μνήμης απαιτείται **η χρονική διάρκεια**, ο χρόνος, δηλαδή, που επιτρέπει στον άνθρωπο να βιώσει το χώρο, να τον περιδιαβεί, να δράσει. Όταν το αντικείμενο της μνήμης είναι η ίδια η πόλη με την πολυπλοκότητα της χρειάζεται ο χρόνος μεταβίβασης από τον έναν τόπο στον άλλον και μέσα από αυτή τη μετάβαση δημιουργείται η **εμπειρία**. Η χρονικότητα της δράσης είναι αυτή που αφήνει το περιθώριο για την **ανάκληση της μνήμης**⁵⁷. Η μνήμη της εμπειρίας της πόλης δημιουργείται με τη συνεχή ανάκλησή της μέσα από την επαφή με τους τόπους.

Η **μνήμη**, συνεπώς, δημιουργεί την **εικόνα της πόλης** και εκφράζεται με την υλική υπόσταση του χώρου. Η πόλη απαρτίζεται από ένα συνονθύλευμα μεμονωμένων χώρων, που ο κάθε χώρος εμπεριέχει τη δική του μνήμη, με αποτέλεσμα εκείνη να εμπεριέχει συνολικά τη **συλλογική μνήμη**.

Σύμφωνα με τον Halbwachs⁵⁸ οι πράξεις των ατόμων προσανατολίζονται από τη συλλογική μνήμη, όπου η συλλογική μνήμη μεταφέρεται σε ένα **χωροχρονικό** περιβάλλον δράσης. Ο χώρος αποτελεί ένα από τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης. Δεν υπάρχει μνήμη που να μη διαδραματίζεται σε ένα χωρικό πλαίσιο, άρα η μνήμη της πόλης επηρεάζει την **ατομική μνήμη**.

Η μνήμη διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην κατασκευή της **ταυτότητας**, καθώς συνδέει τα άτομα με το παρελθόν τους, εξιστορεί στην ομάδα την προέλευσή της και, ταυτόχρονα, μεταβιβάζει χαρακτηριστικά, κώδικες, δεσμούς, συνήθειες από γενιά σε γενιά. Η ταυτότητα του ατόμου και η αντίληψη για τον εαυτό του επηρεάζεται, καθορίζεται και δημιουργείται από τον χώρο που ζει, διότι το άτομο δέχεται εντυπώσεις και αποκτά εμπειρίες. Αυτές οι εμπειρίες αποτυπώνονται στη μνήμη και στη συνέχεια το άτομο αντιλαμβάνεται ανάλογα τις καταστάσεις στο χώρο. Προκύπτει μια **αλληλένδετη σχέση** μεταξύ του **χώρου**, της **μνήμης** και της **ταυτότητας του ατόμου**.

56. Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, σελ. 2

57. Σταυρίδης Σταύρος, *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*, ό.π., σελ. 130

58. Ibid., σελ.195

Το άτομο στο πλαίσιο της κοινωνικής του δράσης διαμορφώνει σχέσεις και υπάγεται σε ομάδες, οι οποίες του υπαγορεύουν μια στάση απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα και την παρελθούσα εμπειρία. Η **συμβολή της ομάδας** στη σκέψη και τη μνήμη του ατόμου τονίζεται ιδιαίτερα από τον Halbwachs. Η σκέψη του ατόμου καθορίζεται από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες στις οποίες εντάσσεται κατά τη διάρκεια της ζωής του και το περιεχόμενο της μνήμης του είναι ένα συνονθύλευμα που προκύπτει από τις συλλογικές μνήμες, που κάθε ομάδα έχει διαμορφώσει. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια αποδεικνύεται ότι η **ατομική μνήμη** είναι άρρηκτα **συνδεδεμένη** με τη **συλλογική**, καθώς διαμορφώνεται από πολλαπλές συλλογικές μνήμες.

Ταυτόχρονα, το άτομο διαμορφώνει τη δική του εμπειρία στην πόλη κατά τη διάρκεια του **χρόνου** μέσα από τις δράσεις του στο χώρο, ο οποίος με τη σειρά του φέρει τη μνήμη αυτής της εμπειρίας σαν σημείο αναφοράς. Η μνήμη αυτή δε συσχετίζεται με γεγονότα του παρελθόντος αλλά με την εμπειρία της πόλης στο **άμεσο παρόν** και ορίζεται μέσα από στιγμές, επεισόδια και προσωπικές ιστορίες⁵⁹. Προκύπτει ένας σαφής **διαχωρισμός** ανάμεσα στην **πραγματική μνήμη** του παρόντος, που βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη και **τη μνήμη** που είναι **ιστορία**, αποτελώντας μια αναπαράσταση του παρελθόντος. Από τη μία πλευρά η πόλη ορίζεται και υφίσταται στη μνήμη ως **βιωματική εμπειρία** μέσα από το σύνολο των προσωπικών αναμνήσεων των ατόμων για αυτήν και από την άλλη πλευρά φέρει **τη μνήμη της ιστορίας της**.

Για τον **Aldo Rossi** 'η μνήμη στο εσωτερικό της δομής της πόλης είναι η συνείδηση της πόλης και η ιστορία είναι η συλλογική μνήμη, με άλλα λόγια είναι η σχέση του κοινωνικού συνόλου με τον τόπο και την ιδέα του τόπου'⁶⁰. Στην πόλη συμπυκνώνεται η μνήμη **των ποικίλων ιστορικών χρόνων** που έχει γνωρίσει στη μακρά διάρκεια, οι οποίοι συνθέτουν την ιστορία της και εκφράζουν τη διαχρονικότητά της, με αποτέλεσμα **η ιστορία ενός λαού** αποτελεί ένα από τα πιο **σημαντικά πεδία της συλλογικής μνήμης**. Πρόκειται για μνήμη των διαφόρων ιστορικών περιόδων, αλλά και μνήμη σημαντικών γεγονότων πρόσφατων ή απομακρυσμένων μέσα στο χρόνο, που ακολουθούν το νήμα της ιστορίας της. Η ιστορία και η εσωτερική, βιωματική λειτουργία της μνήμης αλληλεπιδρούν με τους πραγματικούς χώρους της πόλης και τους φυσικούς τόπους παράγοντας εικόνες, εμπειρίες, αξίες, προθέσεις και νοοτροπίες. Στο τοπίο της πόλης ενσωματώνονται πολλαπλά ίχνη προθέσεων, δράσεων και ενεργειών του ανθρώπου τόσο σε υλικό όσο και σε πνευματικό επίπεδο, που επιδέχονται συνεχείς ιστορικές ερμηνείες.

59. Ibid., σελ. 109-110

60. Rossi Aldo, *Η αρχιτεκτονική της πόλης, μετάφραση Β. Πετρίδου, εκδ. University Studio Press, 1991, σελ. 193*

Κατά συνέπεια, κάθε κοινωνία, ανεξάρτητα από την οργάνωση και το βαθμό πολυπλοκότητάς της, καθορίζεται σε σχέση με το χώρο. Ο χώρος είναι προσωποποιημένος, φέρει τα αποτυπώματα της ταυτότητάς της, ενώνει τα άτομα με το παρελθόν τους και αναπαριστά μία **συμβολική σύνδεση** που ενώνει την ομάδα με την ιστορία της. Όπως υποστηρίζει ο **Σ. Σταυρίδης**, όταν ο χώρος δρα σαν **φορέας κοινωνικών αξιών** τις οποίες εκπέμπει, επιβάλλει, υπαινίσσεται ή αναδεικνύει, κινητοποιεί μια ιδιαίτερη πλευρά **κοινωνικής εμπειρίας**, που δύναται να ονομαστεί **συμβολική σχέση με το χώρο**. Η συμβολική σχέση είναι προϊόν προβολής κοινωνικών προτύπων, κοινωνικών επενδύσεων, κοινωνικών ιδεών και αρχών. Όμως, ο χώρος δεν είναι κάτι αντικειμενικό και ουδέτερο. Η υπόστασή του συγκροτείται κάθε φορά από την ίδια την προβολή, έτσι που να είναι αδύνατο να αποτελέσει εμπειρικό ή νοητικό δεδομένο για τα μέλη μιας κοινωνίας, απελευθερωμένο από τα δίχτυα της συμβολικής σχέσης⁶¹. Οι τρόποι με τους οποίους οι αξίες αυτές εγγράφονται στο χώρο, δημιουργώντας συμβολικές σχέσεις των ατόμων-μελών μιας κοινωνίας με αυτόν, είναι δυνατό να περιγραφούν ως συμβολικοί μηχανισμοί και ορίζονται από ένα σύνολο κανόνων, που επιβάλλουν ή υποβάλλουν συγκεκριμένες εκφραστικές συμπεριφορές στα μέλη των κοινωνικών ομάδων.

Ωστόσο, σύμφωνα με την Α. Μαντόγλου η **συμβολική αξία του έθνους** φαίνεται να απορροφά τις ιδιαιτερότητες των επιμέρους ταυτοτήτων σε τέτοιο βαθμό ώστε η **εθνική ταυτότητα** υπερέχει των άλλων. Είναι υπερκείμενη και 'ηγεμονική' και λειτουργεί ως ομπρέλα που στεγάζει όλες τις υπόλοιπες διαφοροποιημένες, 'τοπικές' ταυτότητες⁶². Το έθνος είναι μια χωρικά καθορισμένη κοινότητα με κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως γλώσσα, συγγένεια, θρησκεία, ήθη, συλλογική μνήμη, στα πλαίσια μιας **κοινής ιδεολογικής πολιτιστικής αντίληψης**.

Το έθνος συνδέεται άρρηκτα με τη **λειτουργία του κράτους**, μια υλική σχέση που εμπεδώνει την **πολιτική κυριαρχία** της άρχουσας τάξης πάνω στις κυριαρχούμενες ομάδες και συνεπακόλουθα συσχετίζεται άμεσα με την αστική ανάπτυξη και τον καπιταλισμό. Η συγκρότηση της **εθνικής συνείδησης** και των εθνικών κρατών, αντανακλά συγκεκριμένες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες της νεότερης εποχής, όπως τη δημιουργία συγκεντρωτικών, γραφειοκρατικών κρατών και την εδραίωση μίας καπιταλιστικής και φιλελεύθερης οικονομίας και αστικοποίησης. Έθνος και κράτος αποτελούν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.

Οι πόλεις, όμως, δεν είναι μόνο οι τόποι της παραγωγής, της ανταλλαγής και του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, αλλά, μπορούν, επίσης, να ειπωθούν ως **πολιτικοί θεσμοί** που

61. Σταυρίδης Σταύρος, *Η συμβολική σχέση με το χώρο*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα, 1990, σελ.19

62. Μαντόγλου Άννα, *Κοινωνική μνήμη - Κοινωνική λήθη, έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα, 2010, σελ. 204

διατρέχονται από **συγκρούσεις** και ταυτόχρονα εκφράζουν **συμφέροντα και νοήματα**. Είναι ο κοινός τόπος των κυρίαρχων και των κυριαρχούμενων τάξεων.

Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε μετατροπή του χώρου ή αμφισβήτησή του από εξωτερικούς ή εσωτερικούς παράγοντες αποτελούν **απειλή** για την ταυτότητα της ομάδας. Οι **μετασηματισμοί**, σταδιακοί ή **βίαιοι**, επιφέρουν αλλαγές στη σχέση της με το χώρο και τον τόπο, που επηρεάζουν και διαμορφώνουν όχι μόνο την ομάδα στο σύνολό της, αλλά και το υλικό ή φυσικό περιβάλλον και συνεπακόλουθα τη συλλογική μνήμη. Αυτό συμβαίνει, διότι οι πόλεις, σε αντίθεση με τις κοινωνικές ομάδες, εξελίσσονται αργά στην εξέλιξη της ιστορίας. Γίνονται, συχνά, στόχοι επιδρομών, κατακτητών που τις λεηλατούν, τις καταστρέφουν και δεν αφήνουν παρά συντρίμμια και απομεινάρια που δεν αναγνωρίζονται ούτε από τους παλιούς κατοίκους τους.

Με άλλα λόγια οποιαδήποτε **βίαια παρέμβαση στο χώρο της** πόλης δημιουργεί αβεβαιότητα στην ομάδα, την αναστατώνει, μπορεί και να την αποσυνθέσει, να τη διαλύσει. Οι κάτοικοι μίας πόλης σχηματίζουν μία κοινωνία από το γεγονός ότι συγκεντρώνονται στην ίδια χωρική περιοχή. Όταν εθνικές ομάδες με διαφοροποιημένα συμφέροντα προσπαθούν να συνδέσουν την ταυτότητά τους με τον ίδιο χώρο, δημιουργούνται **διακοινοτικές συγκρούσεις** που συχνά καταλήγουν σε πολέμους, είτε επεκτατικούς για την κατάληψη άλλων εδαφών και την αποκοπή των ανθρώπων από το χώρο τους είτε αμυντικούς για τη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας και την υπεράσπιση της.

Προκύπτουν, συνεπώς, μέσα στην πόλη ποικίλες ζώνες ή περιοχές, όπου εδρεύουν οι φορείς εξουσίας ή κατοικούν τα ανώτερα, μεσαία και χαμηλά στρώματα, εντός των οποίων διαδραματίζονται **συλλογικές δράσεις** και ανταλλάσσονται νοήματα που **παγιώνονται στο χώρο** και διαμορφώνουν την οικιστική, οικονομική και πολιτιστική του ταυτότητα, οικοδομώντας γενικότερα και την **ιστορικότητα** του. Υπό το πρίσμα αυτό, αποδεικνύεται ότι ο χρόνος αποτυπώνεται στο χώρο με τη μορφή των υλικών καταλοίπων που **αναδεικνύουν τη σύγκρουση των σχέσεων** στην πόλη, καθώς και **την ταυτότητα των αντικρουόμενων δυνάμεων**. Επομένως, επηρεάζεται η συλλογική μνήμη η οποία καταγράφεται σε σχέση με το χώρο, όπως αναφέρει ο Halbwachs.

Τελικά, η πόλη, όπως επισημαίνει και ο Aldo Rossi, είναι ο τόπος όπου καταγράφεται η **συλλογική μνήμη των λαών**⁶³. Αποτελεί το συνολικό **χωρικό πλαίσιο αναφοράς της μνήμης**, όπως και της εξελισσόμενης σημερινής ζωής των κοινωνιών, στο οποίο περιλαμβάνονται τόσο το υπόβαθρο του φυσικού περιβάλλοντος όσο και η παραγωγή του πολιτισμού, υπό την

63. Aldo Rossi, *Η αρχιτεκτονική της πόλης*, ό.π., σελ. 190

έννοια ότι επηρεάζει την εξέλιξη των γεγονότων και συντελεί στη διαμόρφωση του ιστορικού γίνεσθαι. Οι ποικίλοι χώροι που διαρθρώνουν την πόλη αποτελούν στην ουσία χώρους μνήμης, όπου αποτυπώνονται οι τρόποι ζωής των κοινωνικών ομάδων, που την έχουν κατοικήσει και την κατοικούν, οι λειτουργίες της πόλης, η οικονομική και κοινωνική της ζωή και οι δραστηριότητες των κατοίκων της. Η πόλη είναι, λοιπόν, γεννήτορας της **συλλογικής μνήμης** και αντίστροφα λειτουργεί ως οδηγός ανάγνωσης και οικειοποίησης του χώρου της για την κοινωνική ομάδα και τα άτομα.

Η πόλη θεωρείται, αδιαμφισβήτητα, ένας τόπος γεμάτος από **μνήμες** που στοιβάζονται η μία πάνω στην άλλη, που μπορούν να υπάρχουν στο σήμερα μονάχα μέσα από την αντιστοιχία τους με το τώρα. Μία αντιστοιχία που προκαλείται από το 'εγώ' του παρατηρητή, ο οποίος μετατρέπει συνεχώς μέσα από την ιδιαίτερη βιωματική εμπειρία του τις εικόνες των πραγμάτων σε αναμνήσεις των πραγμάτων. Η αρχιτεκτονική της πόλης δημιουργείται από τον άνθρωπο που βιώνει το χρόνο. Η πόλη εμποτίζεται με τα ίχνη που αφήνει ο άνθρωπος και εκείνος με τα ίχνη που αφήνει ο χρόνος⁶⁴.

---

64. Πετρίδου Β., Η αρχιτεκτονική ως μνήμη στο έργο του Aldo Rossi, περιοδικό Αρχιτέκτονες, εκδ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 45, Μάιος – Ιούνιος 2004, σελ. 62

A.6.1. Σχέση μνήμης και εξουσίας

Για τον M. Halbwachs⁶⁵ η **συλλογική μνήμη** δεν είναι απλά μια ανάμνηση, μια ανάκληση του παρελθόντος, αντιθέτως είναι **κοινωνικά κατασκευασμένη**. Η **κοινωνική μνήμη** είναι μια διαδικασία η οποία αφορά τον άνθρωπο και περιλαμβάνει ένα πλέγμα εξωτερικών σχέσεων και παραγόντων, που ερμηνεύουν και συνθέτουν το παρελθόν. Ο άνθρωπος εντάσσεται σε διάφορες συλλογικότητες κατά τη διάρκεια της ζωής τους, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα πολύπλοκο σύστημα πολλαπλών ατομικών και συλλογικών ταυτίσεων και σχέσεων ταυτότητας. Αυτά τα κοινωνικά σύνολα, όπως είναι η οικογένεια, το γένος, η φυλή, η εθνική καταγωγή, μια επαγγελματική ομάδα, μια θρησκευτική κοινότητα ή ένα πολιτικό κόμμα, επιδρούν και καθορίζουν άμεσα τη μνήμη.

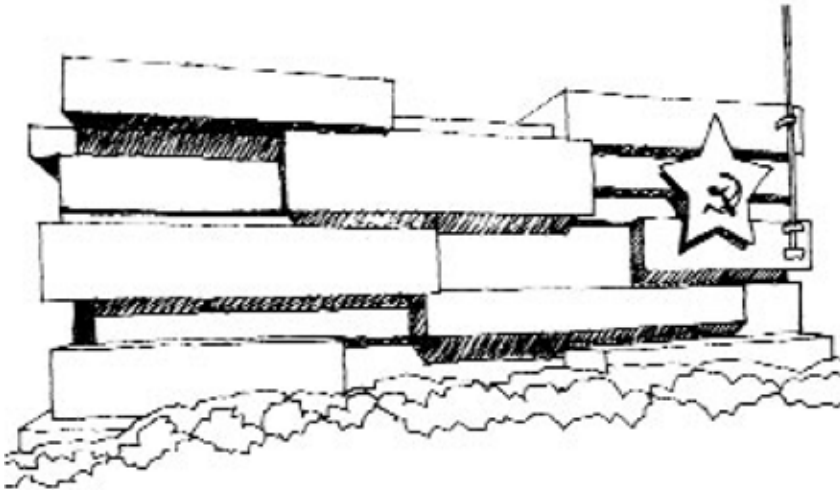
Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η κοινωνική μνήμη αποκτά άμεση και καθοριστική σχέση με την **εξουσία** ως προς τον τρόπο με τον οποίο τελικά διαμορφώνεται. Το παρελθόν γίνεται αντιληπτό μέσα από απόψεις και αντιλήψεις που επηρεάζονται και καθορίζονται από ιδεολογίες, πολιτικές, ιστορικές συγκυρίες και συμφέροντα. Η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ της κοινωνικής μνήμης και των κυρίαρχων αντιλήψεων για το παρελθόν εκδηλώνεται μέσω διαφόρων τρόπων, όπως την **ανακατασκευή της επίσημης ιστορίας**, την τέλεση εθνικών εορταστικών τελετών και την **ανέγερση μνημείων** στο δημόσιο χώρο.

Το **ιδεολογικό περιεχόμενο** επανέρχεται μέσω της μνήμης όταν είναι αναγκαίο και απαραίτητο και όταν βρεθεί στην κατάλληλη **κοινωνικοιστορική συνθήκη**. Ένα κτίριο ή ένα μνημείο δεν αποτελεί εκ δημιουργίας του πολιτικό σύμβολο. Ωστόσο, μπορεί να πολιτικοποιηθεί μέσω του τρόπου ανέγερσης, αντιμετώπισης αλλά και κατεδάφισής του. Ο Aldo Rossi αναφέρει συγκεκριμένα ότι τα μνημεία είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις διαδικασίες μετασχηματισμού του χώρου μιας περιοχής και επιδρούν συχνά ως καταλύτες. Αρχικά η παρουσία τους μπορεί να ταυτιστεί μόνο με μία λειτουργία, σύντομα όμως αποκτούν μια πιο σημαντική αξία⁶⁶.

Παραδείγματα, όπως, η υλοποίηση και η καταστροφή του μνημείου των **Karl Liebknecht** και **Rosa Luxemburg**, η υλοποίηση, καταστροφή και ανοικοδόμηση του μνημείου **των πεσόντων του Μαρτίου στη Βαϊμάρη** και η πρόταση για το μνημείο της **3^{ης} Διεθνούς** αναδεικνύουν ότι οι πράξεις που καθορίζουν την ιστορική κοινωνική μνήμη είναι αποτέλεσμα **πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων** και φανερώνουν την αδυναμία του αρχιτεκτονικού λόγου να

65. Maurice Halbwachs, ό.π.

66. Aldo Rossi, ό.π., σελ. 120

Εικόνα 11

Εικόνα 12

Εικόνα 11: Μνημείο των Karl Liebknecht και Rosa Luxemburg, Ludwig Mies Van de Rohe. Εικόνα 12: Πρόταση για το μνημείο της 3ης Διεθνούς, Vladimir Tatlin. Πηγή: Πάγκαλος Παναγιώτης, Ιδεολογία και Μνήμη, περιοδικό Αρχιτέκτονες, εκδ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 45, Μάιος – Ιούνιος 2004, σελ. 57-58.

αντιπαρατεθεί στην άσκηση της εξουσίας⁶⁷. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες τα κτίρια και τα μνημεία παύουν να αποτελούν αντικείμενα ιστορικού, αρχαιολογικού ή αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος και προβάλλονται ως δυναμικά πεδία, που συμμετέχουν στο πολιτικό γίνεσθαι και συνδέονται με εμπειρίες, αξίες και μνήμες.

Η **αναπροσαρμογή** του περιεχομένου της μνήμης στις **κοινωνικές τάσεις** και στο **πολιτισμικό σύστημα** έχει ως αποτέλεσμα εμπειρίες που στο παρελθόν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως επώδυνες και τραυματικές, στο παρόν μπορούν να συμβάλλουν στη **θετική προβολή** της κοινωνικής ομάδας, ενισχύοντας τη **συνοχή** της. Αντίστοιχα, γεγονότα που μπορεί να αξιολογούνταν ως θετικά σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, σήμερα, πιθανώς να συγκαλύπτονται, όπως για παράδειγμα οι ενέργειες και τα εγκλήματα πολέμων. Είναι προφανές ότι η αναπροσαρμογή του περιεχομένου της είτε πρόκειται για την ατομική είτε για την κοινωνική οφείλεται κατά κύριο λόγο τόσο στην **επιλεκτικότητα** όσο και στον τρόπο

67. Το μνημείο **'Karl Liebknecht and Rosa Luxemburg'** του Mies van den Rohe κτίστηκε το 1926 με εντολή του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας προς τιμήν των πεσόντων αγωνιστών κατά την εξέγερση των Σπαρτακιστών το 1919 και κατεδαφίστηκε από τους ναζιστές το 1933. Το μνημείο **'Πεσόντων του Μαρτίου'** του Walter Gropius, που αφορά κοιμητήριο της Βαϊμάρης, κτίστηκε το 1922 με απόφαση του Εργατικού συνδικάτου της Βαϊμάρης στη μνήμη των εργατών που σκοτώθηκαν στην πάλη ενάντια στο πραξικόπημα του Wolfgang Kapp την 1^η Μαρτίου του 1920, κατεδαφίστηκε από τους ναζιστές το 1933 και οικοδομήθηκε ξανά το 1946. Το μνημείο της **'III Σοσιαλιστικής Διεθνούς'** του Vladimir Tatlin το 1919, αποτελεί πρόταση που δεν κατασκευάστηκε ποτέ, αλλά παρέμεινε ως το σύμβολο της σύμπραξης τέχνης και ζωής που πρέσβευε η νέα σοσιαλιστική κοινωνία μετά τη Ρώσικη Επανάσταση του 1917. Πάγκαλος Παναγιώτης, Ιδεολογία και Μνήμη, περιοδικό Αρχιτέκτονες, εκδ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 45, Μάιος – Ιούνιος 2004, σελ. 57

αντίληψης και ερμηνείας των γεγονότων της ιστορίας και δεν πρόκειται για μια αυθόρμητη επιλογή, αλλά **υπαγορεύεται** από τις κοινωνικές ομάδες που κατέχουν **θέσεις εξουσίας**.

Παράλληλα, η σχέση ενός ατόμου ή μίας ομάδας με το παρελθόν και τη μνήμη εξαρτάται από τη θέση που κατέχει στο παρόν. Υπάρχουν κυρίαρχες και κυριαρχούμενες ομάδες, οι οποίες προφανώς, δε διατηρούν τις ίδιες μνήμες και δεν μπορούν να τις εκφράσουν με τον ίδιο τρόπο. Είθισται οι κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες να έχουν τη δυνατότητα να θεσπίζουν μια **επίσημη συλλογική μνήμη**, ενώ συντελούν αντίστοιχα στη διαστρέβλωση ή την ανακατασκευή γεγονότων που τις αμφισβητούν. Ως εκ τούτου, πολλές φορές γίνονται προσπάθειες να αλλοιωθεί η μνήμη ενός ατόμου ή μίας κοινωνικής ομάδας, προκειμένου να υποταχθεί και να οδηγηθεί στην απώλεια της ταυτότητάς της⁶⁸. Πρόκειται για μία **στρατηγική διαχείρισης της μνήμης**, που επιτελείται από την **τάξη** που ασκεί τον **κοινωνικό έλεγχο**. Συνεπώς, η κοινωνική τάξη που διαχειρίζεται το παρελθόν, διαμορφώνει την κοινωνική πραγματικότητα, εμποτίζοντας τα άτομα με μια κυρίαρχη ιδεολογία. Η επίσημη συλλογική μνήμη, μέσω της κυρίαρχης ιδεολογίας, **επιβάλλεται** στα κατώτερα στρώματα από τις **σχέσεις εξουσίας και το κράτος**.

Πέρα από την κυρίαρχη κοινωνική μνήμη, η οποία καθορίζει την κοινωνία στο σύνολό της και αναπαρίσταται στους επίσημους θεσμούς, εκφράζονται και οι **ανεπίσημες συλλογικές μνήμες** των ομάδων που **διαφοροποιούνται**. Συνεπώς, προκύπτουν μνήμες, οι οποίες ενσωματώνουν συγκρούσεις διαφοροποιημένων συμφερόντων. Η ασυμφωνία μνήμης και γεγονός δεν αφορά μία λανθασμένη ανάμνηση του γεγονότος, αλλά **στρατηγικές νοηματοδότησης των εμπειριών** που διαμορφώνονται μέσα από **πολιτικές, κοινωνικές και ιδεολογικές συγκρούσεις**. Η πολλαπλότητα των αφηγήσεων για το ίδιο κοινωνικό γεγονός τόσο στο εσωτερικό της ίδιας εθνικής ομάδας όσο και μεταξύ διαφορετικών εθνικών ομάδων **αναδεικνύει τη σχέση της μνήμης με την πολιτική ιδεολογία των υποκειμένων**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Κυπριακό ζήτημα, δεδομένου ότι η κάθε εθνοτική κοινότητα το προσεγγίζει και το παρουσιάζει σε αντίπαλα ερμηνευτικά πλαίσια συγκριτικά με την άλλη, στοχεύοντας στην κατασκευή ανάλογων ιστορικών και κοινωνικών μνημών. Αυτός ο τρόπος διαχείρισης και διαμόρφωσης της ιστορίας και της συλλογικής μνήμης μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα επικίνδυνος, καθώς μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνονται συγκρουσιακές και ιδεολογικοπολιτικές ταυτότητες, που δημιουργούν αντίπαλες συμπεριφορές.

---

68. Μαντόγλου Άννα, *Κοινωνική μνήμη - Κοινωνική λήθη, έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, ό.π., σελ. 82

Συμπερασματικά, μέσα από τον έλεγχο και την προώθηση συγκεκριμένων οπτικών και τρόπων κατανόησης του παρελθόντος η **εξουσία** μπορεί να **εκμεταλλευτεί την κοινωνική μνήμη** στο μέγιστο δυνατό βαθμό για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της και να προβάλει τις εκάστοτε πεποιθήσεις της. Τα σύγχρονα κράτη δίνουν μεγάλη έμφαση στη δημιουργία μίας επίσημης συλλογικής μνήμης, διότι αναγνωρίζουν ότι οι τοπικές τάσεις και ταυτότητες πρέπει να ξεπεραστούν στο όνομα του ομογενοποιημένου κράτους, του οποίου τα μέλη δείχνουν υποταγή στους κανόνες της κυρίαρχης τάξης.

Η μνήμη, τελικά, είναι **πεδίο διεκδίκησης**, καθώς μπορεί να αναδεχθεί σε εργαλείο χειραγώγησης, εξυπηρετώντας εξουσίες και σκοπιμότητες. Ταυτόχρονα, όμως, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο διεκδίκησης και αντίστασης των δρώντων υποκειμένων στο περιθωριακό καθεστώς, στην ανυπαρξία, στη σιωπή, στην κοινωνική λήθη, που συνεπάγεται τη διεκδίκηση ενός παρελθόντος, ενός παρόντος και ενός μέλλοντος στην ιστορία των δρώντων⁶⁹.

Η Ρ.Μπούσχοτεν, ασκώντας μία κριτική στις στρατηγικές διαχείρισης της μνήμης, υποστηρίζει ότι *‘προκειμένου να επιτευχθεί μία ουσιαστική συμφιλίωση με το παρελθόν, η δημόσια μνήμη πρέπει να αναγνωρίζει τα τραύματα και των δύο πλευρών’*⁷⁰, όχι απαριθμώντας απλώς τις απώλειες και τις τραυματικές εμπειρίες, αλλά λαμβάνοντας πάντα υπόψη το καθεστώς του επιθετικού ή του αμυντικού θύματος, τη θέση του στην κυρίαρχη ή κυριαρχημένη ομάδα και τη συμμετοχή του ή όχι στα κέντρα λήψης των αποφάσεων.

---

69. ό.π., σελ. 306

70. Μπούσχοτεν Ρίκη Βαν, *Μνήμες, τραύματα και μετά-μνήμη: το ‘παιδομάζωμα’ και η επεξεργασία του παρελθόντος, στο Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, επιμέλεια Μπούσχοτεν Ρ., Βερβενιώτη Τ., Βουτυρά Ε., Δαλκαβούκης Β., Μπάδα Κ., εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα, 2008, σελ.147

A.7. Συμπεράσματα

‘Οι πόλεις υπάρχουν συγχρόνως ως ιστορικοί τόποι, ως τόποι κοινωνικών συγκρούσεων και αντιθέσεων, ως τόποι με ιδιαίτερα φυσικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά, ως τόποι κατανάλωσης και ως τόποι παραγωγής’⁷¹.

Οι τεχνολογικές, παραγωγικές, πολιτικές και ιδεολογικές μεταβολές μεταβάλουν ριζικά την **παραγωγική βάση και την δομή της πόλης** και συμβάλλουν στον **μετασχηματισμό** της πολεοδομικής οργάνωσης με απρόβλεπτο τρόπο. Η εξέλιξη της πόλης είναι, όμως, συνάρτηση και της **κοινωνικής εξέλιξης**. Το δομημένο περιβάλλον μπορεί να επηρεαστεί και να αλλάξει η μορφή του και συνεπακόλουθα να μεταβληθεί ολόκληρη η φυσιογνωμία της πόλης λόγω κοινωνικοοικονομικών μεταλλαγών ή πολιτικών συμβάντων.

Οι τάσεις στην παραγωγή και οι μεταλλαγές στις χρήσεις γης και την οργάνωση των κέντρων πόλης αντικατοπτρίζονται κατ' επέκταση στο **δημόσιο χώρο**, τον κυριότερο προνομιακό τόπο έκφρασης της κοινωνίας των πολιτών. Κατά συνέπεια, το **κέντρο της πόλης** επικυρώνεται ως οντότητα που έχει ιδιαίτερη σημασία τόσο για την **πολιτική** όσο για την **οικονομική εξουσία**.

Το κέντρο των πόλεων αποτελεί τον φυσικό και κοινωνικό χώρο, όπου συνδυάζονται οι δραστηριότητες και οι σχέσεις και ταυτόχρονα είναι ο εν δυνάμει **προνομιακός τόπος** της άτυπης συνάντησης και της πολλαπλής έμμεσης επικοινωνίας τόσο των κατοίκων της πόλης όσο και των επισκεπτών⁷². Είναι ο τόπος όπου τα μέλη μιας κοινωνίας μπορούν να εκφράσουν τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις τους και διεκδικήσεις τους, να συμμαχήσουν και να συγκρουστούν⁷³. Μέσα σε αυτόν πραγματοποιείται η φυσική συνεύρεση των ατόμων και η **όσμωση** των κοινωνικών, ηλικιακών και πολιτισμικών ετεροτήτων που συγκροτούν την πόλη και οφείλει να συνεχίσει να αποτελεί **τόπο έκφρασης**, προώθησης ιδεών και αλληλεπίδρασης.

Είναι προφανές, ότι η ύπαρξη του **κοινωνικού διαχωρισμού**, με οποιαδήποτε μορφή και σε οποιοδήποτε βαθμό εκδήλωσης, συνεπάγεται τη συστηματική **δυσλειτουργία των πόλεων**. Καμία κοινωνία δεν μπορεί να είναι αρμονική και συνεκτική όταν ελάχιστες μόνο ομάδες ατόμων συγκεντρώνουν τους πόρους και τις κοινωνικές δυνατότητες, ενώ οι υπόλοιπες παραμένουν εξαθλιωμένες, χωρίς να μπορούν να ικανοποιήσουν ούτε τις βασικές τους

71. Λαμπριανίδης Λόης, ό.π., σελ. 378

72. Μαντουβάλου Μαρία, *Κέντρο πόλης, κοινωνική ανισότητα και πολιτισμική ετερότητα, Προκλήσεις για την πολεοδομική σκέψη, από το περιοδικό Μανδραγόρας, Αθήνα, Μάιος - Σεπτέμβριος 1996*

73. ό.π.

ανάγκες.

Μια κοινωνικά αποδεκτή προοπτική είναι η προσπάθεια για ένα κέντρο πόλης, που θα αποτελείται από ένα συνονθύλευμα μικροπεριοχών διαβαθμισμένων οικονομικά και κοινωνικά δραστηριοτήτων, προκειμένου να επιτρέπεται η **γεινίαση** και η **όσμωση των κοινωνικών ετεροτήτων**. Μόνο μέσα από την όσμωση των κοινωνικών ομάδων μπορεί να βιωθεί με ανοχή η ετερότητα, σε μια προσπάθεια καλλιέργειας και διαμόρφωσης αντιλήψεων και συνειδήσεων περί πολιτισμικής πολλαπλότητας.

Ο πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός οφείλει να έχει ως στόχο την επίτευξη της **χωρικής και κοινωνικής συνοχής**, και να βασίζεται κυρίως στις κοινωνικές δομές που παράγουν τον χώρο. Οι έννοιες της αστικής κοινωνιολογίας, της χωρικής ολοκλήρωσης και συνοχής, της μείωσης των χωρικών ανισοτήτων, επιβάλλεται να είναι οι πρωταρχικοί στόχοι του σχεδιασμού.

Β ΜΕΡΟΣ | Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Β.1. Κυπριακό ζήτημα_πρόβλημα

Το **Κυπριακό ζήτημα** ή **Κυπριακό πρόβλημα**⁷⁴ είναι ζήτημα **διεθνούς δικαίου** και οφείλεται στην **παράνομη στρατιωτική εισβολή** και κατοχή του βορείου τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας από την **Τουρκία** τον Αύγουστο του 1974. Η Κύπρος λόγω της γεωγραφικής της θέσης στην ανατολική Μεσόγειο υπήρξε κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορίας της **τόπος συγκρούσεων συμφερόντων και εθνικών διεκδικήσεων**.

Αρχικά, μετά την επίσημη προσάρτηση του νησιού στη Βρετανία το 1925 το Κυπριακό ήταν καθαρά αποικιακό ζήτημα. Κατά τη διάρκεια τόσο της Αγγλοκρατίας όσο και του απελευθερωτικού αγώνα των Ελληνοκυπρίων (1955-1959) η κατάσταση οξύνθηκε και το πρόβλημα διευρύνθηκε λόγω των **εθνοτικών διαφορών**, που οφείλονταν στους διαφορετικούς πολιτικούς προσανατολισμούς των δύο κοινοτήτων. Οι Ελληνοκύπριοι επεδίωκαν την ένωση με την Ελλάδα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι ζητούσαν το διαχωρισμό και τη διχοτόμηση, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν σε **έντονα ξεσπάσματα βίας**. Οι Βρετανοί, εκμεταλλευόμενοι τις διαφορές, ευνόησαν την εμπλοκή της τουρκοκυπριακής κοινότητας και της Τουρκίας, επιδιώκοντας τη μετατροπή του Κυπριακού σε δικοινοτική διαφορά Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων⁷⁵. Κατά συνέπεια, ο **πρώτος αυστηρά διαχωρισμός** πραγματοποιήθηκε το 1956 υπό την Βρετανική διοίκηση, καθώς διαχώρισαν με ένα συνεχές γραμμικό συρματόπλεγμα την ελληνική και τουρκική συνοικία της Λευκωσίας.

Μετέπειτα, η Συνθήκη Λωζάνης – Λονδίνου, που υπογράφηκε το 1960 και επισφράγισε την ανεξαρτητοποίηση του νησιού, δε δημιούργησε καμία βάση εμπιστοσύνης μεταξύ των ηγετών της Κύπρου, με αποτέλεσμα το Δεκέμβρη του 1963 λόγω **συνταγματικής κρίσης**⁷⁶ να ξεσπάσουν νέα επεισόδια βίας. Οι συνεχείς συγκρούσεις σε συνδυασμό με το **πραξικόπημα** της 15^{ης} Ιουλίου 1974 εναντίον της νόμιμης κυπριακής κυβέρνησης συντέλεσαν στο να εισβάλλει

74. Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το κυπριακό πρόβλημα*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1975, σελ. 101-123

75. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι, αρχικά, ήταν οι Βρετανοί αυτοί που προσπάθησαν να εξάψουν το ενδιαφέρον των Τούρκων για την Κύπρο και όχι το αντίστροφο. Χόλλαντ Ρόμπερτ, *Η Βρετανία και ο κυπριακός αγώνας 1954-1959*, μετάφραση Βίλλυ Φωτοπούλου, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2001

76. Στις 30 Νοεμβρίου 1963 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος πρότεινε τροποποιήσεις στο Σύνταγμα, τα λεγόμενα **‘Δεκατρία Σημεία’**, που αφορούσαν τη διανομή των εξουσιών ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα, ώστε να είναι πιο λειτουργικό και αποτελεσματικό. Οι τροποποιήσεις που πρότεινε μεταξύ άλλων, άλλαξαν το σύστημα των χωριστών πλειοψηφιών, περιορίζοντας τα υπερπρονόμια της τουρκοκυπριακής κοινότητας σε εξασφαλισμένα δικαιώματα μειονότητας.

η Τουρκία στο νησί και να προωθήσει τα επεκτατικά της σχέδια. Έκτοτε οι δύο κοινότητες ζουν **ξεχωριστά** σε δύο ζώνες σχεδόν αμιγείς, που ορίζονται με την **‘πράσινη γραμμή’**. Με την τούρκικη εισβολή, το όριο της πράσινης γραμμής μονιμοποιήθηκε και διασχίζει ολόκληρο το νησί, χωρίζοντας τις κατεχόμενες και τις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου. Κάθε κοινότητα αναπτύχθηκε εκατέρωθεν της ουδέτερης αυτής ζώνης, που επιβλήθηκε στο χώρο ως **no man’s land**.

Ταυτόχρονα, από τις 14 Αυγούστου του 1974 οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι της **Αμμοχώστου** εκδιώχθηκαν από τον τουρκικό στρατό και από τότε το μεγαλύτερο μέρος της πόλης παραμένει **περιφραγμένο και ερημωμένο**. Ο κατοχικός στρατός αρνείται μέχρι και σήμερα να επιτρέψει την επιστροφή των νόμιμων κατοίκων της, παρά τα σχετικά ψηφίσματα και τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών⁷⁷. Η Αμμόχωστος, που έχει χαρακτηριστεί από τον Σουηδό δημοσιογράφο Jan-Olof Bengtson ως **‘πόλη-φάντασμα’**⁷⁸, θα αναλυθεί εκτενώς στη συνέχεια ως **μελέτη περίπτωσης**.

Μετά την κατάπαυση του πυρός, τον Αύγουστο του 1974, καταβλήθηκαν πολλές προσπάθειες για **επανένωση της Κυπριακής Δημοκρατίας**, οι οποίες στάθηκαν τελικώς άκαρπες. Η διεθνώς αναγνωρισμένη **Κυπριακή Δημοκρατία** ασκεί έλεγχο μόνο στο νότιο τμήμα του νησιού, παρότι από νομική άποψη εξακολουθεί να εκπροσωπεί το σύνολο του νησιού. Το κατεχόμενο βόρειο τμήμα⁷⁹, το οποίο **αυτοανακηρύχθηκε ανεξάρτητο το 1983**, έχει αναγνωριστεί μόνο από την Τουρκία ως **‘Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου’**.

Είναι εμφανές, ότι το Κυπριακό έχει βαθιές ιστορικές ρίζες και ποικίλες εσωτερικές και εξωτερικές πτυχές, που επηρεάζονται από διαφορετικούς παράγοντες, ορισμένοι εκ των οποίων μεταβάλλονται κατά την μακρόχρονη πορεία του μέσα από την αντιπαράθεση της Ελλάδας με την Τουρκία. Η **γεωστρατηγική** θέση της Κύπρου ανάμεσα στις τρεις ηπείρους Ευρώπη, Ασία και Αφρική, που φανερώνει ότι είναι στραμμένη προς τα λιμάνια της Μέσης Ανατολής, καθιστά τον έλεγχο του εδάφους της υψίστης σημασίας για τα **συμφέροντα των ξένων δυνάμεων**, κυρίως της Μεγάλης Βρετανίας⁸⁰ και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Σήμερα, αποτελεί μια χαρακτηριστική περίπτωση **διεθνούς προβλήματος εισβολής και**

77. Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν αναλάβει πρωτοβουλία για μια διαδικασία παράλληλη με αυτή της συνολικής λύσης του Κυπριακού, που αφορά αποκλειστικά την επιστροφή στους ελληνοκυπρίους της περικλειστής περιοχής της Αμμοχώστου.

78. Κίνηση Προσφύγων Αμμοχώστου, *Η υπόθεση της Αμμοχώστου*, σελ. 5

79. Η διαίρεση αυτή διατηρείται μέχρι σήμερα δια της βίας, καθώς περισσότεροι από 40.000 Τούρκοι στρατιώτες εξακολουθούν να παραμένουν στο νησί.

80. Η Βρετανία κατάφερε να κρατήσει την τελευταία της **αποικία στην Ανατολή** με τη συνθήκη Λωζάνης-Λονδίνου, προκειμένου να εξασφαλίζει την ασφάλεια των συμφερόντων της στην περιοχή.

κατοχής από ξένες δυνάμεις και μαζικής παραβίασης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Συγκεκριμένα, **η Τουρκία παραβιάζει τα δικαιώματα των Ελληνοκυπρίων** προσφύγων, των αγνοουμένων και των συγγενών τους, καθώς και των εγκλωβισμένων στο κατεχόμενο τμήμα της νήσου, ενώ συνεχίζει με συστηματικό και παράνομο τρόπο τον εποικισμό και την ολοκληρωτική καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς στις κατεχόμενες περιοχές της Κύπρου.

Η **διεθνής κοινότητα** μέσω μιας μακράς σειράς αποφάσεων και ψηφισμάτων καταδικάζει την εισβολή και απαιτεί την απόσυρση των δυνάμεων κατοχής. Οι **αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών** καλούν τις δύο κοινότητες να επιλύσουν το εσωτερικό πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου με **διαπραγματεύσεις**, στο πλαίσιο του σεβασμού της κυριαρχίας, ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας, της ταχείας απόσυρσης των ξένων στρατευμάτων, του τερματισμού κάθε ξένης επέμβασης στις υποθέσεις της και της λήψης μέτρων επείγοντως για την επιστροφή όλων των προσφύγων στις εστίες τους. **Στόχος** των διαπραγματεύσεων για τη συνολική επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, όπως αποτυπώνεται στις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών, είναι η **επανένωση της νήσου**, υπό τη μορφή **διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας**, με πολιτική ισότητα⁸¹.

Παρά τις υποχρεώσεις της έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης **η Τουρκία εμμένει στην άρνησή της να εξομαλύνει τις σχέσεις της** και να αναγνωρίσει την Κυπριακή Δημοκρατία με απειλές και άλλες παράνομες ενέργειες, παρουσιάζοντας σημαντικό αντίκτυπο στην ιστορία και την εξέλιξη της Κύπρου, καθώς και στη διαμόρφωση της ζωής των κατοίκων της συνολικά.

Χάρτης 1 Σχηματικός Χάρτης Κύπρου. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

81. <http://www.mfa.gr/kypriako>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

B.1.1. Η Πράσινη γραμμή

Η διαχωριστική γραμμή που χωρίζει την Κύπρο σε δύο περιοχές ονομάστηκε **‘πράσινη γραμμή’**. Αποτελεί το **όριο** μεταξύ των ελεύθερων περιοχών της Κυπριακής Δημοκρατίας⁸² και των κατεχόμενων περιοχών από την Τουρκία.

Η ιστορία της ξεκινά το βράδυ της 21ης Δεκεμβρίου 1963, όταν από ένα φαινομενικά ασήμαντο **επεισόδιο** ξέσπασαν οι **πρώτες κοινοτικές ταραχές και ένοπλες συγκρούσεις** μεγάλης έντασης και έκτασης. Το πολιτειακό σύστημα κατέρρευσε και η Τουρκία απειλούσε με επέμβαση στο νησί. Είναι γεγονός ότι μετά την ανεξαρτητοποίηση της Κύπρου το 1960 το πολιτικό κλίμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων ήταν αρκετά εύθραυστο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Μεγάλη Βρετανία εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να επιβάλει ένα από τα **παλιά της σχέδια**, τον **διαχωρισμό** μεταξύ ελληνοκυπριακών και τουρκοκυπριακών περιοχών.

Η σχετική **συμφωνία** για τη δημιουργία της, που σήμανε και την παύση των εχθροπραξιών, υπεγράφη στις **30 Δεκεμβρίου 1963** στη Λευκωσία από τον βρετανό υπουργό Αποικιών Ντάνκαν Σάντις, τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον Αντιπρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Φαζίλ Κιουτσούκ, τον Πρόεδρο της Κυπριακής Βουλής Γλαύκο Κληρίδη και τον Πρόεδρο της Τουρκοκυπριακής Κοινοτικής Συνέλευσης Ραούφ Ντενκτάς⁸³. Σκοπός της ήταν **να αποτραπεί η κλιμάκωση της έντασης** μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και να δημιουργηθεί μια **απόσταση ασφαλείας** μεταξύ των δύο κοινοτήτων για την αποφυγή συγκρούσεων.

Η οριοθέτηση της διαχωριστικής γραμμής ανατέθηκε στον τότε διοικητή των βρετανικών δυνάμεων στην Κύπρο στρατηγό **Peter Yung** (Πίτερ Γιανγκ), ο οποίος χάραξε τη **γραμμή αντιπαράταξης** πάνω στο χάρτη της πόλης με ένα πράσινο μολύβι, **χωρίζοντας στα δύο** τη Λευκωσία, την Αμμόχωστο και τη Λάρνακα. Μέσα από αυτή την κίνηση προέκυψε και ο χαρακτηρισμός ως **‘πράσινη γραμμή’**. Ονομάζεται επίσης **νεκρή ζώνη, γραμμή κατάπαυσης του πυρός** ή επίσημα **‘παρεμβαλλόμενη γραμμή του Ο.Η.Ε. στην Κύπρο’**. Από τον Μάρτιο του 1964 η φύλαξη της ανατέθηκε στους στρατιώτες των Ηνωμένων Εθνών, που ανέλαβαν το ρόλο του διαμεσολαβητή στη γραμμή κατάπαυσης του πυρός και φροντίζουν για τη **διατήρηση της ομαλότητας** στην περιοχή.

82. Όλα τα εδάφη του νησιού ανήκουν επίσημα στην Κυπριακή Δημοκρατία και για αυτό η τουρκοκυπριακή κατεχόμενη περιοχή είναι αναγνωρισμένη **μόνο από την Τουρκία**.

83. <http://www.sansimera.gr/articles/376>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Η πράσινη γραμμή **αρχικά** δεν εκτεινόταν σε όλο το νησί, υπήρχε **μόνο στη Λευκωσία** και χώριζε την πρωτεύουσα της Κύπρου σε δύο τομείς, στον ελληνοκυπριακό και στον τουρκοκυπριακό. Το σύνορο αυτό ήταν αυστηρά καθορισμένο και **απροσπέλαστο**, όσο διαρκούσαν οι διακοινοτικές ταραχές. Η ένταση χαλάρωσε σε μεγάλο βαθμό το **1968**, όταν άρχισαν οι δικοινοτικές συνομιλίες μεταξύ του Γλαύκου Κληρίδη και του Ραούφ Ντενκτάς για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος⁸⁴.

Με τη μερική χαλάρωση των απαγορευτικών και περιοριστικών μέτρων το όριο έγινε κάπως **διαπερατό**. Δημιουργήθηκε ένα άνοιγμα, προκειμένου να εξυπηρετείται **η μετακίνηση των Τουρκοκυπρίων** στο χώρο εργασίας τους στην ελληνοκυπριακή περιοχή. Αντιθέτως, **δεν επιτρεπόταν η διακίνηση των Ελληνοκυπρίων** στην άλλη πλευρά. Προέκυψε, συνεπώς, ένα διαπερατό και μονομερώς **ελεγχόμενο όριο** χωρίς να προκαλεί σημαντικό αντίκτυπο στο χώρο.

Εικόνα 13

Η πράσινη γραμμή είχε υιοθετηθεί ως ένα προσωρινό μέτρο για τον τερματισμό των εχθροπραξιών.

Πηγή: <http://www.kathimerini.com.cy>

Η σταδιακή πορεία προς την εξομάλυνση των σχέσεων των δυο κοινοτήτων **διακόπηκε απότομα** στις 15 Ιουλίου 1974, με το ελληνικό πραξικόπημα και την τουρκική επίθεση που ακολούθησε. Μετά την εισβολή στις 14 Αυγούστου 1974, η πράσινη γραμμή **μονιμοποιήθηκε** και **επεκτάθηκε** κατά πολύ στο χώρο. Η γραμμή αυτή καταλαμβάνει μεγάλες διαστάσεις και εκτείνεται πλέον σε μήκος 300 χιλιομέτρων και χωρίζει το νότιο από το βόρειο μέρος του νησιού, στο οποίο έχει δημιουργηθεί **ένα μη αναγνωρισμένο κράτος**. Κατά πλάτος της πράσινης γραμμής δημιουργήθηκε αποστρατικοποιημένη ζώνη, το μέγεθος της οποία ποικίλλει ανάλογα την περιοχή. Ορίστηκε ως **ζώνη ασφαλείας**, επιτηρείται από τις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών και η είσοδος σε αυτή επιτρέπεται μόνο στις δυνάμεις της UNFICYP.

84. ό.π.

Τον **Απρίλιο του 2003** η τουρκοκυπριακή κοινότητα αποφάσισε να επιτρέψει τη **διέλευση προς τα κατεχόμενα** και έως σήμερα έχει ανοίξει ως τώρα πέντε σημεία εισόδου κατά μήκος της πράσινης γραμμής⁸⁵. Ωστόσο, στην πράσινη γραμμή σημειώνονται κατά καιρούς εντάσεις και επεισόδια ανάμεσα σε Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους.

Η **Λευκωσία** έχει υποστεί τις χειρότερες συνέπειες, καθώς παραμένει διαιρεμένη ακόμα και σήμερα. Η περιοχή της νεκρής ζώνης στο ιστορικό κέντρο της διατρέχει τον μεγαλύτερο **κίνδυνο ολοκληρωτικής καταστροφής**⁸⁶. Δεκαετίες εγκατάλειψης έχουν υπονομεύσει την αξιολογη αρχιτεκτονική αξία των κτηρίων, που περιλαμβάνει μεσαιωνικά, νεοκλασικά και παραδοσιακά κτίσματα. Αντιστοίχως, η ποιότητα του περιβάλλοντος και των συνθηκών διαβίωσης ολόκληρου του κέντρου της πόλης έχουν υποβαθμιστεί επικίνδυνα και απαιτούν **άμεση διευθέτηση και βελτίωση**.

Κατά συνέπεια, η νεκρή ζώνη ή ουδέτερη ζώνη, όπως συχνά αποκαλείται, έχει μείνει **παγωμένη** στο χρόνο από το 1974, που οριστικοποιήθηκε η έκταση της. Έρημοι δρόμοι, συρματοπλέγματα, προειδοποιητικές πινακίδες και το εγκαταλελειμμένο Διεθνές Αεροδρόμιο της Λευκωσίας συνθέτουν το θλιβερό σκηνικό, που μαρτυρά ότι ο χρόνος έχει σταματήσει. Το τοπίο της σύγκρουσης δεν αντανακλάται μόνο στο χτισμένο και στο συμβολικό περιβάλλον αλλά και στο μυαλό των ανθρώπων. Η κάθε πλευρά αντιλαμβάνεται το χώρο της με μια δική της εικόνα για την πόλη, όπου το χτισμένο περιβάλλον αλληλεπιδρά με τη μνήμη, την ιστορία και τις κοινωνικές σχέσεις. Η πράσινη γραμμή αποτελεί μια **χωρική δομή** που παρεμβαίνει μέσω της ιστορίας και μετατρέπεται σε **σύμβολο**.

Εικόνα 14 και 15

Εικόνα 14: Σημείο διέλευσης | Εικόνα 15: Απαγορευτική σήμανση στην πράσινη γραμμή.

Πηγή εικ. 14 και 15: <http://www.mof.gov.cy>

85. Για τη διέλευση οι Ελληνοκύπριοι είναι υποχρεωμένοι να κάνουν χρήση διαβατηρίου, γεγονός που δημιουργεί πολλές αντιδράσεις λόγω της μη ύπαρξης δικαιωμάτων από την τουρκοκυπριακή κυβέρνηση.

86. Η έκταση της περιοχής υπολογίζεται περίπου στο ενάμισι χιλιόμετρο.

Β.2. Η περίπτωση της Αμμοχώστου | η πόλη ‘φάντασμα’

Η Αμμόχωστος αποτελεί μια ιδιόζουσας περίπτωσης πόλη, που μοιάζει να σχετίζεται άμεσα με την ιστορία που την περιβάλλει. Ο διαχωρισμός της Κύπρου, αποτέλεσμα της Τουρκικής Εισβολής του 1974, επέφερε σημαντικές και ραγδαίες αλλαγές στο **γεωγραφικό και κοινωνικό χάρτη της πόλης**. Ο **κοινωνικός διαχωρισμός** και τα **ιστορικά γεγονότα** επηρέασαν και εξακολουθούν να επηρεάζουν και να διαμορφώνουν τις **αντιλήψεις** που επικρατούν στις δύο κοινότητες, ανάλογα με τα δεδομένα και τις συγκυρίες της εκάστοτε χρονικής περιόδου. Οι αντιλήψεις αποτυπώνονται και εγγράφονται στο χάρτη της πόλης και επηρεάζουν τη λειτουργία της.

Η Αμμόχωστος γεωγραφικά εντοπίζεται στο **ανατολικό τμήμα της Κύπρου**, στον ομώνυμο κόλπο. Ήταν η τρίτη μεγαλύτερη πόλη του νησιού, μέχρι πριν την **παράνομη κατάληψη** της στις 16 Αυγούστου 1974 από τα τουρκικά στρατεύματα, όπου λεηλατήθηκε και σφραγίστηκε. Έκτοτε, εδώ και σαράντα χρόνια, παραμένει **έρημη, εγκαταλελειμμένη και ακατοίκητη**. Είναι μια **νεκρή πόλη**, χωρίς κατοίκους, περιτριγυρισμένη με συρματοπλέγματα και η πρόσβαση σε αυτή απαγορεύεται. Οι κάτοικοι της είτε διασκορπίστηκαν σε όλα τα σημεία της ελεύθερης Κύπρου είτε ξενιτεύτηκαν σε άλλες χώρες. Η σημερινή κατάσταση της πόλης αποτυπώνεται στα ερειπωμένα και λεηλατημένα κτίρια της, που σταδιακά φθείρονται και καταστρέφονται και στους άδειους δρόμους, που έχουν καλυφθεί από αγριόχορτα και θάμνους.

Στην ακατοίκητη πόλη της Αμμοχώστου, τα Βαρώσια⁸⁷, αποδόθηκε ο όρος **‘πόλη φάντασμα’** από τον Σουηδό δημοσιογράφο **Jan-Olof Bengston**, ο οποίος επισκέφθηκε το Σουηδικό απόσπασμα της UNFICYP⁸⁸ στο λιμάνι της Αμμοχώστου και παρατήρησε τη σφραγισμένη πόλη από τα παρατηρητήρια των Ηνωμένων Εθνών.

87. Τα Βαρώσια ή αλλιώς το Βαρώσι είναι συνοικία της Αμμοχώστου και εντοπίζεται νότια της παλιάς περιτειχισμένης πόλης και εκτείνεται κατά μήκος της ακτογραμμής.

88. Η Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, γνωστή και ως *Ειρηνευτική Δύναμη ΟΗΕ Κύπρου* και με το αγγλικό ακρωνύμιο **UNFICYP**, είναι μία από τις μακροβιότερες ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ στον κόσμο. Δημιουργήθηκε στις 4 Μαρτίου 1964 με ψήφισμα του ΟΗΕ, μετά τις συγκρούσεις που σημειώθηκαν στην Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1963 και τις τουρκικές απειλές για εισβολή στη χώρα. Η Ειρηνευτική Δύναμη οργανώθηκε και ξεκίνησε να φθάνει στην Κύπρο στα τέλη του Μαρτίου, ενώ μέχρι τον Απρίλιο του ίδιου έτους είχε πλήρως εγκατασταθεί.

Εικόνα 16 Γεωγραφικός εντοπισμός Αμμοχώστου. Πηγή: Υπόβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

Συγκεκριμένα, έγραψε στην εφημερίδα Kvallsposten:

*‘Ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος γέμισε ρωγμές και στα πεζοδρόμια βλάστησαν θάμνοι. Σήμερα, Σεπτέμβριος 1977, τα τραπεζάκια που σερβίρεται το πρόγευμα είναι εκεί, η μπουγάδα απλωμένη στα σχοινιά, και οι ηλεκτρικοί λαμπτήρες αναμμένοι. **Το Βαρώσι είναι μια πόλη φάντασμα**⁸⁹.*

Εικόνες 17 και 18

Εικόνα 17: Γειτονιά στην εγκαταλελειμμένη περιοχή.

Πηγή: <http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

Εικόνα 18: Βαρώσια. Φυσική βλάστηση στους δρόμους μετά από 40 χρόνια εγκατάλειψης.

Πηγή: <http://ragpickinghistory.co.uk/2013/03/30/into-the-forbidden-zone-varosha-ghost-city-of-cyprus/>

Κατά τη διάρκεια των σαράντα χρόνων μετά την τουρκική εισβολή, η επιστροφή της Αμμοχώστου στους νόμιμους κατοίκους της αποτέλεσε κύριο αντικείμενο διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις δυο κοινότητες. Οι Αμμοχωστιανοί πρόσφυγες αναμένουν την επιστροφή τους για να ζήσουν και να δουλέψουν μαζί με τους Τουρκοκύπριους και να ξανακτίσουν την πόλη και τη ζωή τους. Επιθυμούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους και να πραγματοποιηθεί η εφαρμογή όλων των σχετικών ψηφισμάτων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, όπου δίνεται προτεραιότητα στην **επιστροφή της πόλης ως ανθρωπιστικό δικαίωμα**.

Με τη μελέτη και ανάλυση της πόλης της Αμμοχώστου, που ακολουθεί, επιχειρείται ο εντοπισμός των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν την πόλη και η κατανόηση του τρόπου που εξελίσσονται σε βάθος χρόνου, επηρεάζοντας τη λειτουργία και την ανάπτυξη της. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιδιώκεται η **χωρική αποτύπωση των κοινωνικών εντάσεων** που έχουν διαδραματιστεί τα τελευταία χρόνια στην πόλη, σε συνάρτηση πάντα με τις πολιτικές εξελίξεις και τις **πράξεις επιβολής στο χώρο**.

---

89. Κίνηση Προσφύγων Αμμοχώστου, *Η υπόθεση της Αμμοχώστου*, σελ. 5

Εικόνα 19
Κεντρικός δρόμος της πόλης πριν και μετά τον αποκλεισμό της. Πηγή: <http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

Εικόνες 20 και 21
Οι σημάνσεις και τα συρματοπλέγματα αποτελούν συνήθη εικόνα και ενισχύουν την αίσθηση του αποκλεισμού και της απαγόρευσης. Πηγή: <http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

Β.2.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή της πόλης

Έγκωμη (16ος-12ος αιώνας π.χ.)

Η περιοχή γύρω από τη σύγχρονη πόλη της **Αμμοχώστου** κατοικείται ήδη από τον **16^ο αιώνα π.χ.**, όταν οι Μυκηναίοι Έλληνες ίδρυσαν την **Έγκωμη**. Η Έγκωμη δημιουργείται στην Ανατολική Κύπρο, στις εκβολές του Πεδιαιού ποταμού και εξυπηρετεί τις ανάγκες του κοντινού λιμανιού, που ασχολείται με την **εξαγωγή του χαλκού**. Σταδιακά αναπτύσσεται και οργανώνεται μια μικρή πολιτεία με εργαστήρια επεξεργασίας του χαλκού, της οποίας τη φήμη και τη ζωή εξιστορούν τόσο οι αρχαιολογικές ανασκαφές όσο και οι ιστορικές πηγές. Οι προσχώσεις από τους ποταμούς, που εκβάλλουν στην περιοχή καταστρέφουν το λιμάνι και η Έγκωμη εγκαταλείπεται στο τέλος του 12^{ου} αιώνα π.χ.⁹⁰.

Σαλαμίνα (11ος-13ος αιώνας π.χ.)

Η πόλη του **13^{ου} αιώνα**, που είναι κτισμένη κοντά στη θάλασσα, έγινε γνωστή με το όνομα **Σαλαμίνα** και θεωρείται η πόλη του ομηρικού ήρωα Τεύκρου, γιου του Τελαμόνα και της Ησιόνης. Αποτελεί την ενδοξότερη κυπριακή πόλη και ταυτόχρονα, τη σημαντικότερη απόδειξη της ύπαρξης και της εγκατάστασης των Αχαιών στην Κύπρο. Η Σαλαμίνα της Κύπρου αναπτύχθηκε σε μια από τις σπουδαιότερες πόλεις του νησιού κυρίως κατά την κλασική περίοδο⁹¹.

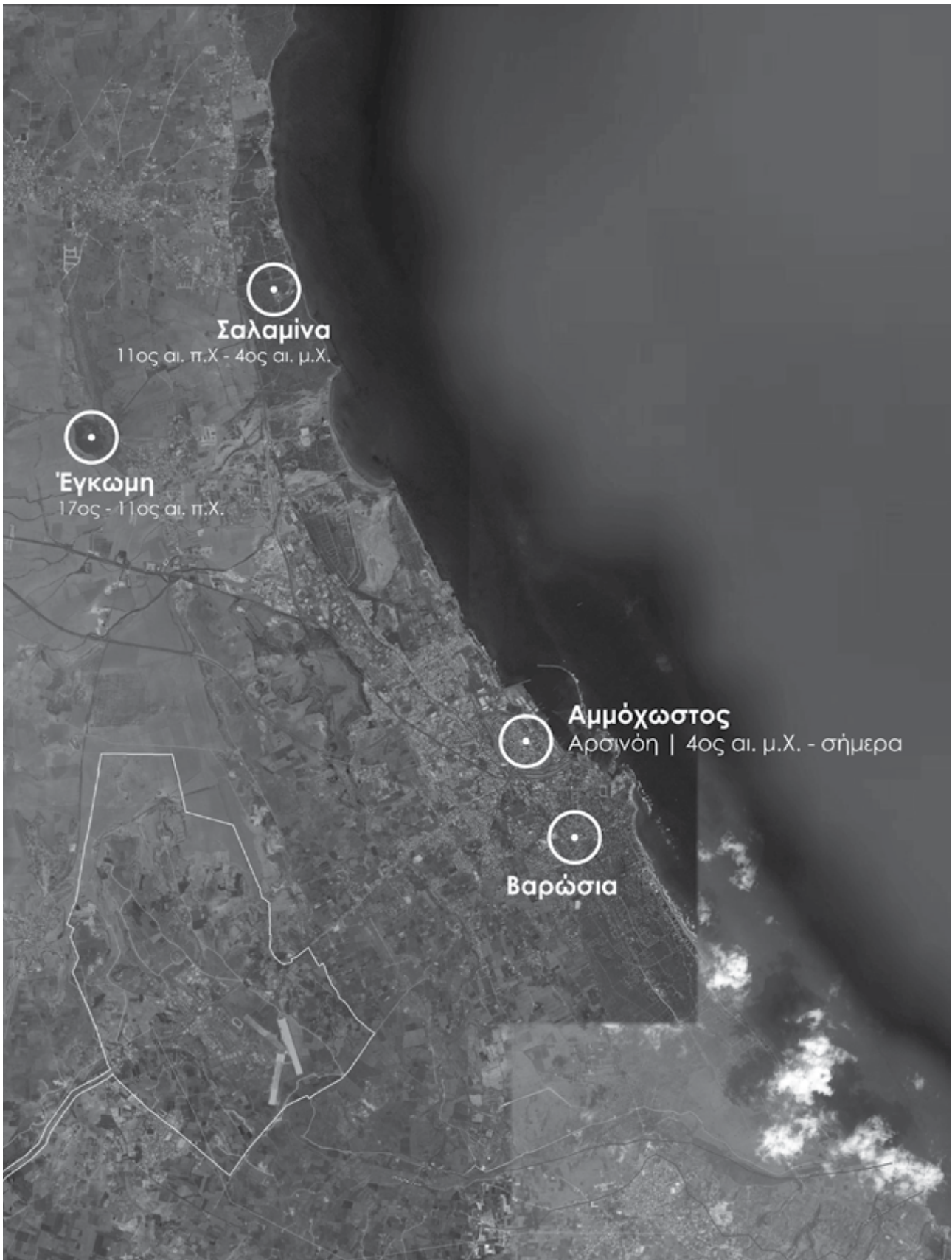
Το Βασίλειο της Σαλαμίνας, που άρχισε τον 11ο αιώνα, έκλεισε τον 3ο αιώνα, όταν ο Πτολεμαίος Α' το 294 π.χ. κατέλαβε την Κύπρο και την προσάρτησε στο Πτολεμαϊκό Βασίλειο της Αιγύπτου.

Αρσινόη

Ο **Πτολεμαίος Β' ο Φιλάδελφος** ίδρυσε στην Κύπρο τρεις πόλεις που έφεραν το όνομα της αδελφής του βασίλισσας Αρσινόης, η μία εκ των οποίων εντοπίζεται στη νότια πλευρά της Σαλαμίνας. Η πόλη **Αρσινόη** και το λιμάνι της χρονολογούνται μετά το 274 π.χ.. Η Αρσινόη

90. <http://www.famagusta.org.cy>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

91. Μια από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της αρχαιότητας στο νησί ήταν ο βασιλιάς της Σαλαμίνας **Ευαγόρας Α' (435-374 π.Χ.)**. Επαναστάτησε ενάντια στους Πέρσες και αποκατέστησε την ελληνική εξουσία στη Σαλαμίνα το 411 π.Χ., ενώ έντονη ήταν η προσπάθειά του να ενώσει όλα τα κυπριακά βασίλεια. Ακολούθησε μια πολιτική **εξελληνισμού** του νησιού και εισήγαγε στην Κύπρο το **ελληνικό αλφάβητο**. Ο Ευαγόρας δολοφονήθηκε το 374 π.χ..

Χάρτης 2 Τα διαφορετικά κέντρα της πόλης ανά τους αιώνες. Πηγή: Υπόβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

το 332 μ.Χ. καταστρέφεται από σεισμούς και ερημώνει, ενώ το λιμάνι εξακολουθεί να χρησιμοποιείται. Στην πορεία ξαναρχίζει να αναπτύσσεται και να λειτουργεί ως **επίγειο** της γειτονικής **Κωνσταντίας**.

Κωνσταντία

Κατά τον 4^ο αιώνα μ.Χ. και συγκεκριμένα το 332 και το 342 μ.Χ. η Σαλαμίνα καταστράφηκε ολοκληρωτικά από σεισμούς. Ο αυτοκράτορας **Κωνσταντίνος Β΄**, ένας από τους τρεις γιους του Μέγα Κωνσταντίνου, ανοικοδόμησε και πάλι την πόλη και τη μετονόμασε σε **Κωνσταντία**, η οποία εξελίχθηκε σε διοικητική και θρησκευτική μητρόπολη και αναπτύσσεται ταυτόχρονα με την **Αρσινόη**.

Καταστροφή Κωνσταντίας από αραβικές επιδρομές

Στα μέσα του 7ου αιώνα αρχίζουν οι **αραβικές επιδρομές** που επιφέρουν την καταστροφή της **Κωνσταντίας** και την ολοκληρωτική εγκατάλειψή της. Οι κάτοικοι της μετοικίζουν νοτιότερα στη γειτονική πόλη **Αρσινόη**. Οι αραβικές επιδρομές διήρκησαν μέχρι το 965 μ.Χ., όταν ο Νικηφόρος Φωκάς απάλλαξε την Κύπρο από τους Άραβες. Η Σαλαμίνα-Κωνσταντία είχε εγκαταλειφθεί εντελώς και η νέα έδρα μεταφέρθηκε στην **Αμμόχωστο**⁹².

Αμμόχωστος

Το όνομα **Αμμόχωστος** αντικατέστησε στα **Βυζαντινά χρόνια** την ονομασία Αρσινόη που βαθμιαία ξεχάστηκε. Η Βυζαντινή περίοδος στην Κύπρο διήρκησε χίλια χρόνια από τον 3ο αιώνα μέχρι περίπου το 1200 μ.Χ.. Ωστόσο, δεν υπάρχουν πολλές ιστορικές πληροφορίες για την ίδρυση και τη δημιουργία της Βυζαντινής Αμμοχώστου. Το μόνο που είναι αποδεδειγμένο είναι ότι αυτή την περίοδο η Κύπρος αποτελούσε ένα βασικό κέντρο πολλών χριστιανικών λαών της δύσης. Συγκεκριμένα, όταν οι Άραβες κατέλαβαν τους Αγίους Τόπους, ο χριστιανικός πληθυσμός κατέφυγε στην Αμμόχωστο, με αποτέλεσμα να μετατραπεί η πόλη σε σημαντικό **χριστιανικό κέντρο**, αλλά ταυτόχρονα σε ένα από τα πιο σημαντικά **εμπορικά κέντρα στην ανατολική Μεσόγειο**.

Φραγκοκρατία (1191-1489)

Η Αμμόχωστος κατά την περίοδο της **Φραγκοκρατίας** γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη, πρωτοφανή ακμή και παγκόσμια φήμη κυρίως κατά τον **13ο και 14ο αιώνα**. Αποτέλεσε τη βάση της οικονομίας του κράτους των Λουζινιανών και τον κυριότερο **διαμετακομιστικό σταθμό** για όλο το **εμπόριο της Δύσης με την Ανατολή**. Στο διάστημα μεταξύ 1285 και 1324 εντοπίζεται η

---

92. <http://www.famagusta.org.cy>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

κατασκευή των **πρώτων οχυρωματικών έργων** στην πόλη. Περιτοιχισμένη με ισχυρά τείχη η Αμμόχωστος αποτέλεσε **το σπουδαιότερο λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου** και λόγω των ποικίλων εμπορικών δραστηριοτήτων υπήρξε μια από τις πιο πλούσιες πόλεις.

Γενουάτικη κατοχή (1373-1464)

Ωστόσο, η διαμάχη ανάμεσα στους Λουζινιανούς και τους **Γενουάτες** είχε ως αποτέλεσμα η Αμμόχωστος καταλήφθηκε από τους τελευταίους το **1373**, γεγονός που οδήγησε στη γρήγορη παρακμή της. Η Γένουα έστειλε το στόλο της στην Αμμόχωστο, ο οποίος κατέστρεψε και λεηλάτησε την πόλη. Η Αμμόχωστος έμεινε υπό τη Γενουάτικη κατοχή για ένα σχεδόν αιώνα. Η παρακμή του περίφημου λιμανιού και η αποκομμένη πόλη από το υπόλοιπο νησί λόγω των εχθρικών δυνάμεων προκαλούν **οικονομική καταστροφή** και τερματισμός της άνθησης της. Το εμπόριο, για το οποίο η πόλη φημιζόταν, σταδιακά μετατοπίστηκε κυρίως προς τη Λάρνακα. Από το 1464 μέχρι το 1489 επανακαταλαμβάνεται από τους Φράγκους.

Ενετοκρατία (1489-1571)

Μετά την κατάληψή της, το **1489**, από τους **Ενετούς** η πόλη **οχυρώνεται** και μετατρέπεται σε **διοικητικό κέντρο και γενικό στρατηγείο για την Ανατολική Μεσόγειο**. Οι Ενετοί παρέλαβαν τη διακυβέρνηση του νησιού κάτω από τις απειλές των Τούρκων. Η Βενετία, η όντας η κυριότερη ναυτική δύναμη της Μεσογείου εκείνη την εποχή, είχε αναλάβει να εμποδίσει και να αναχαίσει την τουρκική επίθεση. Η Αμμόχωστος βρισκόταν σε μια δύσκολη κατάσταση, καθώς ήταν μια κατεστραμμένη πόλη από την πολύχρονη σύγκρουση ανάμεσα στους Λουζινιανούς και τους Γενουάτες. Οι Ενετοί έφεραν στο νησί **μηχανικούς από τη Βενετία**, προκειμένου να αναλάβουν **την ανοικοδόμηση και την ενίσχυση των τειχών**, ενώ συγχρόνως μπορούσαν να δοκιμάσουν **νέα τεχνογνωσία**, η οποία εξελίχθηκε μετέπειτα στην Ευρώπη.

Τα σχέδια των νέων τειχών της Αμμοχώστου και η αναπαλαίωση των προμαχώνων είναι σε μεγάλο βαθμό έργο του νεαρού μηχανικού **Giovanni Girolamo Sanmichele**, που αρρώστησε και πέθανε στην Αμμόχωστο κατά τη διάρκεια της αποστολής του. Τα παλιά τείχη αντικαθιστώνται με άλλα ογκώδη ύψους 18 μέτρων και κατασκευάζονται συνολικά δεκατρείς προμαχώνες. Γύρω από τα τείχη δημιουργείται **τάφρος** 14 μέτρων για να απομονώνεται η πόλη από το λιμάνι, ενώ η θάλασσα αποτελεί φυσικό φράγμα στα ανατολικά. Η σημερινή μορφή των οχυρωματικών έργων της Αμμοχώστου είναι οι τελικές κατασκευές του 16^{ου} αιώνα και αποτελούν δείγματα αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής. Είναι κατασκευασμένα μόνο από πέτρα και έχουν πάχος 4 με 6 μέτρα⁹³.

93. Μαρία Ιακώβου (1997), 'Από τους Γενουάτες στους Τούρκους, Πεδίο διαμάχης των βασιλείων της Δύσης η

Τουρκοκρατία (1571-1878)

Η σκληρή πολιορκία της Αμμοχώστου από τους **Τούρκους** κράτησε έναν ολόκληρο χρόνο πριν από την οριστική κατάληψη της τον Αύγουστο του **1571**. Τα ισχυρά τείχη που είχαν ανεγερθεί ήδη από τον 11^ο αιώνα και είχαν υποστεί βελτιώσεις και ενισχύσεις κατά καιρούς συντέλεσαν καθοριστικά στην απόκρουση πολλών σκληρών επιθέσεων από τις τουρκικές δυνάμεις. Τελικά, η Αμμόχωστος συνθηκολόγησε και παραδόθηκε στο στρατηγό Μουσταφά Πασά και κατά συνέπεια, προσαρτάται στην Οθωμανική αυτοκρατορία όπως και οι υπόλοιπες πόλεις της Κύπρου⁹⁴.

Από το 1571, που άρχισε η τουρκική κατοχή, άρχισε και η σταδιακή ερήμωση της Αμμοχώστου. Η περίοδος της αναγέννησης των γραμμάτων και των τεχνών, που είχε αρχίσει στα τέλη του 15^{ου} αιώνα και το πρώτο μισό του 16^{ου}, σταμάτησε βίαια. Η τουρκική βαρβαρότητα κυριάρχησε και επέφερε την **παρακμή** σε όλους τους τομείς.

Το **1573 οι Έλληνες εκδιώχνονται** από την περικειχισμένη πόλη και δημιουργούν έξω από τα τείχη και προς τα νότια τον οικισμό των **Βαρωσίων**, στη σημερινή πόλη της Αμμοχώστου. **Οι δύο κοινότητες πλέον διαχωρίζονται.**

Αγγλοκρατία (1878-1960)

Το **1878** οι Οθωμανοί Τούρκοι παρέδωσαν με ενοίκιο την κατοχή και τη διοίκηση της Κύπρου στη Βρετανία, προκειμένου οι **Βρετανοί** να προστάτευαν την καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία από πιθανή ρωσική επιθετικότητα. Οι όροι της Κυπριακής Σύμβασης τόνιζαν ότι η Κύπρος ήταν ακόμα **επίσημο μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας** και υπό τη νομική της αρμοδιότητα.

Οι Άγγλοι όταν παρέλαβαν την πόλη ήταν σε μια άθλια κατάσταση. Οι Τούρκοι κάτοικοι της είχαν περιοριστεί στην εντός των τειχών πόλη, ενώ οι Έλληνες σταδιακά οικοδομούν τη νέα

Αμμόχωστος πριν από την τουρκική κατοχή του 1571', σελ. 13 στο Αφιέρωμα της Καθημερινής "Ένα παράλογο όριο, η γραμμή που εμποδίζει το αντάμωμα με την ιστορία και τη μνήμη", Αθήνα (12 Ιανουαρίου 1997).

94. Ο τότε στρατιωτικός διοικητής της Αμμοχώστου Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος, ύστερα από έξι διαδοχικές επιθέσεις του εχθρού, διαπραγματεύτηκε με συμφωνία την παράδοση της πόλης στον Μουσταφά Πασά. Η συνθήκη, που προέβλεπε την μεταφορά των Ευρωπαίων στρατιωτών στην Κρήτη και την παραμονή των Ελλήνων Χριστιανών στην πόλη κάτω από την οθωμανική διοίκηση, αρχικά έγινε δεκτή και υπεγράφη από τον Μουσταφά Πασά, αλλά μετέπειτα δεν τηρήθηκε. Ο τουρκικός στρατός έσφαξε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού και λεηλάτησαν, έκαψαν και κατάστρεψαν την πόλη. Λίγοι κατάφεραν να σωθούν και να ταξιδέψουν στη Βενετία, ενώ οι Χριστιανοί έφυγαν από την πόλη τους και εγκαταστάθηκαν νοτιότερα.

εκτός των τειχών Αμμόχωστο, τα Βαρώσια.

Κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας η πόλη άρχισε σταδιακά να **αναπτύσσεται** με τη βοήθεια των νέων κατακτητών, που προχώρησαν άμεσα στην **κατασκευή διαφόρων αναπτυξιακών έργων**. Γρήγορα κατάλαβαν τη σημασία του λιμανιού της Αμμοχώστου, με αποτέλεσμα στις αρχές του προηγούμενου αιώνα και συγκεκριμένα το 1904 να γίνουν βελτιωτικά έργα στο λιμάνι, ενώ παράλληλα εγκαινιάζεται η σιδηροδρομική σύνδεση της Αμμοχώστου με τη Λευκωσία. Η εμπορικότητα της αυξάνεται και η πόλη ακμάζει.

Μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο με τη **συνθήκη της Λωζάνης το 1923** η Τουρκία παραιτήθηκε από όλα τα δικαιώματα της στην Κύπρο και το **1925** το νησί ανακηρύχτηκε επίσημα ως **βρετανική αποικία**. Από το 1955 μέχρι το 1959 οι Ελληνοκύπριοι διεξήγαγαν **απελευθερωτικό αγώνα**, που διοργανώθηκε από την **ΕΟΚΑ**⁹⁵ (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών) εναντίον της βρετανικής αποικιοκρατίας, που είχε ως αποτέλεσμα την **ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960**. Συγκεκριμένα, ύστερα από παρέμβαση και πιέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και Ατνάν Μεντερέζ συναντήθηκαν το 1959 στη Ζυρίχη για να διευθετήσουν το πρόβλημα. Τελικά, στις 19 Φεβρουαρίου, μετά από διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο και στην οποία συμμετείχαν αντιπρόσωποι της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Βρετανίας και των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο, υπογράφηκε συμφωνία για τελική διευθέτηση της διένεξης στο νησί. Στη βάση των **Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου** συντάχθηκε το Σύνταγμα και στις 16 Αυγούστου 1960 η Κύπρος ανακηρύχθηκε **ανεξάρτητο κράτος** με παγκόσμια αναγνώριση και επίσημο μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Η Βρετανία, ωστόσο, θα διατηρούσε **κυρίαρχες βάσεις** στο νησί με απόλυτο έλεγχο σε αυτές. Οι βάσεις καλύπτουν περιοχή 256 τετραγωνικών χιλιομέτρων και εντοπίζονται σε δύο σημεία, ένα στα δυτικά στην Επισκοπή και ένα στα ανατολικά στη Δεκέλεια.

Μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε **ανεξάρτητο κράτος** η Αμμόχωστος μετατρέπεται σε **μεγάλο εμπορικό κέντρο** και αποκτά διεθνή φήμη ως σημαντικό **τουριστικό προορισμό**.

Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό ότι η ύπαρξη της Αμμοχώστου εντοπίζεται πολλούς αιώνες πριν στην εποχή του σιδήρου (1^η χιλιετηρίδα π.χ.). Η εγκατάσταση των Ελλήνων Μυκηναίων και των Αχαιών στην Κύπρο μεταξύ του 13^{ου} και του 11^{ου} αιώνα π.χ. καθόρισε τον χαρακτήρα του νησιού, που εξελίχθηκε σε σημαντικό **κέντρο ελληνικού πολιτισμού**.

---

95. Αρχηγός της ήταν ο κύπριος Συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας Διγενής, πολεμιστής του ελληνικού στρατού κατά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Ωστόσο, λόγω της στρατηγικής της θέσης και του φυσικού πλούτου η Αμμόχωστος υπήρξε σε ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας της στόχος **κατακτητών**, οι οποίοι άφησαν τα ίχνη τους, επηρέασαν και καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την ιστορία και τον πολιτισμό της διαμέσου των αιώνων. Κατόρθωσε, όμως, να διατηρήσει την **ελληνικής της ταυτότητα**, αφομοιώνοντας **δημιουργικά τις ξένες επιδράσεις**.

B.2.2. Η απειλή της διχοτόμησης

Το κυπριακό πρόβλημα οφείλεται κυρίως στις ξένες επεμβάσεις και την κατοχή. Την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960) η επιθυμία της **Κύπρου να ενωθεί με την Ελλάδα**⁹⁶ ήταν έντονη, αλλά όταν οι Ελληνοκύπριοι έθεσαν το αίτημα τους στους Βρετανούς απορρίφθηκε⁹⁷. Βασικό κριτήριο της βρετανικής απόφασης ήταν η στρατηγική σημασία της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο. Εάν η Κύπρος γινόταν τμήμα της Ελλάδας, η Βρετανία θα έχανε τις βάσεις και την επιρροή της στην περιοχή. Δυστυχώς, όμως, μέσα από αυτές τις αποφάσεις και σε συνδυασμό με την γενικότερη πολιτική που εφάρμοσε συντέλεσε στο να αρχίσει η Τουρκία να έχει φιλοδοξίες για την Κύπρο, παρά το γεγονός ότι είχε παραιτηθεί από τα δικαιώματά της με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923.

Η Βρετανία χρησιμοποίησε τους Τουρκοκύπριους ως αντίπαλο δέος ενάντια στον αγώνα της με την ΕΟΚΑ, γεγονός που παρουσίασε σημαντικό αντίκτυπο και μακροχρόνιες τραγικές συνέπειες σε ένα νησί, όπου Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι ζούσαν για αιώνες **αρμονικά μαζί**. Οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου αποτέλεσαν στην πραγματικότητα βάση για προστριβές, αφού τόνιζαν περισσότερο το **διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων** παρά τη συνύπαρξή τους. Ο Πρόεδρος των Ελληνοκυπρίων Αρχιεπίσκοπος Μακάριος⁹⁸ σε συνδυασμό με την υποχωρητικότητα της Αθήνας **υποχρεώθηκε να τις υπογράψει**, αποδεχόμενος τη δημιουργία ενός κράτους υπό την τριπλή κηδεμονία των τριών 'εγγυητριών δυνάμεων', της Βρετανίας, της Τουρκίας και της Ελλάδας. Σε αντίθετη περίπτωση θα συνεχίζονταν οι τούρκικες επεκτατικές επιδιώξεις, θα εμφανιζόταν ο κίνδυνος της διχοτόμησης και θα απομακρυνόταν η ιδέα της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας της Κύπρου, αφού υπήρχε στο παρασκήνιο **η βρετανική απειλή για επιβολή της διαίρεσης**⁹⁹.

Στο πλαίσιο των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου, το Σύνταγμα προνοούσε για δύο κοινότητες στη βάση της εθνικής καταγωγής, παρέχοντας στην τουρκοκυπριακή κοινότητα δικαιώματα δυσανάλογα του μεγέθους της. Συγκεκριμένα, οι Ελληνοκύπριοι θεωρούσαν ότι το νομοθετικό πλαίσιο της νέας Δημοκρατίας **ευνοούσε ιδιαίτερα την τούρκικη μειονότητα** του νησιού,

96. Κίνηση για Ελευθερία και Δικαιοσύνη στην Κύπρο, *Αιματηρή αλήθεια 1955-1974*, Λευκωσία, 2009, σελ. 14

97. Η ανεξαρτησία της Ελλάδας από τους Οθωμανούς το 19^ο αιώνα, η απόκτηση της διοίκησης της Κύπρου από τους Βρετανούς το 1878 αλλά και μετέπειτα ο εθελοντικός αγώνας των Κυπρίων στο πλευρό της Βρετανίας κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αποτέλεσαν τους κύριους λόγους για τους οποίους η Κύπρος ήλπιζε στην ένωση με την Ελλάδα.

98. Ο Μακάριος ήταν αρχιεπίσκοπος της ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου από το 1950 μέχρι το θάνατο του και ο πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας από το 1960 μέχρι το θάνατο του το 1977.

99. Σχέδιο Μακμίλαν 1958

αφού τα προνόμια των Τουρκοκυπρίων δεν κρίνονταν ανάλογα με τη δημογραφική τους βαρύτητα. Με άλλα λόγια η μη λειτουργία και η κατάρρευση του νέου κράτους **διασφαλιζόνταν από την αρχή μέσα από το Σύνταγμα του**. Η εξουσία μοιραζόταν μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων¹⁰⁰, με αποτέλεσμα η Τουρκία μέσα από αυτή την ευκαιρία κατάφερε να αποκτήσει ξανά τον έλεγχο σε ένα τμήμα του νησιού. Η **σκόπιμη ανάμειξη της Τουρκίας** από τις βρετανικές αρχές είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και προώθηση της ιδέας σχετικά με τη **διχοτόμηση της Κύπρου**, η οποία έγινε **στόχος** της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Η τουρκοκυπριακή ηγεσία προσπαθούσε με κάθε τρόπο να εκμεταλλευτεί το άσχημο κλίμα, που επικρατούσε μεταξύ των δύο κοινοτήτων από τη Βρετανική πολιτική, για **να κερδίσει τον έλεγχο σε ένα τμήμα της Κύπρου**. Από την πρώτη στιγμή που απέκτησε τα προνόμια με τη Συνθήκη του 1959 άρχισε να καθοδηγεί σταθερά και επίμονα το κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας στην παράλυση και τις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων **στην ένοπλη αναμέτρηση**. Αδιαφορώντας για τις εγγυήσεις που είχαν συμφωνήσει περί εδαφικής ακεραιότητας και ασφάλειας και προσπαθώντας να θέσουν σε εφαρμογή το σχέδιο τους για διχοτόμηση της Κύπρου, οργάνωναν **επιθετικές ενέργειες** και απειλούσαν για εισβολή. Σε κάθε περίπτωση, προβάλλονταν σκόπιμα τούρκικες αξιώσεις και ενστάσεις ασύμβατες με τη λειτουργία του κράτους, προλειαιίνοντας καθημερινά το έδαφος για την υλοποίηση της προσχεδιασμένης αναμέτρησης.

Εικόνα 22 Διακοινοτικές συγκρούσεις 1963-1964.

Πηγή: <http://www.eyedoll.gr>

---

¹⁰⁰. Τα κρατικά αξιώματα διαμοιράζονταν, ο Πρόεδρος ήταν Ελληνοκύπριος, εκλεγμένος από την ελληνοκυπριακή κοινότητα και ο Αντιπρόεδρος Τουρκοκύπριος, εκλεγμένος από την τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Το Μάρτιο του 1964 στάλθηκε στο νησί ειρηνευτική δύναμη των **Ηνωμένων Εθνών** για να συμβάλει στην αποκατάσταση της ειρήνης και στην **εξομάλυνση των διακοινοτικών συγκρούσεων**. Αν και η αρχική πρόθεση ήταν να παραμείνει για ένα μικρό χρονικό διάστημα, εντούτοις είναι ακόμα στην Κύπρο και περιπολεί τη διαχωριστική γραμμή, την **‘πράσινη γραμμή’**. Από το 1960 μέχρι το 1974 τα Ηνωμένα Έθνη είχαν αναλάβει το ρόλο της **επιτήρησης** και της **διαμεσολάβησης**, κάθε φορά που ξεσπούσαν διακοινοτικές συγκρούσεις και καινούρια επεισόδια βίας. Επιδίωκαν την επαρκή προστασία και διασφάλιση των νόμιμων δικαιώματα ολοκλήρου του λαού και υποστήριζαν την πλήρη κυριαρχία της Κύπρου χωρίς ξένες επεμβάσεις.

Εντούτοις, οι επανειλημμένες προσπάθειες για διαπραγμάτευση και συμφωνία ήταν άκαρπες και ανεπιτυχείς. Όλο αυτό το διάστημα μέχρι το πραξικόπημα και την εισβολή το 1974 οι Τούρκοι **σχεδίαζαν μεθοδικά το διαχωρισμό του νησιού** και ετοιμάζονταν για τη διακοινοτική βίαιη μετακίνηση του πληθυσμού μέσα από μια αρχική **εσωτερική μετεγκατάσταση**¹⁰¹. Έπειθαν τους Τουρκοκύπριους δια της βίας αρκετές φορές να εγκαταλείπουν τα μεικτά χωριά στα οποία ζούσαν και να μετακινούνται προς το βόρειο μέρος του νησιού¹⁰², στις περιοχές - θύλακες όπου ελέγχονταν από τους Τούρκους, ζώντας σε ελληνικά σπίτια που είχαν εκκενωθεί¹⁰³. Πίσω από αυτή την ενέργεια βρισκόταν επικεφαλής η Τουρκία, η οποία χρηματοδοτούσε τη μετακίνηση του πληθυσμού. Η εσκεμμένη πρόθεση για **συσπείρωση στα βορειοανατολικά**, εξασφάλιζε ότι το αυτό τμήμα θα παρέμενε ‘τούρκικο’ σε περίπτωση αποτυχίας ή ανατροπής σχεδίων¹⁰⁴. Μετά τη βίαιη εσωτερική μετανάστευση η τουρκική κυβέρνηση υποστήριξε **ψευδώς** ότι οι άνθρωποι αυτοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα χωριά τους, λόγω των απειλών και των ένοπλων επιθέσεων από την ελληνοκυπριακή κοινότητα, ώστε να δημιουργεί μια αρνητική κατάσταση μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, που η μόνη δυνατή λύση να είναι η **διχοτόμηση**.

101. Κίνηση για Ελευθερία και Δικαιοσύνη στην Κύπρο, ό.π., σελ. 93

102. ό.π., σελ. 100

103. Η Τουρκία ισχυριζόταν ότι η βίαιη μετακίνηση του τουρκοκυπριακού πληθυσμού γινόταν προκειμένου να προστατευθούν από τα αιματηρά σχέδια εξόντωσης των Ελληνοκυπρίων και τους απαγόρευαν να έχουν οποιαδήποτε συναλλαγή με τους Έλληνες, για να μη δημιουργηθεί στο εξωτερικό η εντύπωση ότι οι δύο κοινότητες μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά.

104. ό.π., σελ. 97

Εικόνα 23
Διακοινοτικές συγκρούσεις 1963-64.
Πηγή: <http://www.eyedoll.gr>

Εικόνα 24
Η ένωση με την Ελλάδα αποτελούσε για τους Ελληνοκύπριους λαϊκό αίτημα.
Πηγή: <http://www.eyedoll.gr>

Β.2.3. Η τούρκικη εισβολή 1974

Η Ελληνική χούντα, η οποία ανέλαβε την εξουσία στην Ελλάδα το 1967 αντιμαχόταν τον Επίσκοπο Μακάριο και επιθυμούσε την απομάκρυνση του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκαν οι ιδανικές συνθήκες για την Τουρκία να εισβάλει στο νησί. **Η χούντα των Συνταγματαρχών του Δημήτριου Ιωαννίδη συνωμότησε εναντίον του Επισκόπου Μακαρίου και το 1974 οργάνωσε πραξικόπημα¹⁰⁵ εναντίον της νόμιμης κυπριακής κυβέρνησης¹⁰⁶.** Στις 15 Ιουλίου 1974 το Προεδρικό Μέγαρο δέχτηκε επίθεση, αλλά ο Μακάριος κατόρθωσε να διαφύγει στο Λονδίνο, αναζητώντας υποστήριξη. Παρά το γεγονός ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου κατέστησαν τη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία 'εγγυήτριες δυνάμεις' της ανεξαρτησίας της Κύπρου, **το Λονδίνο αρνήθηκε να επέμβει.**

Η Τουρκία, αντιθέτως, χρησιμοποίησε αυτή την ιδιότητα της ως 'εγγυήτρια δύναμη' για να εισβάλει στο νησί με τη **δικαιολογία ότι επιχειρεί να αποκαταστήσει τη συνταγματική τάξη και την προστασία της μουσουλμανικής κοινότητας του νησιού.** Επίσης, η Τουρκία υποστήριζε ότι το δικαίωμα για την επέμβασή της ήταν **κατοχυρωμένο** στη Συνθήκη Εγγυήσεως¹⁰⁷ της Κυπριακής Δημοκρατίας, συνθήκη που δημιουργήθηκε με σκοπό να διαφυλάσσει την **ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας¹⁰⁸.** Εντούτοις, τα τουρκικά στρατεύματα παρέμειναν και μετά την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης και την επιστροφή του Μακαρίου το Δεκέμβριο του 1974.

Στις **20 Ιουλίου 1974** χιλιάδες Τούρκοι στρατιώτες¹⁰⁹ με την υποστήριξη της τουρκικής αεροπορίας και του τουρκικού ναυτικού **εισέβαλαν παράνομα** στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, κατά απόλυτη παράβαση των υποδείξεων των Ηνωμένων Εθνών και του διεθνούς δικαίου. Η τουρκική εισβολή πραγματοποιήθηκε σε **δύο φάσεις** και ολοκληρώθηκε στις 15 Αυγούστου 1974. Στο διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στις δύο φάσεις έγιναν προσπάθειες για επίτευξη λύσης στη Γενεύη με τη συμμετοχή της Βρετανίας, της Ελλάδας, της Τουρκίας και κάποιες φορές των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, οι οποίες δεν κατέληξαν σε συμφωνία. Έκτοτε οι δύο κοινότητες **ζουν ξεχωριστά** σε δύο ζώνες σχεδόν

105. Δρουσιώτης Μακάριος, *Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα*, εκδ. ΙΚΜΕ (Ίδρυμα Κοινωνικοπολιτικών Μελετών), Λευκωσία, Οκτώβριος 2005, σελ. 8

106. Πρόκειται για μια προσπάθεια ανατροπής του Προέδρου Μακαρίου και την τοποθέτηση στη θέση του ενός πρωθυπουργού-μαριονέτα των Χουντικών.

107. Η Συνθήκη Εγγυήσεως είχε υπογραφεί μαζί με τη Συμφωνία Ζυρίχης-Λονδίνου το 1960.

108. Μ. Μπιράντ, *Απόφαση – Απόβαση*, εκδ. Milliyet, Κωνσταντινούπολη, Μάρτιος 1976

109. Δρουσιώτης Μακάριος, ό.π.

αμιγείς.

Κατά τη διάρκεια της εισβολής ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού, περίπου το ένα τέταρτο επί του συνόλου, εκδιώχθηκε από τον τόπο του. Οι **Τουρκοκύπριοι μετακινούνται και απομονώνονται στο βορρά** με βάση τον πλήρη εδαφικό διαχωρισμό και οι **Ελληνοκύπριοι απομονώνονται δια της βίας στον νότο**. Τόσο οι ίδιοι όσο και οι απόγονοί τους είναι ακόμα **πρόσφυγες**. Φόνοι, βιασμοί, βασανιστήρια και λεηλασίες ήταν τα τραγικά αποτελέσματα των τουρκικών επεμβάσεων. Οι Ελληνοκύπριοι που έμειναν πίσω ζουν σε δύσκολες συνθήκες, δεν τους έχουν αναγνωριστεί πολιτικά δικαιώματα από το κατοχικό καθεστώς, ενώ υπάρχουν και εκατοντάδες αγνοούμενοι.

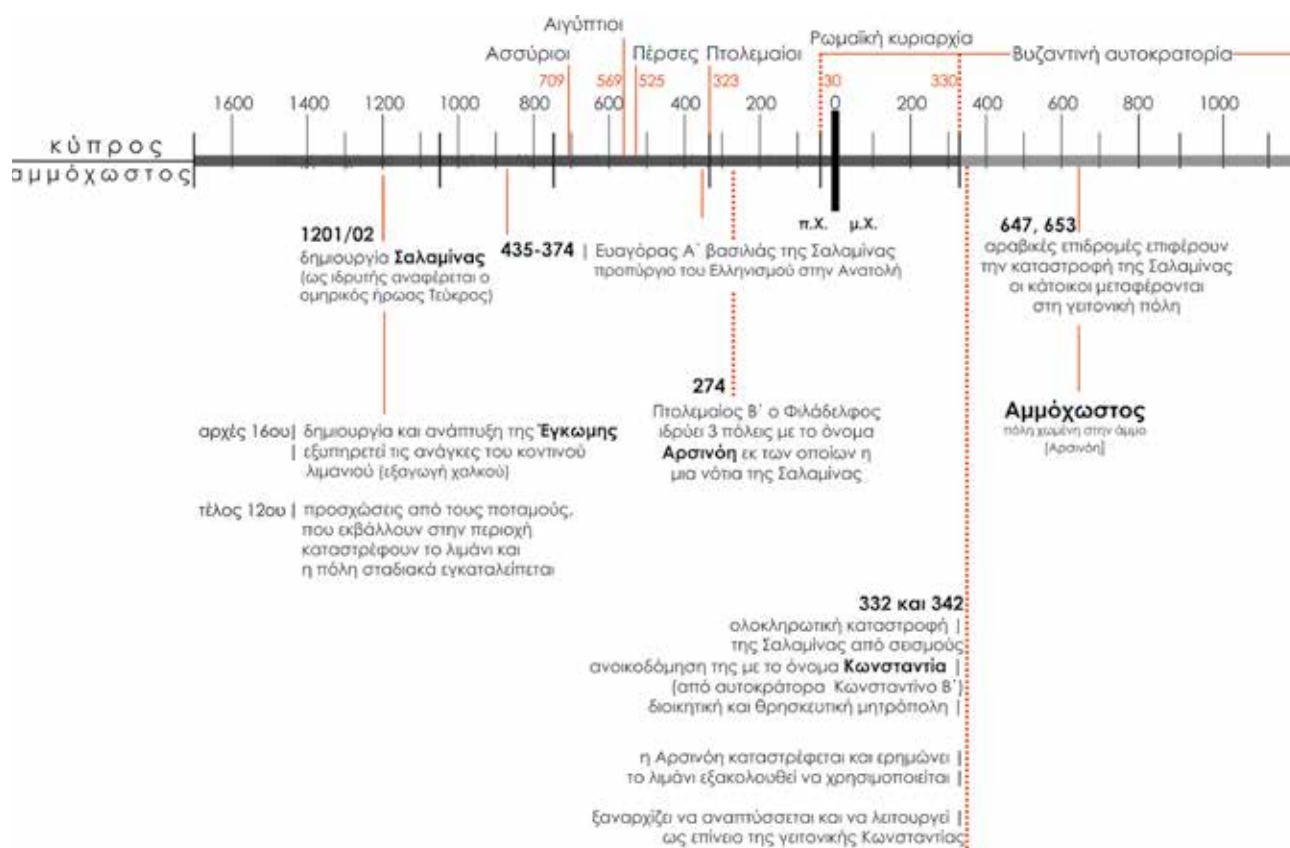
Από την εισβολή του 1974, η Τουρκία έχει υπό την κατοχή της και ελέγχει με τουρκικά στρατεύματα το βόρειο τμήμα της Κύπρου¹¹⁰, το οποίο ονομάζει 'Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου'. Αξίζει να σημειωθεί, ότι **κανένα κράτος στον κόσμο δεν το αναγνωρίζει**, πλην της Τουρκίας. Αποτελεί το 36,2% της συνολικής επιφάνειας της Κύπρου και θεωρείται **έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

Οι Τούρκοι εξακολουθούν να αποκαλούν μέχρι και σήμερα την εισβολή του 1974 και την παράνομη κατοχή **'ειρηνική επέμβαση'** και την παρουσιάζουν ως ένα σχέδιο διάσωσης των Τουρκοκυπρίων. Υποστηρίζεται ότι ο τουρκοκυπριακός λαός επιθυμούσε την επέμβαση, ενώ στην πραγματικότητα η Τουρκία είχε αναγκάσει τη μεταφορά τους σε καταφύγια, πολλές φορές χωρίς τη θέληση τους, για να θέσει σε εφαρμογή τα σχέδια της.

Το 2003 επέτρεψαν για πρώτη φορά στους Ελληνοκύπριους να περάσουν το οδόφραγμα μεταξύ της ελεύθερης Κυπριακής Δημοκρατίας και της περιοχής υπό τον τουρκικό έλεγχο.

---

110. Πάνω από 43.000 στρατιώτες από την Τουρκία σταθμεύουν παράνομα στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, καθιστώντας το μια από τις πιο **στρατοκρατούμενες περιοχές του κόσμου**.

Εικόνα 25

Αρχαιολογικός χώρος Σαλαμίνας.

Πηγή: Αφιέρωμα της Καθημερινής, Ένα παράλογο όριο, η γραμμή που εμποδίζει το αντάμωμα με την ιστορία και την μνήμη, Ιαν. 1997.

Χρονολόγιο | Ιστορική εξέλιξη της πόλης της Αμμοχώστου

Εικόνες 26, 27 και 28
Χάρτες Παλιάς Πόλης πριν τον 16ο αιώνα.
Πηγή: Λαζαρίδης Σταύρος, *Ενθύμιον Αμμοχώστου*, εκδ. Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, 1999

Εικόνα 29
Χάρτης Πόλης Αμμοχώστου. Απεικονίζει την Παλιά Πόλη και το νέο κέντρο των Βαρωσίων. Πηγή: Λαζαρίδης Σταύρος, *Ενθύμιον Αμμοχώστου*, εκδ. Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, 1999

Εικόνες 30, 31, 32, 33 και 34
Εικόνες του περιφραγμένου τμήματος της Αμμοχώστου μετά την Τουρκική εισβολή 1974. Πηγή: <http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

B.2.4. Πολιτικές εξελίξεις για το ζήτημα της Αμμοχώστου 1974-2015¹¹¹

Η επιστροφή της Αμμοχώστου στους νόμιμους κατοίκους της αποτελεί σημαντικό **αντικείμενο διαπραγμάτευσης** ανάμεσα στις δύο πλευρές από το 1974 μέχρι σήμερα, με την Τουρκία να αγνοεί κατά καιρούς πολλά ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών, που απαιτούν επανειλημμένα να αποσύρει τα στρατεύματά της.

Στις **16 Αυγούστου 1974** η ευρύτερη πόλη της **Αμμοχώστου καταλαμβάνεται από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής** κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής. Ένα τμήμα της πόλης αποκόπηκε και περιφράχτηκε από τις κατοχικές δυνάμεις με **συρματοπλέγμα και άλλα εμπόδια** και **απαγορεύτηκε η είσοδος** σε αυτό οποιοσδήποτε προσώπου, εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις στρατιωτικών και άλλων προσώπων αυστηρά και μόνο με τις οδηγίες του στρατού. Η περιφραγμένη περιοχή καλύπτει μια έκταση επτά περίπου τετραγωνικών χιλιομέτρων. Κατά μήκος του συρματοπλέγματος υπάρχουν **παρατηρητήρια - φυλάκια**¹¹² των κατοχικών δυνάμεων από τα οποία ελέγχεται η περιμετρική περίφραξη.

Στις **12 Φεβρουαρίου 1977** πραγματοποιείται η πρώτη **Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου**¹¹³ μεταξύ του **Επισκόπου Μακαρίου** και του Τουρκοκύπριου ηγέτη **Ραούφ Ντενκτάς**, χωρίς όμως να γίνεται κάποια αναφορά στο θέμα της Αμμοχώστου. Στις **31 Μαρτίου-7 Απριλίου 1977** πραγματοποιήθηκε **ο Έκτος γύρος Συνομιλιών**, όπου οι **Ελληνοκύπριοι** κατέθεσαν προτάσεις που αφορούσαν τόσο το Συνταγματικό όσο και το εδαφικό. Συγκεκριμένα όσον αφορά το εδαφικό υπέβαλαν χάρτη, στον οποίο σημειώνεται με μια έντονη κόκκινη γραμμή ότι το 19.7% της συνολικής έκτασης της Κύπρου θα βρίσκεται υπό τη διοίκηση της τουρκοκυπριακής κοινότητας και το υπόλοιπο 80.3% υπό τη διοίκηση των Ελληνοκυπρίων. Η **Αμμόχωστος**, εκτός από ένα **μέρος στα βόρεια της πόλης** που εντοπίζεται εντός των τειχών της παλιάς

111. Η ενότητα στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο *Η Αμμόχωστος ως παράμετρος του κυπριακού προβλήματος, Εξελίξεις από το 1974 μέχρι σήμερα μέσα από Διπλωματικά Έγγραφα, της Κοζάκου-Μαρκουλλή Ερατώ, Λευκωσία, 2014*

112. Η Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο διαθέτει πέντε παρατηρητήρια (observation points), τα οποία καθημερινά διεξάγουν σε προκαθορισμένες διαδρομές. Οι κατοχικές δυνάμεις διαθέτουν εντός της περιφραγμένης πόλης 12 επανδρωμένα Παρατηρητήρια. Στη Βόρεια περιοχή της περικλειστής πόλης βρίσκεται το μοναδικό Σημείο Εισόδου προς την περιφραγμένη πόλη.

113. Η συμφωνία αφορούσε τα κριτήρια για το εδαφικό, το οποίο είναι απαραίτητο να συζητηθεί υπό το φως της οικονομικής βιωσιμότητας ή παραγωγικότητας και της ιδιοκτησίας γης υπό τη διοίκηση της κάθε κοινότητας. Ορίστηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές για τις διαπραγματεύσεις, οι οποίες βασίζονταν σε μια ανεξάρτητη, αδέσμευτη και **δικαιοδική ομοσπονδία**, με την προϋπόθεση ότι οι εξουσίες και οι λειτουργίες της κεντρικής κυβέρνησης θα διασφαλίζουν την ενότητα της χώρας.

πόλης και περιέχει την **τουρκική συνοικία**, περιλαμβάνεται στο έδαφος υπό την διοίκηση της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Οι Τουρκοκύπριοι δεν υπέβαλαν προτάσεις για το εδαφικό αλλά μόνο για το συνταγματικό, οι οποίες δεν ήταν ουσιαστικές και προέβλεπαν για δύο κράτη και για μια εξελικτική ομοσπονδία.

Τον **Απρίλιο του 1978** η **τουρκοκυπριακή πλευρά** παρουσιάζει προτάσεις, που περιλαμβάνουν και την περιφραγμένη περιοχή των **Βαρωσίων**. Προνοούσαν για **συνομοσπονδία δύο κρατών** με το 64.8% του νησιού να είναι υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση και το υπόλοιπο 35.2% υπό τουρκοκυπριακή. Τα Βαρώσια θα παρέμεναν κάτω από τον έλεγχο των Τουρκοκυπρίων και εκείνοι που θα επέστρεφαν, κυρίως **ξενοδόχοι** και άλλοι επιχειρηματίες του τουριστικού τομέα για να **λειτουργήσουν ξανά** τις κτιριακές εγκαταστάσεις στην παραλιακή ζώνη, **θα υπόκειντο στους νόμους και τους κανονισμούς του 'Τουρκικού Ομόσπονδου κράτους' της Κύπρου**. Οι προτάσεις απορρίφθηκαν από την ελληνοκυπριακή πλευρά.

Στις 20 Ιουλίου 1978 οι **Τουρκοκύπριοι** καταθέτουν νέες προτάσεις για Βαρώσια. Ο Ντενκτάς μέσω επιστολής προς την ελληνοκυπριακή ηγεσία προτείνει να αρχίσει η επιστροφή κατοίκων των Βαρωσίων στα σπίτια και στις περιουσίες τους, μόλις επαναρχίσουν οι συνομιλίες. Ισχυρίζεται πως μέχρι και 35.000 Ελληνοκύπριοι θα μπορούν να επανεγκατασταθούν, ενώ **η προσωρινή διοίκηση** των Βαρωσίων θα βρίσκεται υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Ταυτόχρονα, εμφανίζεται διατεθειμένος να συζητήσει για τη δομή της προσωρινής διοίκησης ταυτόχρονα με την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Ωστόσο, τα όργανα και η λειτουργία **προσωρινής διοίκησης** θα περιλαμβάνουν εκτός των άλλων την επιτήρηση των αναγκαίων δημοτικών υπηρεσιών και την εκτέλεση κανονικών αστυνομικών λειτουργιών. Η επανεγκατάσταση στα Βαρώσια θα προχωρήσει **σε στάδια** με την έναρξη των διαπραγματεύσεων και τα **Ηνωμένα Έθνη** θα παράσχουν την απαιτούμενη βοήθεια για την ανοικοδόμηση της πόλης και των κτιρίων και τη διευκόλυνση της διαδικασίας εγκατάστασης. **Η απάντηση της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας** στην πρόταση Ντενκτάς, που κυκλοφορεί ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Κύπρου στον ΟΗΕ με επιστολή του στις 24 Ιουλίου 1978 **είναι κατηγορηματική**. Υποστηρίζει ότι η περιοχή της πόλης της Αμμοχώστου που προτείνεται να τεθεί **κάτω από την προσωρινή εξουσία των Ηνωμένων Εθνών**, μπορεί να στεγάσει περίπου 5.000 Ελληνοκύπριους, διότι αποτελεί το 1/7 της περιοχής που βρισκόταν κάτω από την εξουσία του Δήμου Αμμοχώστου¹¹⁴, με αποτέλεσμα αυτό το μικρό ποσοστό θα

114. Η πρόταση που αφορά την επιστροφή 30.000 έως 35.000 Ελληνοκυπρίων στην πραγματικότητα εννοεί ότι **οι πρόσφυγες θα επιστρέψουν στα ξενοδοχεία και στα διαμερίσματα των πολυκατοικιών και όχι στα δικά τους σπίτια και γειτονιές**, που θα παρέμεναν κάτω από την Τουρκική κατοχή. Είναι εμφανές ότι ακόμα και αν όλα τα ξενοδοχεία και διαμερίσματα πολυκατοικιών που κτίστηκαν για τουριστικούς σκοπούς χρησιμοποιούνταν για

αποτελούσε στην πράξη μόνο ένα **θύλακα εν μέσω της Τουρκικής κατοχής**.

Στις **10 Νοεμβρίου 1978** υποβάλλεται από τον **Matthew Nimetz** στον τότε Υπουργό Εξωτερικών Νίκο Ρολάνδη το **Αμερικανο-Βρετανο-Καναδικό Σχέδιο** με τίτλο **‘Πλαίσιο για μια διευθέτηση του Κυπριακού’**, που περιέχει εκτενή αναφορά στο θέμα **της γρήγορης επανεγκατάστασης στην περιοχή των Βαρωσίων όλων των κατοίκων της περιοχής** κάτω υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, η οποία θα αρχίσει ταυτόχρονα με την **επανάρξη πλήρων συνομιλιών για μια συνολική λύση**. Η περιοχή για επανεγκατάσταση θα διοικείται κάτω από την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών και θα θεωρείται ως προέκταση της σημερινής ουδέτερης ζώνης. Στις διακοινοτικές συνομιλίες θα συνεργαστούν μέλη της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας με τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ ή τους αντιπροσώπους του για την διευθέτηση της επανεγκατάστασης στην περιοχή και θα ισχύουν οι κυπριακοί νόμοι και κανονισμοί. Στην περιοχή θα επιστρέψουν όσο περισσότεροι το επιθυμούν από τους πρώην κατοίκους της περιοχής επανεγκατάστασης, καθώς **δε θα υπάρχει αριθμητικός περιορισμός**. Το σχέδιο, ωστόσο, **απορρίπτεται από την Κυπριακή Κυβέρνηση**¹¹⁵ τον Δεκέμβριο του 1978, καθώς σύμφωνα με τον Πρόεδρο Κυπριανού, μια τέτοια συμφωνία θα απομάκρυνε το Κυπριακό από τα Ηνωμένα Έθνη και δεν θα μπορούσε να αποτελέσει βάση διαπραγματεύσεων.

Ο Γενικός Γραμματέας Kurt Waldheim αναλαμβάνει μια νέα πρωτοβουλία **τον Δεκέμβριο 1978** και εισηγείται την σύγκληση μιας νέας συνάντησης Κορυφής, όπου υποβάλλει μια σειρά εγγράφων για να προετοιμάσει το έδαφος. Στην προτεινόμενη ημερήσια διάταξη για επανάρξη των διαπραγματεύσεων τίθεται και το θέμα επανεγκατάστασης στην Αμμόχωστο. Στις 10 Ιανουαρίου 1979 η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδέχθηκε τα έγγραφα. Αντίθετα, **οι Τουρκοκύπριοι** υπέβαλαν **όρους** και **συνέδεσαν το θέμα της Αμμοχώστου με την τελική συμφωνία** και τον τερματισμό της διεθνοποίησης του Κυπριακού προβλήματος από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Στις 18-19 Μαΐου 1979 συγκαλείται στη Λευκωσία η **Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου** μεταξύ του Γενικού Γραμματέα **Kurt Waldheim** και των ηγετών των δύο κοινοτήτων του **Προέδρου Κυπριανού** και του Τουρκοκύπριου ηγέτη **Ραούφ Ντενκτάς**. Βασική **προτεραιότητα** αποτελεί η επίτευξη συμφωνίας για την **επανεγκατάσταση στα Βαρώσια** υπό την προσωρινή επιτήρηση και διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών, ταυτόχρονα με την έναρξη των διαπραγματεύσεων από τους συνομιλητές των συνταγματικών και εδαφικών πτυχών για **μια συνολική διευθέτηση**.

να κατοικηθούν από τους επιστρέφοντες πρόσφυγες, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να στεγάσουν τις 30.000 έως 35.000 πρόσφυγες.

115. Σύμφωνα με τον Mathew Nimetz ούτε οι Τούρκοι δεν ήταν σύμφωνοι με το σχέδιο και ανακουφίστηκαν όταν πληροφορήθηκαν την αρνητική στάση των Ελληνοκυπρίων.

Συμφωνήθηκε να επιλυθεί **κατά προτεραιότητα το ζήτημα της Αμμοχώστου**, ακόμα και αν δεν αποφασιστεί η συνολική επίλυση, καθώς όπως χαρακτηριστικά τόνιζε ότι μόλις επιτευχθεί συμφωνία για τα Βαρώσια θα εφαρμοστεί αμέσως, χωρίς να αναμένεται η έκβαση των συζητήσεων για άλλες πτυχές του Κυπριακού προβλήματος. Η συμφωνία αυτή αποτέλεσε ποικιλοτρόπως σημείο αναφοράς στις διαπραγματεύσεις, που ακολούθησαν μέχρι και σήμερα.

Στις **22 Ιουνίου 1979** πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση μετά τη **Συμφωνία Κορυφής Κυπριανού-Ντενκτάς**, όπου οι **Ελληνοκύπριοι υπέβαλαν προτάσεις για τα Βαρώσια**¹¹⁶, αλλά η τουρκοκυπριακή πλευρά αντέδρασε λέγοντας ότι θα πρέπει πρώτα να διευθετηθούν άλλα ζητήματα στις συνομιλίες και μετά να συζητηθεί το θέμα των Βαρωσίων.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ στις 15 Ιουνίου 1979 ξεκινά εκ νέου συνομιλίες στη Λευκωσία για εφαρμογή της **Συμφωνίας Κυπριανού- Ντενκτάς** για τα Βαρώσια και επανέναρξη των συνομιλιών για τη συνολική λύση. Παρά τις προσπάθειες του για επανέναρξη των διαπραγματεύσεων με προτεραιότητα να δοθεί στην επίτευξη συμφωνίας για την επανεγκατάσταση στα Βαρώσια η συζήτηση οδηγήθηκε σε αδιέξοδο και οι διαπραγματεύσεις δεν κατέστη δυνατό να επαναρχίσουν παρά μόνο τον Αύγουστο του 1980.

Στις **9 Αυγούστου 1980** ο Γενικός Γραμματέας δηλώνει την **επανάαρξη** των συνομιλιών και των διαπραγματεύσεων, στα οποία περιλαμβάνεται και το **Βαρώσι**. Στα θέματα που θα συζητηθούν περιλαμβάνεται αναφορά ως πρώτο θέμα *‘η επίτευξη συμφωνίας για επανεγκατάσταση στα Βαρώσια κάτω από την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών και με βάση τις πρόνοιες της **συμφωνίας της 19ης Μαΐου 1979**’*. Άλλα θέματα προς συζήτηση ήταν οι συνταγματικές και οι εδαφικές πτυχές των διαπραγματεύσεων, καθώς και τα πρακτικά μέτρα που επιβάλλεται να ληφθούν και από τις δύο πλευρές για την προώθηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και την επιστροφή στις ομαλές συνθήκες σύμφωνα με τη συμφωνία της 19ης Μαΐου¹¹⁷.

Οι **Τουρκοκύπριοι** καταθέτουν στις **15 Οκτωβρίου 1980** και στις **7 Ιανουαρίου 1981** προτάσεις για την **προσωρινή διοίκηση** της περιοχής επανεγκατάστασης στα Βαρώσια σε ένα ορισμένο

116. Καθίστατο σαφές στις προτάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς ότι δεν αποτελούν λύσεις για την οριστική διευθέτηση του εδαφικού που αφορά την Αμμόχωστο, αλλά αφορούσαν το ενδιάμεσο θέμα της άμεσης επανεγκατάστασης των κατοίκων σύμφωνα με τη **Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου της 19ης Μαΐου 1979**.

117. Με τη δήλωση του Γενικού Γραμματέα στις 9 Αυγούστου 1980 εισήχθη για πρώτη φορά ο όρος *‘διζωνική και ‘ασφάλεια’ σχετικά με τις πρακτικές δυσκολίες της τουρκοκυπριακής κοινότητας*.

διάστημα **πέντε χρόνων** και μέχρι την οριστική συνολική πολιτική διευθέτηση. Πρώην κάτοικοι και ιδιοκτήτες περιουσιών θα έχουν δικαίωμα επανεγκατάστασης, χωρίς να υπάρχουν αριθμητικοί περιορισμοί. Παρουσιάζεται, επίσης, η δημιουργία **τριμελούς Επιτροπής**, όπου ένα μέλος θα εκπροσωπεί το 'Τουρκικό Ομόσπονδο κράτος της Κύπρου', ένα μέλος τους κατοίκους που θα επανεγκατασταθούν και ένα την Ειρηνευτική Δύναμη, με εμφανή την απουσία της ελληνοκυπριακής πλευράς. Όλες οι αποφάσεις της Επιτροπής θα λαμβάνονται ομόφωνα και θα υλοποιούνται από την Ειρηνευτική Δύναμη. Ταυτόχρονα, η περιοχή επανεγκατάστασης θα αποστρατικοποιηθεί και η μόνη υπεύθυνη για την αστυνόμευση της περιοχής θα είναι η Ειρηνευτική Δύναμη. Το **'Τουρκικό Ομόσπονδο κράτος της Κύπρου'** φαίνεται να έχει **κυρίαρχο λόγο** και να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις, καθώς θα ορίζει τα σημεία εισόδου στην περιοχή επανεγκατάστασης, θα αποφασίζει για την παρουσία της Ειρηνευτικής Δύναμης στην περιοχή και θα αποφασίζει για τις φορολογικές διατάξεις στα πλαίσια της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Στις **27 Μαΐου 1981** ο **Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών** καταθέτει προτάσεις για προσωρινό άνοιγμα του Αεροδρομίου Λευκωσίας και άρση των οικονομικών περιορισμών στους Τουρκοκυπρίους, ενώ επιδιώκει να τεθούν **τα Βαρώσια κάτω από τον έλεγχο Ηνωμένων Εθνών**. Πραγματοποιήθηκαν εντατικές προσπάθειες για την εξεύρεση μιας μερικής προσωρινής συμφωνίας που θα λαμβάνει υπόψη τα θέματα **προτεραιότητας** σύμφωνα με τη **Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου** του 1979. Ωστόσο, προέκυψαν δυσκολίες, που δεν επιλύθηκαν, αναφορικά με τη **γεωγραφική έκταση και τη φύση του νέου καθεστώτος στα Βαρώσια**, με αποτέλεσμα να διαφαίνεται ο κίνδυνος επικέντρωσης των προσπαθειών στη **συνολική λύση** με εγκατάλειψη της προτεραιότητας των Βαρωσίων.

Στις **5 Αυγούστου 1981** οι **Τουρκοκύπριοι** υπέβαλλαν ξανά προτάσεις για την επίλυση του ζητήματος των Βαρωσίων **ως μέρος της συνολικής λύσης του εδαφικού**, ενόψει του ότι τα δύο θέματα είναι **αδιαίρετα**, και μέσα στο πνεύμα της αντίληψης της συνολικής λύσης του Κυπριακού. Σε απάντηση αυτών των προτάσεων η **ελληνοκυπριακή πλευρά** κατέθεσε τις απόψεις της στις **26 Αυγούστου 1981**. Συνοπτικά επισημαίνει ότι αν το θέμα των Βαρωσίων αντιμετωπιστεί ως μέρος της συνολικής διευθέτησης του εδαφικού, τότε **εκμηδενίζεται η προτεραιότητα** που δόθηκε στο θέμα της επανεγκατάστασης στην περιοχή στη συμφωνία της 19ης Μαΐου 1979¹¹⁸. Ταυτόχρονα, η τουρκοκυπριακή πρόταση **αφορά μόνο ένα μέρος των Βαρωσίων** και όχι τη συνολική έκταση, γεγονός που θα επέτρεπε στους λιγότερο από τους μισούς ελληνοκύπριους κατοίκους της πόλης να επιστρέψουν. Τέλος, η προτεινόμενη

118. Η ελληνοκυπριακή πλευρά εμμένει ότι αυτή η **προτεραιότητα επιβάλλεται να διατηρηθεί**.

περιοχή στερείται βασικών υποδομών και των αναγκαίων παροχών και δημοσίων υπηρεσιών, ενώ η πλειονότητα των πηγών της οικονομικής δραστηριότητας στην οποία βασίζεται η πόλη για επαρκείς συνθήκες διαβίωσης βρίσκονται εκτός αυτής της περιοχής.

Από το **Νοέμβριο του 1981** μέχρι τον **Μάιο του 1983** πραγματοποιήθηκαν αξιολογήσεις και συνομιλίες από τους Γενικούς Γραμματείς των Ηνωμένων Εθνών Hugo Gobbι αρχικά και Javier Pérez de Cuéllar μετέπειτα. Επισημάνθηκε ότι είναι δύσκολο να γεφυρωθούν οι θέσεις των δύο πλευρών λόγω των ποιοτικών και ποσοτικών διαφορών που υπάρχουν και αναφέρθηκε ότι έχουν προκύψει δύο σημαντικές ανησυχίες κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για την διευθέτηση της εδαφικής πτυχής, η επανεγκατάσταση ενός μεγάλου αριθμού ελληνοκύπριων προσφύγων και η οικονομική βιωσιμότητα της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Στις **15 Νοεμβρίου 1983** ο Ραούφ Ντενκτάς ανακοίνωσε στον Javier Pérez de Cuéllar την ανακήρυξη της λεγόμενης '**Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου**'. Τρεις μέρες αργότερα πραγματοποιήθηκε σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, όπου **καταδικάζεται η ανακήρυξη της κατεχόμενης Κύπρου**, χαρακτηρίζεται ως **νομικά άκυρη** και **ζητείται η ανάκληση της**. Καλεί, επίσης, τα κράτη μέλη να μην αναγνωρίσουν άλλο Κυπριακό κράτος εκτός της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Στις **17 Νοεμβρίου 1983** και στις **2 Ιανουαρίου 1984** ο Ραούφ Ντενκτάς πρότεινε μέτρα που αφορούσαν την άμεση εξέταση και επίλυση του θέματος των Βαρωσίων κάτω από την **προσωρινή επιτήρηση και διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών**, χωρίς όμως να προκαταλαμβάνεται το τελικό πολιτικό καθεστώς της περιοχής μέχρι να βρεθεί μια συνολική λύση του Κυπριακού προβλήματος. Οι τρόποι εφαρμογής και οι προϋποθέσεις της μεταβίβασης θα καθορισθούν **μεταξύ της τουρκοκυπριακής κοινότητας και των Ηνωμένων Εθνών**. Η περιοχή επανεγκατάστασης των Ελληνοκυπρίων θα είναι η ίδια όπως ορίστηκε στις προτάσεις της 5^{ης} Αυγούστου 1981 και θα εφαρμοστεί κατά **προτεραιότητα** όπως αποφασίστηκε στη **Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου του 1979**. Τα Ηνωμένα Έθνη θα παράσχουν τεχνική βοήθεια για έρευνες και επιδιορθώσεις των υποδομών και κτιρίων και θα διευκολύνουν την διαδικασία επανεγκατάστασης, ενώ δε θα υπάρχουν περιορισμοί στον αριθμό των ελληνοκυπρίων που θα επανεγκατασταθούν στην περιοχή. Σύμφωνα με την απάντηση της ελληνοκυπριακής κυβέρνησης στις 9 Ιανουαρίου 1984 η εν λόγω πρόταση θα οδηγήσει σε μια μακρά διαδικασία διαπραγματεύσεων για την **προσωρινή διευθέτηση ενός μικρού τμήματος των Βαρωσίων**, οι οποίες μάλιστα θα πραγματοποιηθούν ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους και τα Ηνωμένα Έθνη. Συγχρόνως, σύμφωνα με την πρόταση πρέπει πρώτα να επιτευχθεί επανέναρξη των συνομιλιών για τη λύση του Κυπριακού και μετά να εξεταστεί η επανεγκατάσταση στην περιοχή των Βαρωσίων.

Στις **11 Ιανουαρίου 1984** υποβλήθηκε από την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση το 'Πλαίσιο για μια συνολική λύση του Κυπριακού', στο οποίο απαιτούσε η **Αμμόχωστος και η Μόρφου**, που κατοικούντο πυκνά από Ελληνοκυπρίους πριν τον βίαιο ξεριζωμό από τα σπίτια τους από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής, **να βρίσκονται κάτω από ελληνοκυπριακή διοίκηση**.

Στις **16 Μαρτίου 1984** δόθηκε από τον Γενικό Γραμματέα Javier Pérez de Cuéllar στον Ντενκτάς το **Σενάριο των Πέντε Σημείων** για τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων. Στο *Τέταρτο Σημείο* υπογραμμίζεται ότι **οι τουρκοκυπριακές αρχές θα μεταβιβάσουν την περιοχή των Βαρωσίων**, όπως καθορίζεται στις τουρκοκυπριακές προτάσεις της 5^{ης} Αυγούστου 1981 στον Γενικό Γραμματέα, ο οποίος θα την θέσει κάτω από την **προσωρινή διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών**. Η περιοχή που θα διοικείται από τον Γενικό Γραμματέα θα αποτελεί μέρος της νεκρής ζώνης, που σημαίνει ότι αυτός θα κρίνει τη διαδικασία επανεγκατάστασης των Ελληνοκυπρίων. Δεν θα έχουν πρόσβαση στην περιοχή ένοπλοι εκτός από την Ειρηνευτική Δύναμη και **δε θα τεθεί κάτω από την δικαιοδοσία των Ελληνοκυπρίων** μέχρι την τελική συμφωνία για την λύση του Κυπριακού. Η μεταβίβαση θα γίνει σε **φάσεις** σε περίοδο από 6 έως 9 μηνών, που θα συμφωνηθεί μεταξύ του Ντενκτάς και του Γενικού Γραμματέα.

Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης **Ραούφ Ντενκτάς** απαντά κατηγορηματικά στις **30 Μαρτίου 1984** στον Γενικό Γραμματέα με το πρόσχημα περαιτέρω διευκρινίσεων σχετικά με το Σενάριο των Πέντε Σημείων, υποστηρίζοντας ότι από τη στιγμή που θα παραδοθούν τα Βαρώσια, προτού ξεκινήσουν οι συνομιλίες, τότε αυτή **η περιοχή θα χαθεί για το τίποτα όσο αφορά την οριστική λύση του Κυπριακού**, σε περίπτωση που δεν επαναρχίσουν οι συνομιλίες ή σε περίπτωση που διακοπούν εάν επαναρχίσουν. Όσο αφορά ένα τμήμα της περιοχής των Βαρωσίων, που προτείνεται να μεταβιβαστεί, επισημαίνει ότι έχει ήδη κατοικηθεί από χιλιάδες Τουρκοκύπριους πρόσφυγες και η συγκεκριμένη πρόθεση θα σήμαινε τον ξεριζωμό αυτών των ανθρώπων που εδώ και πολλά χρόνια ζουν εκεί, ενώ θα δημιουργήσει νέα προβλήματα σχετικά με τη στέγαση και διαβίωση τους.

Στις **3 Μαΐου 1984** πραγματοποιήθηκε το **Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών** μετά από **προσφυγή της κυπριακής Κυβέρνησης** για τις τουρκικές προκλήσεις, ένα γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις, καθώς ο εκπρόσωπος του ψευδοκράτους δήλωσε ότι λόγω αυτής της ενέργειας θα υπάρξουν **αντίποινα**, υπονοώντας τον **εποικισμό των Βαρωσίων**. Μάλιστα τις επόμενες μέρες παρατηρήθηκαν μετακινήσεις στην περιοχή, όπως καταγγέλθηκαν από τον Υπουργό Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά την συζήτηση στο Συμβούλιο Ασφαλείας¹¹⁹. Τελικά, στις **11 Μαΐου 1984** το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε το **ψήφισμα**

119. Στην παρέμβαση του στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 11 Μαΐου 1984 ο Ραούφ Ντενκτάς **αρνήθηκε** ότι

550, που καταδικάζει τις περαιτέρω αποσχιστικές ενέργειες για εποικισμό των Βαρωσίων, τις οποίες χαρακτηρίζει ως παράνομες και χωρίς νομική ισχύ και καλεί για την απόσυρση τους. Επιζητά τη μεταβίβαση αυτής της περιοχής στην διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών και επαναλαμβάνει την έκκληση του προς όλα τα κράτη μέλη να μην αναγνωρίσουν το λεγόμενο κράτος της 'Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου'.

Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών απέστειλε επιστολή στις **11 Μαρτίου 1987** στον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Τουρκίας, στην οποία καθορίζονται οι δραστηριότητες εντός της περιφραγμένης περιοχής και κατέγραψε ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται από τις τουρκικές δυνάμεις στη διακίνηση της UNFICYP μέσα στην περιοχή αυτή, παρεμποδίζουν την ικανότητα της να ασκήσει τις υποχρεώσεις της και να ενημερώνει το Συμβούλιο Ασφαλείας. Οι προσπάθειες των κατοχικών τουρκικών δυνάμεων να παραπέμψουν την ευθύνη για την ασφάλεια της περιοχής στις λεγόμενες τουρκοκυπριακές δυνάμεις απορρίφθηκαν κατηγορηματικά από τα Ηνωμένα Έθνη τόσο το 1987 όσο και το 1990. Έκτοτε ο Γενικός Γραμματέας σε όλες του τις εκθέσεις προς το Συμβούλιο Ασφαλείας καταγράφει τη θέση των Ηνωμένων Εθνών ότι θεωρεί την **Τουρκική Κυβέρνηση υπεύθυνη για διατήρηση του status quo εντός της περιφραγμένης πόλης των Βαρωσίων.**

Στις **3 Απριλίου 1992** ο νέος Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών **Boutros Boutros-Ghali** (Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι) υποβάλλει τη λεγόμενη '**Δέσμη Ιδεών Γκάλι**' για ένα συνολικό πλαίσιο συμφωνίας. Το Συμβούλιο Ασφαλείας στις 10 Απριλίου 1992 εξέφρασε με ψήφισμα την υποστήριξη του για τη '**Δέσμη Ιδεών**' ως '**κατάλληλη βάση για την επίτευξη ενός συνολικού πλαισίου συμφωνίας, υπό την προϋπόθεση ότι το έργο που απομένει να γίνει στα εκκρεμή θέματα και ιδιαίτερα στο θέμα των εδαφικών αναπροσαρμογών και των εκτοπισμένων θα ολοκληρωθεί ως ένα ενιαίο σύνολο που θα συμφωνηθεί από κοινού από τις δύο κοινότητες**'¹²⁰. Σύμφωνα με τη '**Δέσμη Ιδεών**' η **Αμμόχωστος θα επιστρέφονταν κάτω από την ελληνοκυπριακή διοίκηση** και το **Βαρώσι θα τεθεί υπό τη διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών**, ώστε να ετοιμασθεί και να εφαρμοσθεί πρόγραμμα δράσης για **απόδοση της πόλης στους κατοίκους της**, ενώ θα προωθείται η εγκαθίδρυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου. Ο **Πρόεδρος Βασιλείου**¹²¹ δήλωσε έτοιμος να διαπραγματευτεί μια συμφωνία στη βάση των '**Ιδεών Γκάλι**', προκειμένου να υπάρξουν βελτιώσεις προς όφελος και των

προετοιμάζεται ο εποικισμός των Βαρωσίων και τόνισε ότι το θέμα των Βαρωσίων πρέπει να συζητηθεί μεταξύ των Τουρκοκυπρίων και των Ηνωμένων Εθνών.

120. Κατά συνέπεια, στις 26 Αυγούστου 1992 υιοθετήθηκε με ψήφισμα από το συμβούλιο η '**Δέσμη Ιδεών**' ως βάση για την επίτευξη συνολικού πλαισίου συμφωνίας για το Κυπριακό.

121. Στις 28 Φεβρουαρίου 1988 ορκίζεται ως νέος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ο Γιώργος Βασιλείου.

δύο κοινοτήτων, σε αντίθεση με τον **Τουρκοκύπριο ηγέτη που τις απέρριψε**, διότι δεν ήταν σύμφωνος με όλα τα άρθρα.

Στις **25 Νοεμβρίου 1992** το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε νέο **ψήφισμα** για την επίτευξη μιας συνολικής συμφωνίας στη βάση της *‘Δέσμης Ιδεών’* και στη δημιουργία ενός νέου κλίματος εμπιστοσύνης λόγω της μέχρι τώρα **αντιπαράθεσης των δύο πλευρών**. Λαμβάνοντας υπόψη τη φθορά της περιουσίας και των υποδομών που έχει υποστεί το Βαρώσι, προτρέπει η περιοχή που ελέγχεται από την **Ειρηνευτική Δύναμη** να επεκταθεί και να περιλάβει τα Βαρώσια, σύμφωνα με το ψήφισμα της 11ης Μαΐου 1984 και καλεί την τουρκοκυπριακή πλευρά να υιοθετήσει θέσεις που να συνάδουν με την *‘Δέσμη Ιδεών’*.

Στις **24 Μαΐου 1993** και την **1η Ιουλίου 1993** ο Γενικός Γραμματέας παρουσιάζει στην έκθεση του ένα **Πακέτο Μέτρων**, τονίζοντας ότι η Κυβέρνηση της Τουρκίας είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση του status quo της περιφραγμένης περιοχής. Η πρόταση για τα Βαρώσια αναφέρει ότι η περιφραγμένη περιοχή θα τεθεί κάτω από τη **διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών** σε μια συμφωνημένη ημερομηνία και θα πραγματοποιηθεί σε δύο στάδια¹²². Η περιοχή θα έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα για δικαιοδικές επαφές και εμπόριο, μια ζώνη ελεύθερου εμπορίου, στην οποία οι δύο πλευρές θα μπορούσαν να ανταλλάσσουν αγαθά και υπηρεσίες. Οι προβλεπόμενες **διευθετήσεις έχουν σημαντικά οφέλη και για τις δύο πλευρές**¹²³, καθώς και για την **συμφιλίωση των δύο κοινοτήτων**, ενώ δεν ενέχουν ευθύνες από καμία κοινότητα, εφόσον δεν θα τεθεί κάτω από τον έλεγχο οποιασδήποτε πλευράς. Στις 28 Ιανουαρίου 1994 ο Ραούφ Ντενκτάς¹²⁴ **αποδέχτηκε** τελικά τις προτάσεις και δόθηκε το έναυσμα για να ξεκινήσουν

122. Στο πρώτο στάδιο θα ανοιχθεί το μέρος της περιφραγμένης περιοχής στα νότια της οδού Δημοκρατίας, ενώ στο δεύτερο στάδιο οι ίδιες διευθετήσεις θα εφαρμοστούν για το αντίστοιχο τμήμα βόρεια της οδού Δημοκρατίας.

123. Το **κύριο όφελος** από την προτεινόμενη διευθέτηση για την **ελληνοκυπριακή πλευρά** είναι ότι οι **αρχικοί ιδιοκτήτες** στην περιφραγμένη περιοχή θα μπορούν να **επαναδιεκδικήσουν** την κατοχή της περιουσίας τους και να την αποκαταστήσουν. Οι **Τουρκοκύπριοι** θα έχουν μεγάλα οφέλη από τις εγγυημένες προοπτικές για μια **ελεύθερη εμπορική και άλλη επιχειρηματική δραστηριότητα στα Βαρώσια**, περιλαμβανομένης της πώλησης και διακίνησης προϊόντων και υπηρεσιών που θα μεταφέρονται από την περιοχή τους στην περιοχή αυτή και αντίστροφα. Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα θα έχει μια εξίσου ευκαιρία για να επωφεληθεί τόσο από τις οικονομικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια και μετά την ανοικοδόμηση όσο και από την άμεση πρόσβαση με την οικονομία της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Επιπρόσθετα, λόγω της παραλιακής ζώνης και των σημαντικών τουριστικών αξιοθέατων βόρεια της πόλης της Αμμοχώστου αναμένεται να προσελκύσει ένα σημαντικό αριθμό ξένων τουριστών.

124. Μέχρι τότε δεν αποδεχόταν το Πακέτο Μέτρων, διότι επιθυμούσε το βόρειο τμήμα της οδού Δημοκρατίας που εντάσσεται στην περιφραγμένη περιοχή **να παραμείνει κάτω από την τουρκοκυπριακή διοίκηση**. Η περιοχή αυτή σύμφωνα με τον Ραούφ Ντενκτάς πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως **ουδέτερη ζώνη** ασφαλείας μεταξύ της διοικούμενης από τα Ηνωμένα Έθνη περιοχή και του λιμανιού της Αμμοχώστου. Επιπρόσθετα, **επιδίωκε** όλα τα εμπόρα εναντίον των Τουρκοκυπρίων να αρθούν περιλαμβανομένων των αεροδρομίων και

συνομιλίες στη Λευκωσία με σκοπό την επεξεργασία των τρόπων εφαρμογής τους.

Στις **21 Μαρτίου 1994** σε ένα κείμενο ιδεών για την εφαρμογή του *Πακέτου Μέτρων* τονίζεται ότι η **ασφάλεια της πρόσβασης** μεταξύ της περιφραγμένης περιοχής των Βαρωσίων και της ελεγχόμενης από τα Ηνωμένα Έθνη νεκρής ζώνης θα ήταν ένα σημαντικό θέμα, όπου σύμφωνα με το πακέτο **Ελληνοκύπριο και Τουρκοκύπριοι θα μπορούν να εισέρχονται στην περιφραγμένη περιοχή χωρίς διαδικασίες**. Λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο κοινοτήτων, τα **Ηνωμένα Έθνη** θα έχουν την ευθύνη για την εξασφάλιση της **ασφαλούς διέλευσης** στον δρόμο που θα συνδέει τις δύο περιοχές θα την έχουν. Μια άλλη σημαντική πτυχή των προτάσεων στο εν λόγω έγγραφο ήταν το ότι θα γίνονταν οι αναγκαίες διευθετήσεις για να μετατραπεί η περιφραγμένη περιοχή της Αμμοχώστου σε ειδική περιοχή για **δικοινοτικές επαφές και εμπόριο**¹²⁵. Διατυπώθηκε ξεκάθαρα ότι ένας κύριος στόχος της διευθέτησης είναι όπως οι **Τουρκοκύπριοι θα έχουν ίσες ευκαιρίες** για επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιφραγμένη περιοχή, η οποία θα περιλαμβάνει πρόνοια για την προώθηση δικοινοτικών επαφών και ανταλλαγών σε ένα ευρύ φάσμα πεδίων. Ο **Πρόεδρος Κληρίδης**¹²⁶ δήλωσε ότι παρά τις διαφωνίες του για τις αλλαγές που επήλθαν στο αρχικό έγγραφο, **ήταν έτοιμος να το αποδεχθεί**. Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης **Ραούφ Ντενκτάς εξέφρασε εκτεταμένες αντιρρήσεις** που αφορούν το θέμα των ορίων της περιφραγμένης περιοχής, την ασφάλεια πρόσβασης μεταξύ της νεκρής ζώνης και της περιοχής αυτής¹²⁷, θέματα τελωνείων και δασμών σε αυτήν και το χρόνο παράδοσης της.

Μετά από εξαντλητικές συζητήσεις με τον Τουρκοκύπριο ηγέτη οι αντιπρόσωποι του Γενικού Γραμματέα κατέληξαν ότι **δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί συμφωνία** όσο αφορά την

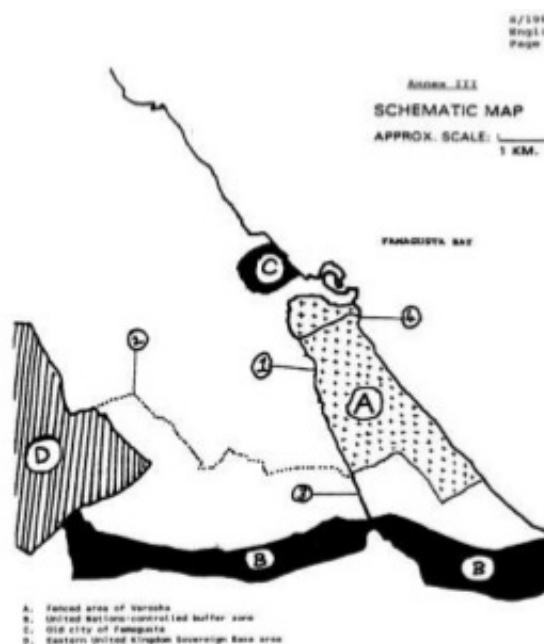
των λιμανιών.

125. Στις ιδέες προβλέπεται ότι εμπορικές δραστηριότητες στην περιφραγμένη περιοχή θα περιλαμβάνουν την πώληση προϊόντων, παραγωγής και υπηρεσιών, είτε αυτά παράγονται επιτόπια είτε εισάγονται, ανεξάρτητα από την χώρα προέλευσης.

126. Στις 28 Φεβρουαρίου 1993 ο Γλαύκος Κληρίδης ορκίστηκε ως τέταρτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

127. Όσον αφορά την ασφαλή διέλευση μεταξύ της περιφραγμένης περιοχής και της νεκρής ζώνης η τουρκοκυπριακή Κυβέρνηση απέρριπτε κατηγορηματικά την απαγκίστρωση της περιοχής και επιδίωκαν ο δρόμος πρόσβασης μεταξύ της περιφραγμένης περιοχής των Βαρωσίων και της νεκρής ζώνης να τεθεί κάτω από τη δική τους προστασία. από και προς την περιφραγμένη περιοχή ελεύθερα χωρίς διαδικασίες, ενώ η είσοδος στο συνδετικό δρόμο θα στελεχώνεται από την τουρκοκυπριακή αστυνομία και με μικρό οπλισμό. Η απάντηση των Ηνωμένων Εθνών ήταν ότι η εγγυημένη ασφαλής πρόσβαση ήταν απαραίτητη για να εξασφαλιστούν οι μεγάλες επενδύσεις που χρειάζονταν για την ανοικοδόμηση και αναζωογόνηση της περιοχής των Βαρωσίων και χωρίς αυτή τη διασφάλιση το πακέτο δεν θα ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί. Ταυτόχρονα, ήταν αδιανόητο για τους Ελληνοκύπριους να αποδεχθούν τις διαβεβαιώσεις της τουρκοκυπριακής πλευράς για την ασφάλεια και την προστασία της διέλευσης.

απαγκίστρωση της περιοχής μεταξύ της περιφραγμένης περιοχής των Βαρωσίων και της νεκρής ζώνης. Ο Ραούφ Ντενκτάς επέμενε στις θέσεις του σχετικά με την παραμονή των τούρκικων δυνάμεων και οπλισμένων αστυνομικών στην περιοχή, ενώ τα Ηνωμένα Έθνη πρότειναν χωρίς αποτέλεσμα να μην υπάρχει τουρκοκυπριακή παρουσία τόσο στον συνδυαστικό δρόμο όσο και στην περιοχή, διότι θα δημιουργούσε ανησυχία στους Ελληνοκύπριους και θα ήταν απίθανο να εισέλθουν ή να επενδύσουν στην περιοχή των Βαρωσίων.

Χάρτης 3

Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών που δόθηκε στις δύο πλευρές στις 11/3/1994. Πηγή: Κοζάκου-Μαρκουλλή Ερατώ, *Η Αμμόχωστος ως παράμετρος του κυπριακού προβλήματος, Εξελίξεις από το 1974 μέχρι σήμερα μέσα από Διπλωματικά Έγγραφα*, Λευκωσία, 2014

Επιπρόσθετα, στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων ο **χάρτης των Ηνωμένων Εθνών** (χάρτης 3) για την περιφραγμένη περιοχή των Βαρωσίων παρουσιάζει την **περίφραξη της περιοχής**, η οποία παρουσιάζει κάποιες **διαφωνίες** όσον αφορά το **νότιο όριο της**, δεν έγινε τελικά αποδεκτός από την τουρκοκυπριακή πλευρά. Στα δυτικά η περιφραγμένη περιοχή εκτείνεται νοτίως κατά μήκος της ανατολικής πλευράς της οδού Δερύνειας και σταματά εκεί όπου τα δημοτικά όρια των Βαρωσίων διατέμνονται με τον δρόμο αυτό. Από το σημείο αυτό σύμφωνα με την άποψη των Ηνωμένων Εθνών αρχίζει το νότιο μέρος της περιφραγμένης περιοχής και από εκεί **ακολουθεί τα δημοτικά όρια των Βαρωσίων** με κατεύθυνση τη θάλασσα. Αντίθετα, ο Τουρκοκύπριος ηγέτης επέμενε ότι το νότιο όριο της περιφραγμένης περιοχής είναι μια ευθεία γραμμή που αρχίζει από το σημείο που διατέμνεται η οδός Δερύνειας και συνεχίζεται ανατολικά **σε μια ευθεία γραμμή** με κατεύθυνση της θάλασσας. Όπως φαίνεται από τον

χάρτη, αυτό θα σμίκρυνε κατά πολύ το μέγεθος της περιφραγμένης περιοχής των Βαρωσίων προς τα νότια, ιδίως κατά μήκος της ακτής.

Ο Γενικός Γραμματέας στην έκθεση του στις **30 Μαΐου 1994** επισημαίνει ότι το **status quo**, το οποίο το Συμβούλιο Ασφαλείας έκρινε επανειλημμένα απαράδεκτο, δεν έχει αλλάξει και ούτε επρόκειτο να αλλάξει, ενόσω υπάρχει έλλειψη συμφωνίας λόγω κυρίως της **έλλειψης πολιτικής βούλησης από την τουρκοκυπριακή πλευρά**, η οποία συστηματικά επιδιώκει χωριστή κυριαρχία. Τελικά, το **Συμβούλιο Ασφαλείας** υιοθέτησε στις **29 Ιουλίου 1994** ψήφισμα, το οποίο επιβεβαιώνει ότι μια λύση στο Κυριακό πρέπει να βασίζεται σε ένα **δικοινοτικό, διζωνικό ομόσπονδο κράτος, με μία κυριαρχία και διεθνή προσωπικότητα και μία ιθαγένεια**. Ύστερα από μια μικρή απόχλη μέχρι το 2002, όπου άρχισαν ξανά οι διαπραγματεύσεις, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών **Kofi Annan**¹²⁸ παρουσιάζει το **πέμπτο σχέδιο**¹²⁹ του για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος στις **29 Μαρτίου 2004** στο Burgenstock της Ελβετίας. Το σχέδιο αναφέρεται στα σύνορα των συνιστωσών πολιτειών και σε εδαφική αναπροσαρμογή¹³⁰. Οι περιοχές που υπόκεινται σε εδαφική προσαρμογή και οι οποίες νομικά από την έναρξη ισχύος της παρούσας Συμφωνίας **αποτελούν μέρος της Ελληνοκυπριακής πολιτείας**, θα διοικούνται για μια ενδιάμεση περίοδο από την Τουρκοκυπριακή πολιτεία. Η διοίκηση θα μεταβιβαστεί υπό την επίβλεψη των Ηνωμένων Εθνών στην Ελληνοκυπριακή πολιτεία σε **έξι φάσεις** σε διάστημα 42 μηνών, οι οποίες θα αρχίσουν 104 ημέρες μετά την έναρξη ισχύος της παρούσας Συμφωνίας, **με τη μεταβίβαση της διοίκησης κυρίως ακατοίκητων περιοχών**, εφαπτόμενων στην υπόλοιπη Ελληνοκυπριακή πολιτεία. Η επίβλεψη από τα Ηνωμένα Έθνη των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη μεταφορά κυριότητας εδάφους θα ενταθεί τους τελευταίους μήνες πριν την παράδοση των συγκεκριμένων περιοχών όπως διαγράφονται στη Συμφωνία, ενώ ειδικές διευθετήσεις θα διασφαλίζουν τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των σημερινών κατοίκων των περιοχών που υπόκεινται σε εδαφική προσαρμογή και θα προβλέπουν για την **ομαλή μετεγκατάσταση**. Η **περιφραγμένη περιοχή της Αμμοχώστου** και η νεκρή ζώνη **θα επιστρεφόταν υπό Ελληνοκυπριακή διοίκηση** στην 1η φάση (σε 104 μέρες), η περιοχή των Βαρωσίων δυτικά της Λεωφόρου Δερύνειας στην 4η φάση (σε 2 ½ χρόνια) και η βορειοδυτική περιοχή των Βαρωσίων στην 5η φάση (σε 3 χρόνια).

128. Την 1η Ιανουαρίου 1997 αναλαμβάνει καθήκοντα ο νέος Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Kofi Annan.

129. Σχέδιο Γενικού Γραμματέα Ηνωμένων Εθνών, *Η συνολική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος*, 31 Μαρτίου 2004

130. ό.π., άρθρο 9, σελ.8

Σύμφωνα με το σχέδιο η λύση θα βασίζεται σε **δικοινοτική, διζωνική ομοσπονδία** με πολιτική ισότητα και η ενωμένη Κύπρος, ως μέλος του ΟΗΕ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹³¹, θα έχει μία και μόνη διεθνή νομική προσωπικότητα, **μία και μόνη κυριαρχία** καθώς και ενιαία κυπριακή ιθαγένεια. Στην πραγματικότητα, όμως, προωθείται μια λύση **συνομοσπονδίας με δύο κράτη**, τα οποία θα ασκούν πλήρως όλες τις εξουσίες τους **ξεχωριστά**, μακριά από επεμβάσεις της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και εμμέσως αναγνωρίζεται το ψευδοκράτος. Η κύρια συνέπεια από την εφαρμογή αυτού του σχεδίου θα ήταν ο **τελειωτικός διαχωρισμός** των Ελληνοκυπρίων σε πρόσφυγες που θα επέστρεφαν στην κατεχόμενη κυπριακή γη και σε εκείνους που δε θα επέστρεφαν με εμφανή τον κίνδυνο μιας **εμφύλιας διένεξης**. Το 75.83% της **ελληνοκυπριακής κοινότητας απορρίπτει στις 24 Απριλίου 2004 σε δημοψήφισμα το 5^ο Σχέδιο του Κόφι Ανάν**. Αντιθέτως, **το σχέδιο γίνεται αποδεκτό από την τουρκοκυπριακή κοινότητα**.

Σημαντικό Μέτρο Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) αποτελεί η **πρόταση** του Προέδρου της Κύπρου **Τάσσου Παπαδόπουλου**¹³² στις **24 Αυγούστου 2004** σχετικά με την **επιστροφή της περιφραγμένης περιοχής** της Αμμοχώστου στους νόμιμους κατοίκους της, υπό τον αποτελεσματικό **έλεγχο της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας** και την επαναλειτουργία του λιμανιού της Αμμοχώστου με **νόμιμο τρόπο**, υπό την **κοινή διαχείριση των δύο κοινοτήτων** και την επίβλεψη **εκπροσώπου** της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η πρόταση αυτή είχε στόχο να συμβάλλει στην **οικονομική ανάπτυξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας** με την αύξηση των εργασιών και του δικοινοτικού εμπορίου. Συνδυαστικά με την στρατιωτική απαγκίστρωση και την αποναρκοθέτηση, ο τουρισμός και η οικονομική ευμάρεια της περιοχής θα ενισχυθεί. Τέτοιες δραστηριότητες θα συντελέσουν καταλυτικά στον ιστορικό στόχο της **επανένωσης της Κύπρου**, την **ενοποίηση της οικονομίας** του νησιού και περισσότερες επαφές μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Την πρόταση αυτή αν και αντιμετωπίστηκε θετικά από τα Ηνωμένα Έθνη, οι **Τουρκοκύπριοι την απέρριψαν**.

Στη συνέχεια μια νέα πρωτοβουλία αναλαμβάνεται από την **Λουξεμβουργιανή Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2005**. Το θέμα της επιστροφής της Αμμοχώστου αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης της Λουξεμβουργιανής Προεδρίας στις Βρυξέλες με στόχο την προώθηση ενός πακέτου, που θα περιλάμβανε δύο κανονισμούς για τους Τουρκοκύπριους σχετικά το εμπόριο και το χρηματοδοτικό κανονισμό, το ζήτημα των

131. Την **1^η Μαΐου 2004** η Κυπριακή Δημοκρατία έγινε μέλος της **Ευρωπαϊκής Ένωσης**, ολοκληρώνοντας μια μακρά πορεία που διήρκησε περισσότερο από τρεις δεκαετίες.

132. Ο **Τάσσος Παπαδόπουλος** ήταν ο πέμπτος κατά σειρά πρόεδρος της Κύπρου από το 2003 έως το 2008.

Βαρωσίων και τις ελληνοκυπριακές περιουσίες. Η τουρκοκυπριακή κυβέρνηση πλευρά προσήλθε στις διαβουλεύσεις με στόχο την εξασφάλιση της δέσμευσης για την υιοθέτηση των δύο κανονισμών και **αρνήθηκε οποιαδήποτε συζήτηση για την επιστροφή της πόλης** στους νόμιμους κατοίκους της, **συνδέοντας την με την εξεύρεση συνολικής διευθέτησης του Κυπριακού**. Πρότεινε, μάλιστα, να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις με **αντάλλαγμα** το άνοιγμα όλων των κλειστών λιμανιών και αερολιμένων, που βρίσκονται στις υπό κατοχή περιοχές και την άρση του εμπάργκο συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων σε πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις. Η πρόταση αυτή είχε μοναδικό στόχο να εξασφαλίσει **την πολιτική αναβάθμιση του ψευδοκράτους** και δεν έγινε δεκτή τόσο από την Προεδρία όσο και από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Εν όψει της συνεχιζόμενης **μη εφαρμογής** εκ μέρους της Τουρκίας του **Πρωτοκόλλου της Άγκυρας**¹³³, η Κυπριακή Κυβέρνηση έκανε ξεκάθαρο τόσο προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και προς την Φινλανδική Προεδρία το **2006** ότι αν η Τουρκία δεν εφαρμόσει το Πρωτόκολλο και δεν μετακινείτο η πολιτική της έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας θα εμπόδιζε την ενταξιακή διαδικασία της Τουρκίας. Πρώτη αντέδρασε η Φινλανδική Προεδρία, η οποία, με στόχο να υπερπηδηθούν τα εμπόδια, ανέλαβε να επαναφέρει το πακέτο που είχε διαμορφώσει η Λουξεμβουργιανή Προεδρία και το οποίο προνοούσε συζήτηση του κανονισμού του απευθείας εμπορίου και άνοιγμα του λιμανιού της Αμμοχώστου σε αντάλλαγμα με την επιστροφή της Αμμοχώστου. Η πρωτοβουλία της Φινλανδικής Προεδρίας διήρκεσε περίπου μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου του 2006, πέρασε από διάφορες δυσκολίες και τελικά κατέληξε σε **ναυάγιο**. Ως αποτέλεσμα το **Συμβούλιο Εξωτερικών και Γενικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης** υιοθέτησε στις **11 Δεκεμβρίου του 2006 αυστηρές κυρώσεις** εναντίον της **Τουρκίας** με το πάγωμα κεφαλαίων¹³⁴ που αφορούν τομείς πολιτικής, οι οποίοι σχετίζονται με τους περιορισμούς που εφαρμόζει η Τουρκία έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας, μέχρις ότου η Επιτροπή διαπιστώσει ότι η **Τουρκία εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις** που σχετίζονται με το **Πρόσθετο Πρωτόκολλο**.

Η επόμενη προσπάθεια για την Αμμόχωστο αρχίζει τον **Ιούλιο του 2010** όταν ο τότε Πρόεδρος **Δημήτρης Χριστόφιας**¹³⁵ επαναυποβάλλει την πρόταση για την Αμμόχωστο μαζί

133. παρά τις αρχικές δεσμεύσεις της με βάση τις οποίες άρχισαν τον Οκτώβριο του 2005 οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Άγκυρα

134. Τα κεφάλαια αυτά είναι η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, το δικαίωμα εγκατάστασης και η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, η γεωργία και η αγροτική ανάπτυξη, η αλιεία, η πολιτική μεταφορών, η τελωνειακή ένωση και οι εξωτερικές σχέσεις.

135. Ο **Δημήτρης Χριστόφιας** διετέλεσε πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας από τις 28 Φεβρουαρίου 2008 μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 2013.

με άλλα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης. Στην πρόταση περιλαμβάνεται **επιστροφή της περικλειστής πόλης** των Βαρωσίων στους νόμιμους κατοίκους της κάτω από τον έλεγχο των **Ηνωμένων Εθνών**, σύμφωνα με τις πρόνοιες του ψηφίσματος 550 του 1984. Παράλληλα με την ανοικοδόμηση της πόλης των Βαρωσίων, προβλέπεται ότι η **Κυπριακή Δημοκρατία θα αναλάβει την αποκατάσταση των μνημείων της μεσαιωνικής πόλης της Αμμοχώστου**, που αποτελεί μνημείο μεγάλης σημασίας για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Επιπρόσθετα, η πρόταση περιλαμβάνει το **άνοιγμα του λιμανιού της Αμμοχώστου** και τη λειτουργία του υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να είναι εφικτή η **νόμιμη** διεξαγωγή εμπορίου μέσω του λιμανιού από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων. Οι πρόνοιες αυτές θα ωφελούσαν επίσης τις **ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας** με την Ευρωπαϊκή Ένωση, εφόσον το άνοιγμα του λιμανιού της Αμμοχώστου ουσιαστικά δίνει στην Τουρκία την ευκαιρία να ξεφύγει από τα αδιέξοδα της πολιτικής της στο Κυπριακό μέσα από την άρση της απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων και να εκπληρώσει τις συμβατικές της υποχρεώσεις που πηγάζουν από το πρόσθετο Πρωτόκολλο της Άγκυρας. Οι προτάσεις αποσκοπούσαν σε οφέλη και για όλες τις πλευρές, αποτελώντας ένα εξαιρετο παράδειγμα **αρμονικής συνύπαρξης και συνεργασίας** ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Ο νέος Τουρκοκύπριος ηγέτης **Ντερβίς Έρογλου**¹³⁶ και η τουρκική ηγεσία αρνήθηκαν αμέσως να συζητήσουν αυτές τις προτάσεις.

Ο Πρόεδρος **Νίκος Αναστασιάδης**¹³⁷, μετά την εκλογή του, επαναφέρει την πρόταση για την Αμμοχώστο ως Μέτρο Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης και την παρουσιάζει στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις **26 Σεπτεμβρίου 2013**. Κατέθεσε **ένα πακέτο προτάσεων** το οποίο συμπεριλαμβάνει την **επιστροφή των Βαρωσίων** στους νόμιμους κατοίκους της, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών και σύμφωνα με το Ψήφισμα 550 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών του 1984. Αποσκοπεί στην **αποκατάσταση των υποδομών της πόλης** που παραμένει ακατοίκητη για σαράντα χρόνια και που συνεπακόλουθα θα οδηγήσει στη **δημιουργία νέων θέσεων** εργασίας σε ένα ευρύ πλαίσιο επαγγελματικών πεδίων, δίνοντας μια μεγάλη ώθηση στην οικονομία της χώρας. Ταυτόχρονα, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι θα συνειδητοποιήσουν τα οφέλη που προκύπτουν από τη συνεργασία και τη συνύπαρξη σε ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών **Barack Obama** σε δήλωσή του στις **11 Φεβρουαρίου 2014** υποστήριξε **θερμά** το πακέτο μέτρων του Προέδρου Αναστασιάδη, που θα συνδράμει

136. Ο **Ντερβίς Έρογλου** ορκίστηκε πρόεδρος στις 23 Απριλίου 2010.

137. Ο **Νίκος Αναστασιάδης** είναι ο έβδομος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, που εκλέχθηκε για την περίοδο 2013-2018.

στη **συνεργασία** μεταξύ της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας και γνωστοποίησε την πρόθεση τους για **συμβολή στην υλοποίηση της επιστροφής**. Δεσμεύτηκε, εκτός των άλλων, για **ενίσχυση των μέτρων** που στοχεύουν στην μελλοντική αναζωογόνηση της περιοχής της Αμμοχώστου, μόλις υπάρξει συμφωνία από τις δύο κοινότητες. Σύμφωνα με την ανακοίνωση του **Υπουργού Εξωτερικών Ιωάννη Κασουλίδη** στις **23 Μαΐου 2014** οι συζητήσεις για την Αμμόχωστο αν και ήταν πολύ κοντά σε συμφωνία, τελικά **ναυάγησαν** λόγω των **τουρκικών αξιώσεων**, που επέβαλλαν το ρητό **αποκλεισμό των Ελληνοκυπρίων** από τις απαιτούμενες προβλεπόμενες διαδικασίες των μέτρων εφαρμογής της επανεγκατάστασης. Συμπερασματικά, το ζήτημα της Αμμοχώστου αποτελεί μια **βασική πτυχή του Κυπριακού** ζητήματος και μια **διαχρονική** επιδίωξη της διεθνούς κοινότητας μέσω υιοθέτησης μιας σειράς **ψηφισμάτων** από το **Συμβούλιο Ασφαλείας**. Είναι εμφανές ότι τα περισσότερα ψηφίσματα **αποσυνδέουν** την περιφραγμένη πόλη της Αμμοχώστου από τη συνολική επίλυση του Κυπριακού, δίνοντας ουσιαστικά προτεραιότητα στην επανεγκατάσταση της. Η **επιστροφή της στους νόμιμους κατοίκους της**, υπό την προσωρινή επιτήρηση και διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών, αποτελεί βασική **προτεραιότητα** των διαπραγματεύσεων, όπως ορίστηκε για πρώτη φορά στη **Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου** του **1979** μεταξύ και των δύο κοινοτήτων.

Η αδυναμία διευθέτησης του προβλήματος όλο αυτά τα σαράντα χρόνια αποκαλύπτει τις **προθέσεις της τουρκικής κατοχής**, με το Συμβούλιο Ασφαλείας να θεωρεί **υπεύθυνη** για αυτή την κατάσταση την **Κυβέρνηση της Τουρκίας**. Με το **ψηφισμα 550** που υιοθέτησε στις **11 Μαΐου 1984** απαίτησε τη **μεταβίβαση** της πόλης στη **διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών** για να κατοικηθεί από τους νόμιμους κατοίκους της, **καταδικάζοντας τις τουρκικές ενέργειες** ως **παράνομες** και **χωρίς νομική ισχύ**.

Η τουρκοκυπριακή κοινότητα έχει πολλές φορές **εμποδίσει την επίτευξη μιας συμφωνίας**, μέσα από την άρνηση και μη αποδοχή των προτεινόμενων λύσεων. Απαιτεί πλέον η επιστροφή της πόλης στους νόμιμους κατοίκους της να είναι στα πλαίσια **συνολικής διευθέτησης του Κυπριακού**. Με αυτή τη συμπεριφορά όχι μόνο **ακυρώνει** συμφωνίες και ψηφίσματα, που και η ίδια είχε **αποδεχτεί** στο παρελθόν, αλλά αποδεικνύει ότι **χρησιμοποιεί το θέμα των Βαρωσίων** ως σημαντικό **μέσο διαπραγμάτευσης** στις συνομιλίες.

Ταυτόχρονα, μέσα από τις πολιτικές στρατηγικές που ακολουθούν, προωθούν μια λύση με **δύο κράτη** και όχι μια δικοινοτική, διζωνική ομοσπονδία. Με άλλα λόγια στοχεύουν σε μια τελική συμφωνία **συνομοσπονδίας των δύο κρατών**, τα οποία θα ασκούν πλήρως όλες τις εξουσίες τους **ξεχωριστά**. Με αυτό τον τρόπο η τουρκοκυπριακή κοινότητα **θα αναγνωριστει σαν ανεξάρτητο κράτος** και θα αποκτήσει μεγαλύτερη ισχύ διεθνώς και περισσότερα προνόμια στην Κυπριακή Κυβέρνηση. Στην πραγματικότητα αυτή η πρόταση επιδιώκει τον

τελειωτικό διαχωρισμό.

Η **Τουρκία**, παρά τις **προκλητικές** αρνήσεις και αγνοήσεις, **οφείλει να υιοθετήσει και να τηρήσει** τις δεσμευτικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις αρχές του διεθνούς δικαίου. Το **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο** έχει εκφράσει, επίσης, το έντονο ενδιαφέρον του για την Αμμόχωστο και έχει υπογραμμίσει σε αρκετές περιπτώσεις την άμεση ανάγκη η Τουρκία να **συμμορφωθεί με αυτά τα ψηφίσματα.**

Β.2.4.1. Λόγοι που εμπόδισαν τον πλήρη εποίκισμό της Αμμοχώστου

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης της εισβολής, τα τουρκικά στρατεύματα κατέλαβαν το Βαρώσι, που είχε **εκκενωθεί από τους κατοίκους** του λόγω των βομβαρδισμών της τουρκικής αεροπορίας. Μετά την κατάληψη της **έρημης πόλης** οι Τούρκοι εισβολείς απέκλεισαν την περιοχή και απαγόρευαν την είσοδο ακόμα και σε ξένους δημοσιογράφους. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εγκαταστάθηκαν στην Αμμόχωστο ήταν ιδιαίζουσες και η **ερήμωση** και ο **αποκλεισμός** της ήταν μέρος της διαφορετικής μεταχείρισης της από τους Τούρκους. Ένας από τους βασικούς λόγους, που συντέλεσαν σε αυτή την κατάσταση, ήταν ότι η κατάληψη της πόλης **δεν αποτελούσε μέρος των αρχικών στρατηγικών σχεδίων της Τουρκίας**¹³⁸, αλλά πραγματοποιήθηκε επειδή είχε εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους της.

Στα πρώτα χρόνια μετά την τουρκική εισβολή ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας Μπουλέντ **Ετζεβίτ** προσπάθησε επανειλημμένα να **εποικήσει την περιφραγμένη πόλη**, προκειμένου να εκμεταλλευτεί τον πλούτο της και να επαναλειτουργήσει τα ξενοδοχεία. Υποστήριζε ότι η Αμμόχωστος ήταν πολύ σημαντικό οικονομικό και τουριστικό κέντρο και δε γινόταν να παραμείνει ανεκμετάλλευτη για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η πρόθεση περί πλήρη εποίκισμού δεν υλοποιήθηκε ποτέ, καθώς προκάλεσε **διεθνή αγανάκτηση και αποτροπιασμό**. Η τουρκική κυβέρνηση δέχτηκε κατά καιρούς υποδείξεις και αυστηρές πιέσεις από τις δυτικές χώρες και τα Ηνωμένα Έθνη¹³⁹, που την εμπόδιζαν στις προσπάθειες της. Ταυτόχρονα, το θέμα της Αμμοχώστου αποτέλεσε για την Τουρκία το πιο **δυνατό διαπραγματευτικό μέσο** στις συνομιλίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων, προκειμένου να

138. Οι Τουρκοκύπριοι, μάλιστα, υποστηρίζουν ότι κατέστη αναγκαίο για **λόγους ασφάλειας** να επεκταθούν οι γραμμές προώθησης μέχρι νότια των Βαρωσίων. Συγκεκριμένα, ισχυρίζονται ότι ένοπλοι Ελληνοκύπριοι επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τα Βαρώσια και τα ψηλά κτίρια εντός της πόλης, ως τόπους από τους οποίους επιτίθεντο εναντίον του Τουρκοκυπριακού πληθυσμού της Αμμοχώστου, με αποτέλεσμα να υπάρχουν εκτεταμένες απώλειες στην εντός των τειχών πόλη, από τις 20 Ιουλίου μέχρι τις 14 Αυγούστου 1974. Κοζάκου-Μαρκουλλή Ερατώ, *Η Αμμόχωστος ως παράμετρος του κυπριακού προβλήματος, Εξελίξεις από το 1974 μέχρι σήμερα μέσα από Διπλωματικά Έγγραφα, Λευκωσία, 2014*

139. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, σε δύο πολύ σημαντικά ψηφίσματά του για το Κυπριακό, περιέλαβε ρητές πρόνοιες για το ζήτημα της πόλης της Αμμοχώστου. Το πρώτο ψήφισμα, που εκδόθηκε το 1984, καταδικάζει ως απαράδεκτες τις απόπειρες εποίκισμού οποιουδήποτε τμήματος των Βαρωσίων από άτομα διαφορετικά των νομίμων κατοίκων του και απαιτεί τη προσωρινή μεταβίβαση της περικλειστής περιοχής στη διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών. Το δεύτερο ψήφισμα, το 789, εκδόθηκε το 1992 και προτείνει ως Μέτρο Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης να τεθούν τα Βαρώσια υπό τον έλεγχο της Ειρηνευτικής Δύναμης, με στόχο την εφαρμογή του ψηφίσματος 550 του 1984. Τα δύο αυτά σημαντικότερα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας ουσιαστικά αποσυνδέουν το ζήτημα της κλειστής πόλης της Αμμοχώστου από την επίλυση του Κυπριακού και δίνουν προτεραιότητα στην επιστροφή της πόλης στους νόμιμους κατοίκους της. <http://www.topontiki.gr/article/80750/Ammoxostos-40-xronia-poli-fantasma>

πετύχουν καλύτερη συμφωνία στην επίλυση του κυπριακού ζητήματος συνολικά.

Στην περίπτωση επαναλειτουργίας της πόλης οι Τούρκοι θα αντιμετώπιζαν, εκτός από τη διεθνή κατακραυγή, μια σειρά από **πρακτικές δυσκολίες**. Οι τουρκικές δυνάμεις κατέλαβαν το 1974 μεγαλύτερο ποσοστό γης από αυτό που θα μπορούσαν ουσιαστικά να εκμεταλλευτούν και βρέθηκαν υποχρεωμένοι να διαχειριστούν μια περιοχή που διέθετε τεράστιους οικονομικούς πόρους και σημαντικές τεχνολογικές δυνατότητες. Η πόλη, στα τελευταία χρόνια της ανάπτυξης της πριν την τουρκική εισβολή, διέθετε ένα πολύπλοκο οικονομικό μηχανισμό που ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένος συγκριτικά και με την υπόλοιπη Κύπρο, λόγω της συνεχόμενης τουριστικής και εμπορικής ανέλιξης της. Η έλλειψη οικονομικών δυνατοτήτων και ανθρωπίνου δυναμικού με εξειδικευμένη κατάρτιση από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων αλλά και των Τούρκων εποίκων¹⁴⁰, που ήταν αναγκαίο για έναν επαρκή και επιτυχή εποίκισμό, συντέλεσαν στο να μην υλοποιηθούν σε μεγάλο βαθμό οι τούρκικες προθέσεις.

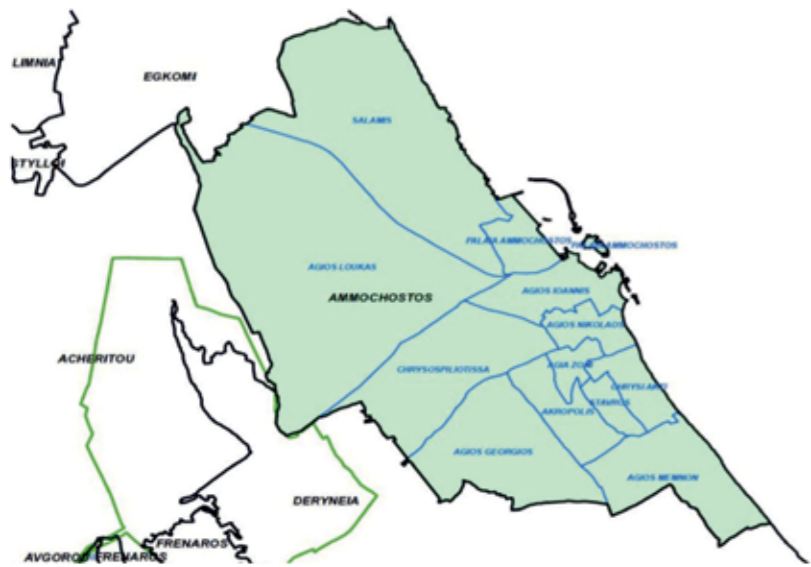
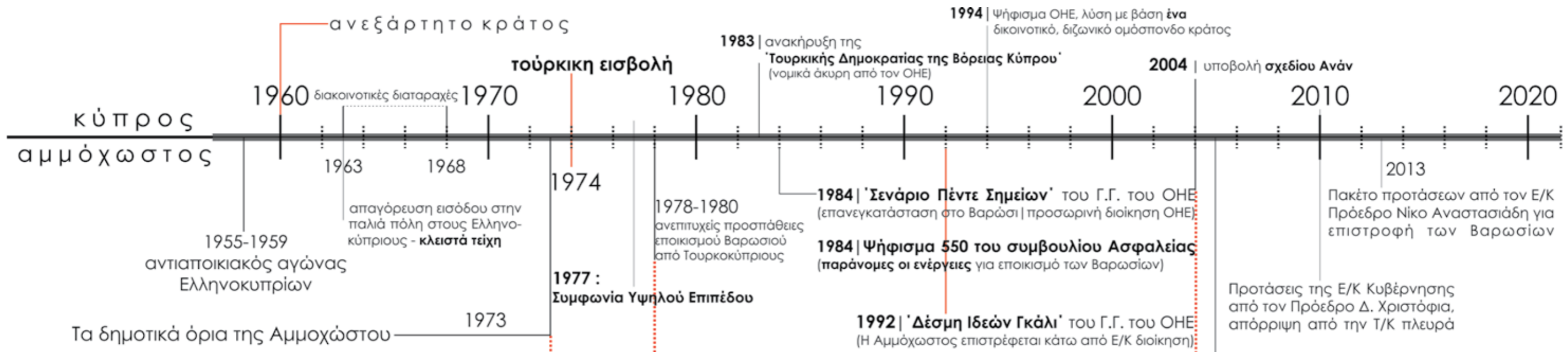
---

140. Τα περισσότερα εργοστάσια και οι τεχνικές εγκαταστάσεις τόσο στην πόλη της Αμμοχώστου όσο και στις υπόλοιπες κατεχόμενες περιοχές παραμένουν σε αδράνεια και αχρηστία, φανερώνοντας τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Τουρκοκύπριοι.

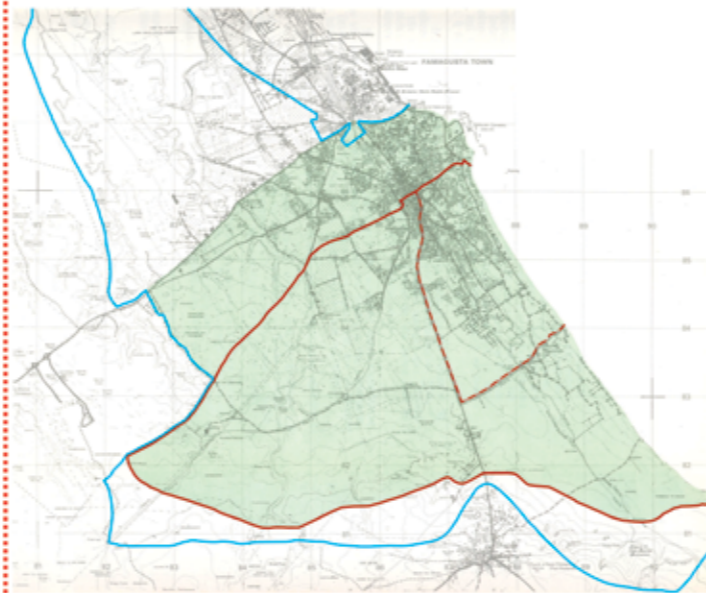
Β.2.5. Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Παρά τις προσπάθειες για την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των Κυπρίων, η κατάσταση παραμένει σε μεγάλο βαθμό όπως ήταν μετά την εισβολή, καθώς η Τουρκία εξακολουθεί να διατηρεί τις βαριά εξοπλισμένες στρατιωτικές δυνάμεις της στις κατεχόμενες περιοχές. Στις 10 Μαΐου 2001 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης καταγράφει στην απόφασή του τις **παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την πλευρά της Τουρκίας**. Αφορούν το δικαίωμα των προσφύγων να επιστρέψουν στα σπίτια και τις περιουσίες τους, το δικαίωμα των Ελληνοκυπρίων στις κατεχόμενες περιοχές να έχουν ελεύθερη διακίνηση και την άρνηση των τουρκικών αρχών να πιστοποιήσουν την τύχη των αγνοουμένων. Επιπλέον, σύμφωνα με το προαναφερθέντα Δικαστήριο οι Ελληνοκύπριοι **διατηρούν το νόμιμο δικαίωμα της ιδιοκτησίας τους** στα κατεχόμενα.

Χρονολόγιο | Πολιτικές εξελίξεις για το ζήτημα της Αμμοχώστου (1960-2015)

προτάσεις επανεγκατάστασης 1978-81

- προτεινόμενη περιοχή για άμεση και χωρίς όρους επανεγκατάσταση βάσει του Αμερικανικού Πλαισίου (Νοέμβριος 1978)
- περιοχή που προτεινόταν να επιστραφεί στους Ε/Κ κατοίκους της βάσει των **Ε/Κ προτάσεων** (Ιούνιος 1979)
- περιοχή που προτεινόταν να επιστραφεί στους Ε/Κ κατοίκους της βάσει των **Τ/Κ προτάσεων** (Οκτώβριος 1980)
- περιοχή που προτεινόταν να επιστραφεί στους Ε/Κ κατοίκους της βάσει των **Τ/Κ προτάσεων** (Αύγουστος 1981)

Χάρτης 5
Πηγή: Κοζάκου-Μαρκουλλή Ερατώ, Η Αμμόχωστος ως παράμετρος του κυπριακού προβλήματος, Εξελίξεις από το 1974 μέχρι σήμερα μέσα από Διπλωματικά Έγγραφα, Λευκωσία, 2014 - Ιδία επεξεργασία

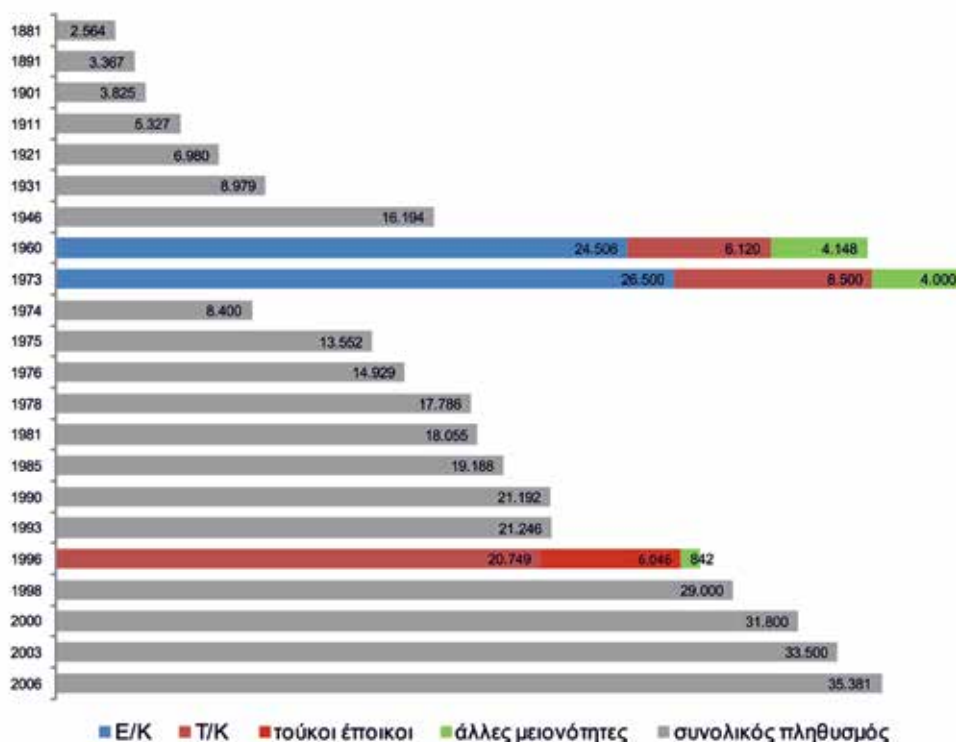
Χάρτης 6
Πηγή: Σχέδιο Γενικού Γραμματέα Ηνωμένων Εθνών, Η συνολική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος, Μάρτιος 2004 - Ιδία επεξεργασία.

Β.2.6. Η εξέλιξη της πόλης της Αμμοχώστου

Β.2.6.1. Πληθυσμιακά στοιχεία

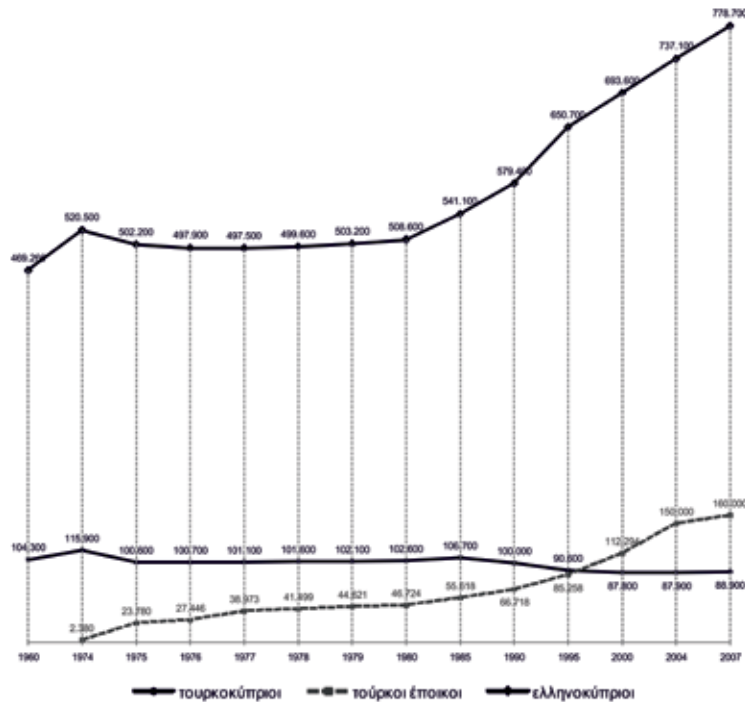
Στην πρώτη επίσημη καταγραφή πληθυσμού που έγινε το **1881** η Αμμόχωστος είχε 2.564 κατοίκους¹⁴¹, ενώ το 1911 ήταν μια μικρή πόλη 5.327 κατοίκων. Έκτοτε αναπτύχθηκε γοργά σε ένα δυναμικό κέντρο αρκετών χιλιάδων κατοίκων και έγινε **η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Κύπρου**. Η μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού σημειώθηκε μετά το 1930 με την **κατασκευή του λιμανιού**. Μέχρι το 1960 υπολογίζεται ότι οι κάτοικοι της πόλης ήταν περίπου 35.000. Έπειτα, στο διάστημα μέχρι την εισβολή αν και δεν υπάρχει άλλη επίσημη καταγραφή υπολογίζεται ότι είχε 39.000 κατοίκους. Τους καλοκαιρινούς μήνες λόγω της μεγάλης προσέλευσης **τουριστών** ο πληθυσμός εκτοξευόταν στις 65.000 με 70.000.

Διάγραμμα 1

Συνολικός πληθυσμός Αμμοχώστου 1881-2006. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας, <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/>.

Μετά την παράνομη τουρκική εισβολή το 1974 και μέχρι σήμερα στην Αμμόχωστο διαμένουν κυρίως Τουρκοκύπριοι και Τούρκοι έποικοι, οι οποίοι συνεχώς αυξάνονται (διάγραμμα 2). Η Τουρκία ακολουθεί συγκεκριμένη **πολιτική ανατροπής των πληθυσμιακών δεδομένων** της Κύπρου με τη μεταφορά και εγκατάσταση χιλιάδων **Τούρκων εποίκων** στο νησί για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της και να αποκτήσει περισσότερα δικαιώματα κυρίως πολιτικά και οικονομικά.

Διάγραμμα 2

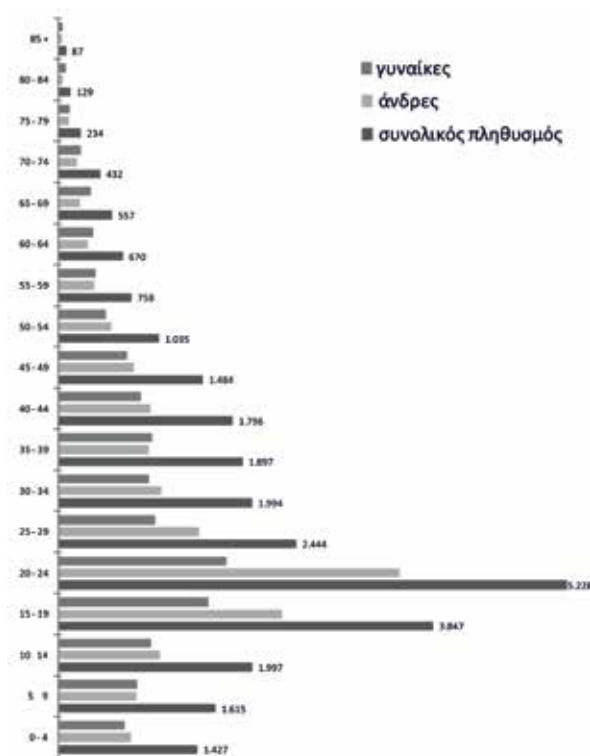
Συνολικός πληθυσμός Κύπρου 1960-2006. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας, <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/>.

Λόγω των κοινωνικών συνθηκών και των οικονομικών προβλημάτων¹⁴² στην κατεχόμενη περιοχή πολλοί **Τουρκοκύπριοι έφυγαν για το εξωτερικό**, με αποτέλεσμα οι **έποικοι** από την Τουρκία **να υπερτερούν αριθμητικά**. Η ανεργία κινείται σε αρκετά υψηλά επίπεδα. Οι έποικοι προσφέρουν φτηνό εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα οι Τουρκοκύπριοι να εκδιώκονται από τις δουλειές τους¹⁴³.

142. Η διαβίωση σε στρατιωτικό καθεστώς, η εκτόξευση του πληθωρισμού, η διαφθορά και το ξέπλυμα του μαύρου χρήματος συνθέτουν ένα τελείως αφιλόξενο και επικίνδυνο περιβάλλον στα κατεχόμενα εδάφη.

143. Οι Τουρκοκύπριοι θεωρούνται ισότιμοι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας και για αυτό το λόγο γίνεται μια προσπάθεια άρσης αυτής της κατάστασης, ώστε να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους Ελληνοκύπριους. Με αποκλειστικό γνώμονα την εξύψωση του βιοτικού επιπέδου των Τουρκοκυπρίων, πράγμα που θα υποβοηθήσει και στην επανένωση του νησιού, η Κυπριακή Κυβέρνηση εξήγγειλε και εφάρμοσε μέτρα από το 2003 προς αυτή την κατεύθυνση, τα οποία συνεχώς εμπλουτίζονται. Η βελτίωση των συνθηκών

Διάγραμμα 3

Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία στην Αμμόχωστο 2006.

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας,

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/>.

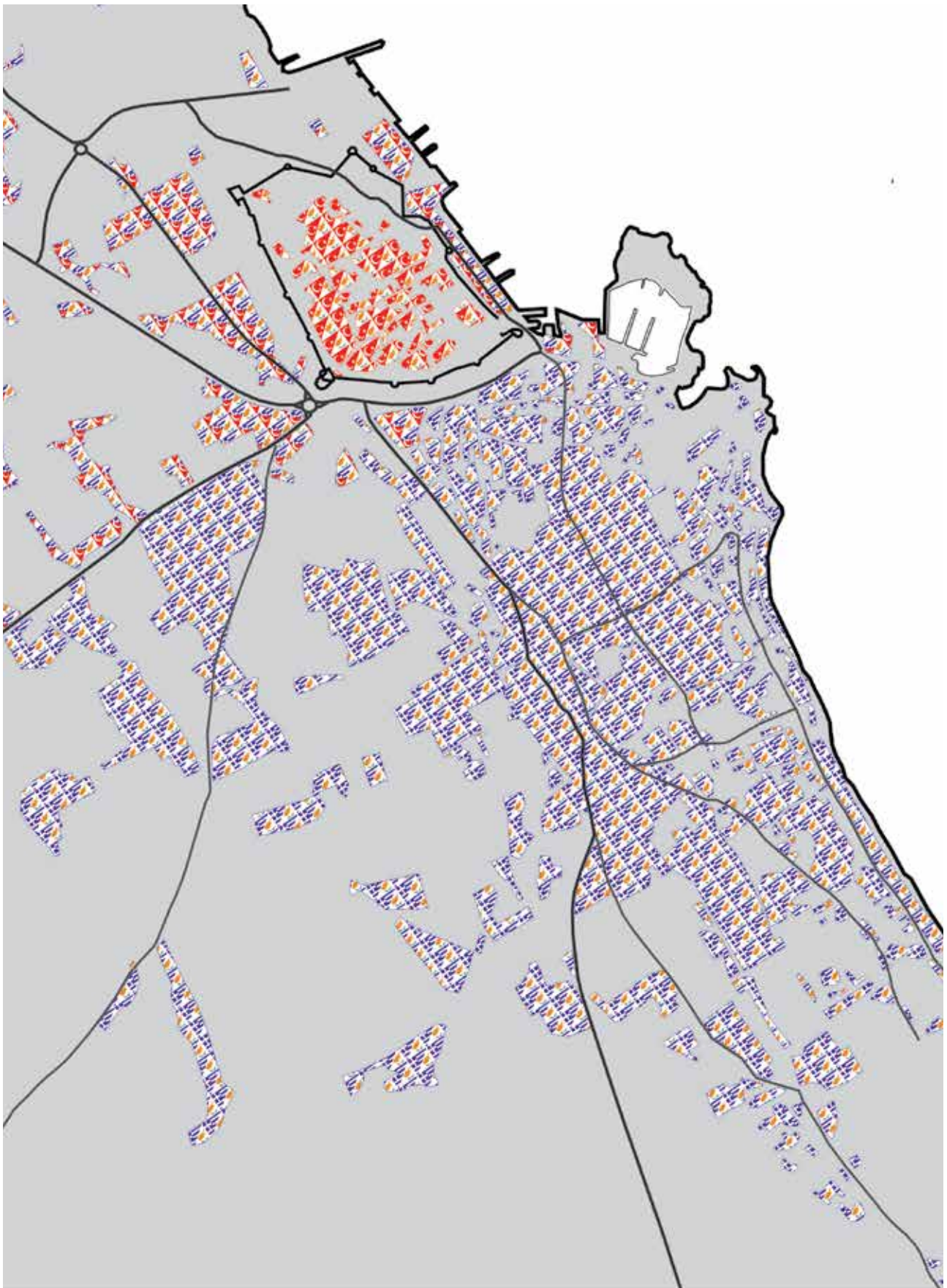
Στο διάγραμμα με το **συνολικό πληθυσμό της Κύπρου**¹⁴⁴ εμφανίζεται ξεκάθαρα η μείωση του Τουρκοκυπριακού πληθυσμού, που οφείλεται στις διαδοχικές μεταναστεύσεις και η αύξηση των Τούρκων εποίκων. Η **πολιτική επικοισμού** που ασκεί η Τουρκία φαίνεται να αποδίδει, καθώς ο δημογραφικός χαρακτήρας του νησιού σταδιακά αλλάζει.

Το διάγραμμα **κατανομής πληθυσμού ανά ηλικία** στην Αμμόχωστο σήμερα φανερώνει ότι η ηλικιακή ομάδα με το μεγαλύτερο ποσοστό κυμαίνεται μεταξύ 20 και 24 και το μεγαλύτερο μέρος αποτελείται από **άνδρες**. Η επικράτηση αυτής της ηλικίας οφείλεται κυρίως στη λειτουργία του πανεπιστημίου **Eastern Mediterranean University**¹⁴⁵ στην περιοχή.

διαβίωσης και η οικονομική ευημερία των Τουρκοκυπρίων είναι συνεπεία αυτών των μέτρων.

144. Τα στατιστικά στοιχεία αντλήθηκαν από τη **Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας**, <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/> και ομοίως <http://www.pio.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015. Η κατανομή του πληθυσμού κατά επαρχία για τις δύο τελευταίες απογραφές 1992 και 2001 είναι διαθέσιμη στο <http://www.pio.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/48585EA84365306DC2256D3C001DD18A?OpenDocument&sub=2&e>

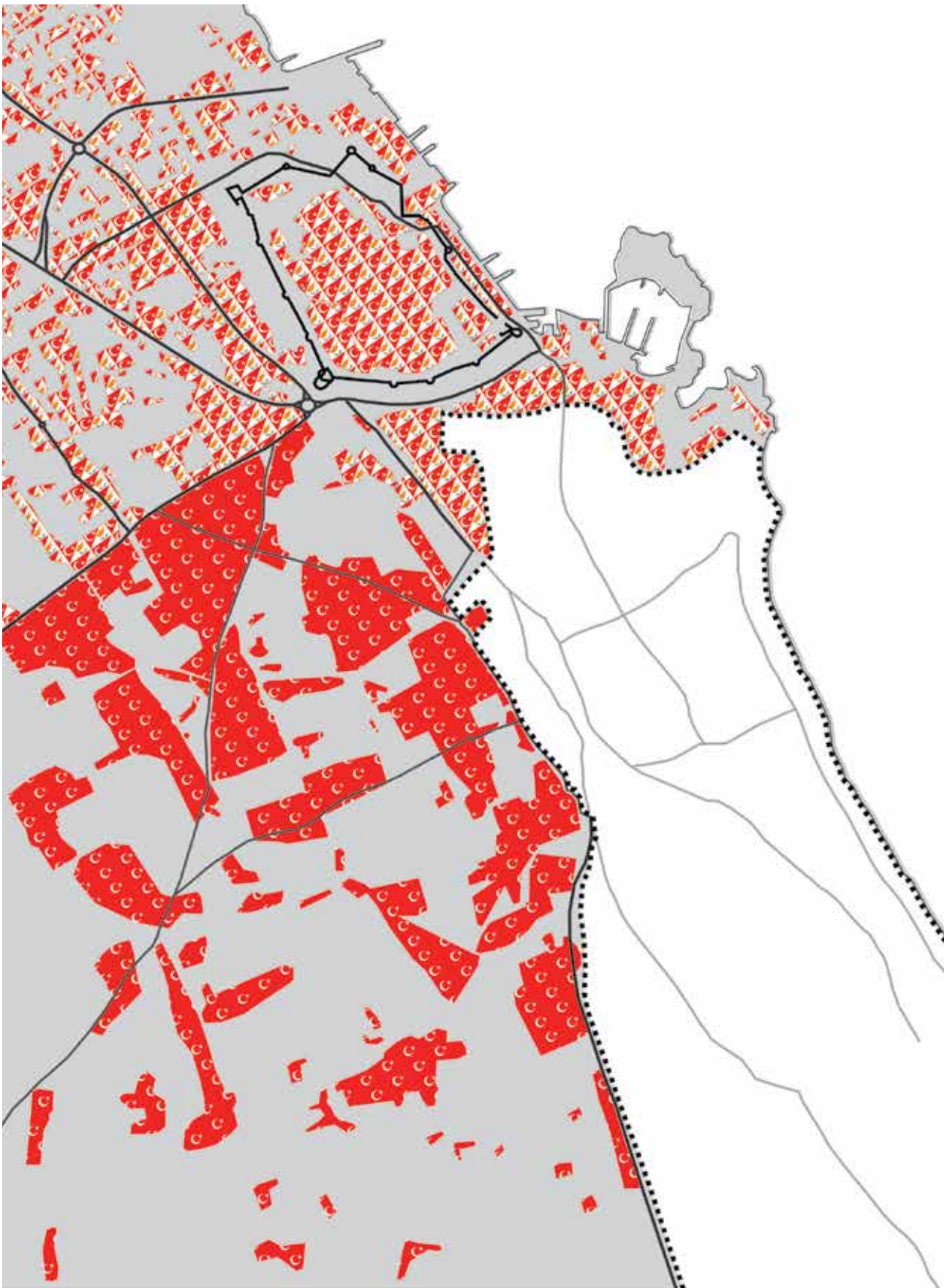
145. Το Eastern Mediterranean University (Πανεπιστήμιο Ανατολικής Μεσογείου) ιδρύθηκε το 1979 ως ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για τους Τουρκοκύπριους. Το 1986 μετατράπηκε σε κρατικό πανεπιστήμιο. Η πανεπιστημιούπολη ευρίσκεται στο βόριο τμήμα της Αμμοχώστου. Η διδασκαλία πραγματοποιείται σε δύο γλώσσες, στα τούρκικα και τα αγγλικά.

Χάρτης 7 Κατανομή Πληθυσμού-Εθνικότητας 1974. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ (μικτοί οικισμοί)			ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ
			ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ

0 200 400 600 800 1000 (m)

Χάρτης 8 Κατανόμη Πληθυσμού-Εθνικότητες 2015 Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΠΟΙΚΟΙ   ΟΡΙΟ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ
 ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ

0 200 400 600 800 1000 (m)

B.2.6.2. Οικονομικές δραστηριότητες

Η Αμμόχωστος ήταν για αρκετούς αιώνες μια **γεωργική επαρχία**, αλλά λίγα χρόνια πριν την τουρκική εισβολή ο τουρισμός και σε μικρότερο βαθμό η βιομηχανία άρχισαν να συμβάλλουν καθοριστικά στην οικονομική ανέλιξη της. Συγκεκριμένα, η **ανάπτυξη** της Αμμοχώστου άρχισε μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος το **1960**, καθώς δημιουργήθηκαν όλες οι προϋποθέσεις για οικονομική πρόοδο και ευημερία.

Μέχρι και το καλοκαίρι του 1974 ο **τουρισμός** ήταν η μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα της Αμμοχώστου, καθώς ήταν ο τομέας που σημείωσε αλματώδη πρόοδο. Ο ερχομός χιλιάδων τουριστών, κυρίως από χώρες της Ευρώπης, είχε ως φυσικό επακόλουθο τη στροφή των Αμμοχωστιανών σε επενδύσεις σχετικά με τον τουρισμό. Πριν από το 1974 είχε 36 **ξενοδοχεία**, όταν σε ολόκληρη την Κύπρο την ίδια εποχή λειτουργούσαν 105 ξενοδοχεία, δηλαδή το 31,5% των ξενοδοχείων του νησιού βρίσκονταν και λειτουργούσαν στην Αμμόχωστο¹⁴⁶. Τα ξενοδοχεία ήταν αρκετά σύγχρονα και σε συνδυασμό με τις ωραίες παραλίες ήταν η αιτία που οι τουρίστες την επισκέπτονταν κάθε χρόνο. Η Αμμόχωστος αποτελούσε αναμφίβολα το πιο **σημαντικό τουριστικό κέντρο της Κύπρου**.

Το **λιμάνι** της Αμμοχώστου είναι το **μεγαλύτερο φυσικό λιμάνι**, που διαθέτει η Κύπρος και το μοναδικό που είναι κλειστό. Μέχρι το 1974 ήταν το κύριο λιμάνι του νησιού τόσο από άποψη **χωρητικότητας** όσο και από άποψη **διακίνησης εμπορευμάτων και επιβατών** και συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της. Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι συνυπήρχαν και δούλευαν ειρηνικά στο λιμάνι της, που αποτελούσε την κύρια δραστηριότητα τους. Σήμερα λειτουργεί **παράνομα** από τους Τούρκους.

Η ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Αμμόχωστο είναι σχετικά πρόσφατη, καθώς ξεκίνησε περίπου τη **δεκαετία του 1960**. Ωστόσο, παρά την έλλειψη βιομηχανικής παράδοσης και της απαραίτητης υποδομής, κατόρθωσε, στη δεκαετία πριν την εισβολή, να αποκτήσει μια **εκσυγχρονισμένη βιομηχανία** και να δημιουργήσει υπόβαθρο για μια υψηλή παραγωγικότητα με προοπτικές. Στην πόλη της Αμμοχώστου η βιομηχανική δραστηριότητα συγκεντρώθηκε στην περιοχή εκατέρωθεν του δρόμου Αμμοχώστου – Λάρνακας και στο τμήμα ανάμεσα στην παλιά πόλη και τα Βαρώσια, προκειμένου να εξυπηρετηθούν τις ανάγκες του λιμανιού.

Η Αμμόχωστος ήταν, επίσης, γνωστή για τη μεγάλη ποσότητα των **εσπεριδοειδών** της, που

146. <http://www.famagusta.org.cy/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

ήταν διάσπαρτα σε όλη την πόλη. Τα εσπεριδοειδή ήταν ένα από τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα της Κύπρου μέχρι το 1974.

Η πρόοδος σε όλους τους πιο πάνω τομείς και η γενικότερη οικονομική ευημερία βοήθησε αναπόφευκτα και στην ανάδειξη της Αμμοχώστου ως **κέντρο πνευματικής δημιουργίας**. Η πολιτιστική κληρονομιά αιώνων συνέβαλε στην άνθηση της ποίησης, της μουσικής και της ζωγραφικής και στην οργάνωση ποικίλων εκθέσεων και εκδηλώσεων στην πόλη. Τα θέατρα και οι κλασσικές τραγωδίες στο αρχαίο θέατρο της Σαλαμίνας ήταν γνωστά όχι μόνο στην Κύπρο αλλά και στο εξωτερικό.

Είναι εμφανές ότι μέχρι το 1974 ήταν μια γοργά **αναπτυσσόμενη πόλη**, με το **Βαρώσι** να αποτελεί το διοικητικό, **εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο** της ευρύτερης περιοχής της Αμμοχώστου. Ωστόσο, μετά την τουρκική εισβολή και μέχρι σήμερα το ευπορότερο και πλουσιότερο σε πλουτοπαραγωγικές πηγές τμήμα του νησιού αντιμετωπίζει **μεγάλα οικονομικά προβλήματα** και **άθλιες συνθήκες διαβίωσης** λόγω της **διεθνούς απομόνωσης** και εξαρτάται αποκλειστικά από την **οικονομική βοήθεια της Τουρκίας** για να επιβιώσει¹⁴⁷.

---

147. Αντίθετα, οι ελεύθερες περιοχές στο νότιο τμήμα της Κύπρου έχουν οικονομικά ανακάμψει, παρά τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπισαν μετά το 1974 λόγω των προσφύγων και της αποστέρησης του κατεχόμενου εδάφους στο βορρά.

Β.2.7. Πολεοδομική εξέλιξη (1878 – 2015)

Το **1910** την Αμμόχωστο αποτελούσαν η εντός των τειχών παλιά πόλη και οι **μικροί συνοικισμοί** που ήταν σκορπισμένοι γύρω από αυτήν με κυριότερο αυτό του **Βαρωσίου**, ο οποίος βρισκόταν στο υψηλότερο σημείο της. Στην αρχή η αστική ανάπτυξη στρεφόταν γύρω από τους πυρήνες αυτούς και κυρίως γύρω από τα Βαρώσια και **κατά μήκος των κυρίων δρόμων**. Στο χώρο μεταξύ της πόλης και της θάλασσας εντοπίζονται μεγάλες σειρές από πορτοκαλεώνες.

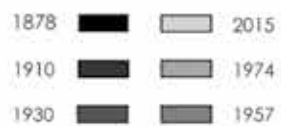
Με την **κατασκευή του λιμανιού** και τη σημαντική **αύξηση του πληθυσμού μετά το 1930** η ανάπτυξη στράφηκε βόρεια προς την παλιά πόλη και το λιμάνι και νότια προς τα Βαρώσια. Συγχρόνως, η ανάπτυξη γινόταν κατά μήκος των τριών κυρίων δρόμων της Σαλαμίνας, της Λάρνακας και της Δερύνειας με κατεύθυνση προς την Αμμόχωστο. Από το **1958 η ανάπτυξη στρέφεται κυρίως προς τη θάλασσα** λόγω της κατασκευής του λιμανιού και της μεγάλης προσέλκυσης εργατικού δυναμικού από τις αγροτικές περιοχές. Το κέντρο βάρους της πόλης άρχισε να **κινείται προς τη θάλασσα**. Η πόλη ανακαλύπτει την παραλία της, τη διαμορφώνει και αρχίζει να την κατοικεί.

Στη δεκαετία **1960 με 1970** με την ανεξαρτησία της Κύπρου η οικονομική δραστηριότητα έγινε εντονότερη και ένας σημαντικός αριθμός πολυκατοικιών και ξενοδοχείων υλοποιήθηκε και λειτούργησε στο μέτωπο της ακτής, χωρίς όμως να υπάρχει κάποιο πολεοδομικό σχέδιο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της χωροταξικής και πολεοδομικής ασάφειας γίνεται αντιληπτό ότι η **άναρχη πορεία προς τη θάλασσα** αν συνεχιζόταν θα κατέληγε σε δυσλειτουργικά προβλήματα, καθώς ήταν όλο και πιο έντονη και πιεστική η ανάγκη για δημιουργία **συνδετήριων διαδρόμων** κάθετων προς τη θάλασσα. Παράλληλα, η περιοχή δυτικά των Βαρωσίων αρχίζει να αναπτύσσεται, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες του ανθρωπίνου δυναμικού, που ασχολούνται με την καλλιέργεια της αγροτικής της γης.

Η Αμμόχωστος μέχρι το 1974 εξακολουθεί να αποτελείται από **δύο σχεδόν ξεχωριστές πόλεις**: τη μεσαιωνική πόλη της Αμμοχώστου περιτριγυρισμένη από τα τείχη και τη νεότερη και αναπτυσσόμενη πόλη στο νότιο τμήμα της, που είναι γνωστή σαν Βαρώσια. Στην πόλη μέσα από τα τείχη κατοικούσαν κυρίως Τουρκοκύπριοι, ενώ στα Βαρώσια κατοικούσαν Ελληνοκύπριοι και μικρές μειονότητες όπως Βρετανοί. Μετά την τουρκική εισβολή και μέχρι σήμερα η εξέλιξη της εμφανίζει ιδιαίτερη **ιδιομορφία**, καθώς το αναπτυσσόμενο τμήμα της αποκόπηκε βίαια από το σύνολο της πόλης και περιφράχτηκε. Η ανάπτυξη της πόλης αναγκαστικά μετατοπίστηκε **βορειοδυτικά της παλιάς πόλης**, γεγονός που ενισχύθηκε μετά την ίδρυση του πανεπιστημίου *Eastern Mediterranean University* το 1979.

Χάρτης 9 Πολεοδομική εξέλιξη 1878-2015. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτών Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

Χάρτης 10

1878

Χάρτης 11

1910

Χάρτης 12

1930

Χάρτης 13

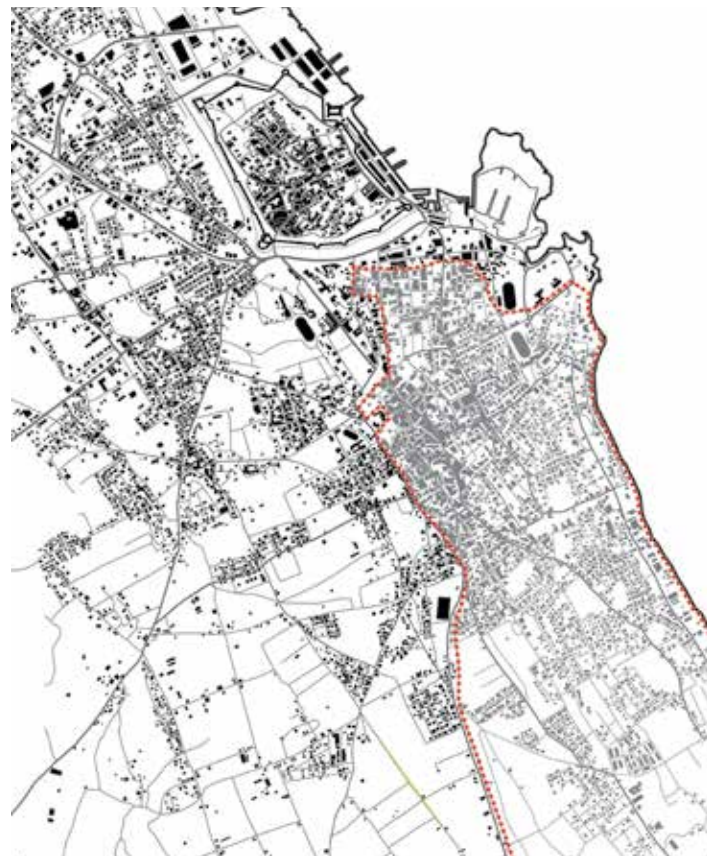
1957

1974

Χάρτης 14

2015

Χάρτης 15

Χάρτες 10, 11, 12, 13, 14 και 15 Πολεοδομική εξέλιξη 1878-2015. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Από αρχική πηγή Sebnem Onal, Ugur Dagli, Naciye Dorath, *The urban problems of Gazimagusa (Famagusta) and proposals for the future*, Elsevier Science Ltd, *Cities*, Vol.16, No.5 Great Britain, 1999- Ιδία επεξεργασία.

Β.2.8. Στοιχεία ανάγλυφου

Το 1571 οι Τούρκοι μετά από μακρά πολιορκία κατέλαβαν την Αμμόχωστο. Τρία χρόνια αργότερα **έδιωξαν** από την εντός των τειχών πόλη τους Έλληνες κατοίκους, που εγκαταστάθηκαν στο γύρω χώρο και κυρίως **νότια**¹⁴⁸. Η νέα πόλη έγινε γνωστή με την ονομασία **Βαρώσι**.

Η **χωροθέτηση του δεύτερου πυρήνα** της πόλης της Αμμοχώστου εντοπίζεται στο **υψηλότερο σημείο** της ευρύτερης περιοχής. Η επιλογή της θέσης υποδηλώνει, συγχρόνως, την έντονη επιθυμία των κατοίκων για **άμεση σύνδεση με το ιστορικό λιμάνι** της πόλης. Το λιμάνι, εκτός από τη χρήση του ως προς τη διακίνηση ανθρώπων και αγαθών, σε περιόδους ανάπτυξης αποτέλεσε βασικό τομέα απασχόλησης εργατικού δυναμικού.

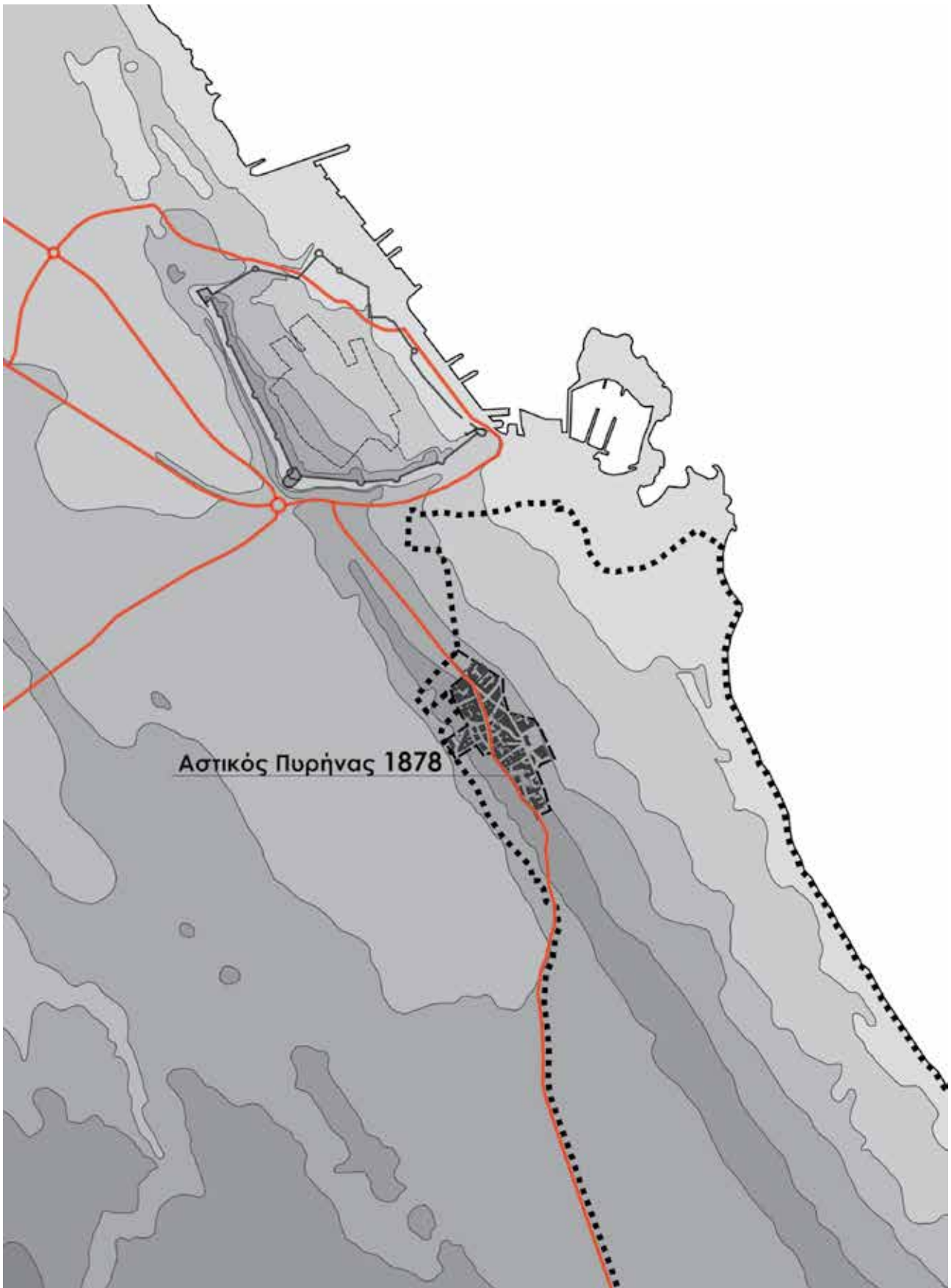
Η Αμμόχωστος, συνολικά, είναι μια ομαλή και **πεδινή** πόλη, **χωρίς έντονο ανάγλυφο** εδάφους.

Εικόνα 35

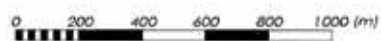
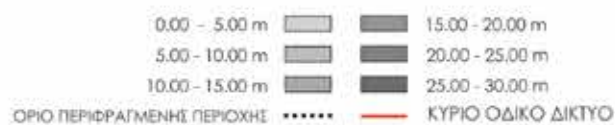
Τρισδιάστατη απεικόνιση της Αμμοχώστου Πηγή: Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

148. Κίνηση Προσφύγων Αμμοχώστου, *Η υπόθεση της Αμμοχώστου*, σελ. 3

Αστικός Πυρήνας 1878

Χάρτης 16 Στοιχεία αναγλύφου. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

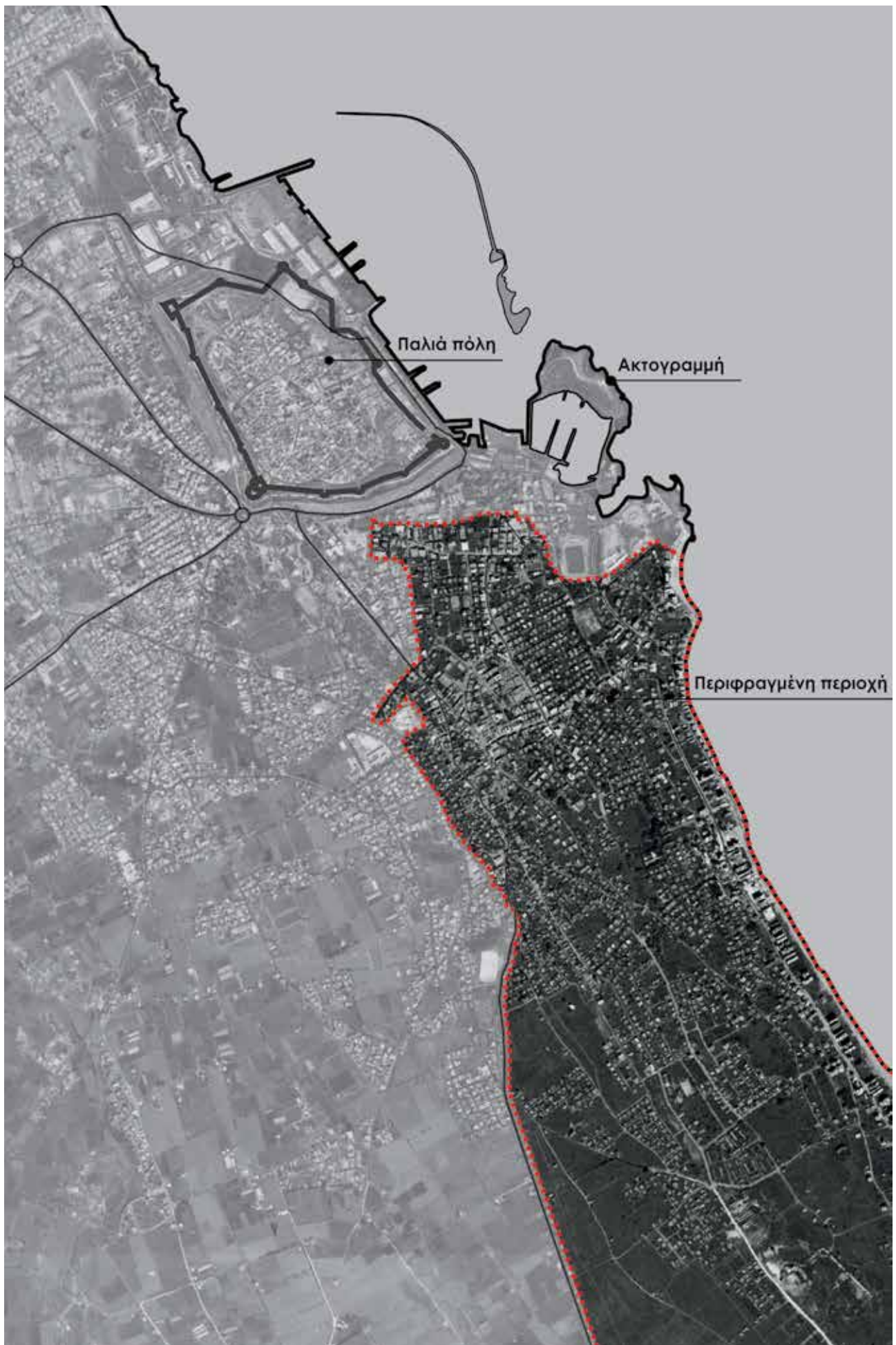

Β.2.9. Εσωτερικά όρια Αμμοχώστου

Τα **τείχη** της Αμμοχώστου, ενώ αρχικά ήταν σχεδιασμένα για να προστατέψουν από επιδρομές και εξωτερικές απειλές και να ενισχύσουν την άμυνα της, στην πορεία αποτέλεσαν **την διαχωριστική γραμμή** ανάμεσα σε δύο έθνη με διαφορετικές θρησκείες. Ο **πρώτος αυστηρός διαχωρισμός** της πόλης της Αμμοχώστου πραγματοποιήθηκε στην αρχή της Τουρκοκρατίας. Η νέα πόλη, τα Βαρώσια, αναπτύσσεται νοτίως της περιτειχισμένης πόλης, ύστερα από τον **διωγμό** των Ελληνοκύπριων χριστιανών από τους Οθωμανούς στα τέλη του 16^{ου} αιώνα.

Η **παλιά πόλη** αποτελεί οργανικό και αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου πολεοδομικού ιστού. Τόσο η τοποθέτηση της όσο και οι λειτουργίες της αποτελούν μαρτυρίες του παρελθόντος. Η σχέση της με τη γειτνιάζουσα πόλη στηριζόταν απλά και μόνο στην καθημερινή οπτική επαφή, ενώ η ίδια η πόλη αποτελούσε **νεκρό σημείο αναφοράς** και ένα είδος **ορίου για την καινούρια Αμμόχωστο**. Τα αίτια της αντιμετώπισης αυτής πρέπει να αναζητηθούν τόσο στην πολιτική κατάσταση που επικρατούσε όσο και στην ίδια τη δομή της πόλης. Λόγω της ιστορικής της αξίας θα ανέμενε κανείς διαφορετική σχέση με την παλιά πόλη, τουλάχιστον τα χρονικά διαστήματα που δεν υπήρχαν περιορισμοί διακίνησης. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το **λιμάνι** αποτελούσε το **μοναδικό σημείο συνάντησης των δύο κοινοτήτων**.

Τα τελευταία σαράντα χρόνια, **ένα νέο όριο επιβάλλεται** στην πόλη και **αντιπαραβάλλεται** με το παλιό, εμποδίζοντας την ανάπτυξη της στο χώρο. Οι διαφορετικές εθνοτικές αντιλήψεις και αντιθέσεις, που προέκυψαν με το τέλος της Αγγλοκρατίας προκάλεσαν **εσωτερικές διαμάχες μεταξύ των δύο κοινοτήτων και επεισόδια βίας**. Η αντιπαλότητα τους εξελίχθηκε σε ανοιχτή ένοπλη σύγκρουση που ολοκληρώθηκε με την τουρκική εισβολή το 1974. Μετά τη de facto επιβολή των Τούρκων στο νησί, τα **Βαρώσια αποκόπηκαν και περιφράχτηκαν** από τις κατοχικές δυνάμεις με συρματοπλεγμα και άλλα εμπόδια και απαγορεύεται αυστηρά μέχρι και σήμερα η πρόσβαση. Η περιφραγμένη περιοχή της Αμμοχώστου εντοπίζεται **νότια** της παλιάς πόλης και καταλαμβάνει μια έκταση 6,4 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Ανατολικά οριοθετείται από τη θάλασσα και νότια από τη νεκρή ζώνη, ενώ το υπόλοιπο μέρος χαράχθηκε αυθαίρετα κυρίως κατά μήκος του βασικού οδικού άξονα. Αυτή τη φορά εμφανίζεται και **επιβάλλεται δια της βίας** ένα διαφορετικό είδος 'τείχους', λιγότερο στιβαρό ως προς την υλικότητα του, που δεν εκφράζεται με την ίδια αυστηρότητα του ορίου της παλιάς πόλης. Το μεταγενέστερο όριο δεν κατασκευάστηκε για να ορίσει μια πόλη, αλλά για να **χωρίσει** και να **απομονώσει** ένα τμήμα της. Προκύπτουν, συνεπώς, **διαφορετικές χωρικές ποιότητες** λόγω της παλαιότητας της συνοικίας και την κατάσταση της ερήμωσης.

Χάρτης 17 Εσωτερικά Όρια πόλης Αμμοχώστου. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

Β.2.10. Χωρικά δεδομένα

Β.2.10.1. Ύψη κτιρίων

Κατά τη μετάβαση από την πόλη στη θάλασσα υπάρχει μια **απότομη αλλαγή κλίμακας**. Η **υψομετρική διαφορά** των κτηριακών εγκαταστάσεων της παραλιακής ζώνης σε σύγκριση με την ανάπτυξη στο εσωτερικό της πόλης είναι αρκετά έντονη και καθοριστική.

Κατά τη δεκαετία 1964-1974 κτίστηκαν αρκετά ξενοδοχεία κατά μήκος της παραλιακής γραμμής, πολλά από τα οποία διαθέτουν περισσότερους από δέκα ορόφους. Στην υπόλοιπη πόλη **τα κτίρια ήταν διώροφα ή τριώροφα**. Παρατηρούνται μόνο κάποιες ελάχιστες εξαιρέσεις πολυκατοικιών που εμφανίζονται διάσπαρτες στην πόλη των Βαρωσίων. Στην παλιά πόλη, καθώς και στη βιομηχανική ζώνη εντοπίζονται κυρίως διώροφα κτίσματα.

Η παρουσία ενός **ενιαίου κυρίαρχου μετώπου** της πόλης ως προς τη θάλασσα είναι εμφανής. Η **παραλιακή οδός** δε λειτουργεί σαν όριο, καθώς ευρίσκεται χαραγμένη **πίσω** από τα παραλιακά οικόπεδα και τις ξενοδοχειακές μονάδες. Η βασική αυτή διαφορά μετατρέπει **τα κτίρια σε κομμάτι της θάλασσας**, άμεσα συνδεδεμένα με το φυσικό τοπίο. Το ίδιο το θαλάσσιο τοπίο είναι πλέον αυτά τα κτήρια, καθώς αποτελεί τη **φυσική προέκταση της πόλης** και του κτισμένου χώρου. Η παραλία είναι εγκλωβισμένη από τα μεγάλα ξενοδοχεία, που κυριολεκτικά αποτελούν κτίσματα στην άμμο, γεγονός που θέτει κάποιους προβληματισμούς προς συζήτηση. Στις αρχές του 1970 υπήρξαν **αντιδράσεις** για τη βεβιασμένη και απρογραμματίστη ανάπτυξη της παραλιακής ζώνης και την καταλληλότητα των κτιρίων.

Εικόνα 36
Τρισδιάστατη απεικόνιση του παραλιακού μετώπου. Πηγή: Υπόβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

Χάρτης 18 Ύψη Κτιρίων 1974. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

B.2.10.2. Πυκνότητα δόμησης

Παρατηρείται **έντονη συμπαγής αστικοποίηση** κατά μήκος του **βασικού οδικού άξονα στο Βαρώσι**, που διαπερνά τον κεντρικό πυρήνα της πόλης, ο οποίος δημιουργήθηκε με τον διωγμό των Ελληνοκύπριων από την περικειχισμένη πόλη. Οι λειτουργίες που αναπτύσσονται εκατέρωθεν του δρόμου αφορούν υπηρεσίες που σχετίζονται με τη δημόσια διοίκηση και το εμπόριο, όπως για παράδειγμα το Δημαρχείο της πόλης.

Αντίστοιχα, ο βασικός πυρήνας αστικής ανάπτυξης της **παλιάς πόλης** εντοπίζεται αμέσως μετά το **σημείο εισόδου** σε αυτήν. Η πρόσβαση στο τμήμα αυτό επιτυγχάνεται, διαμέσου του τείχους, στο σημείο ένωσης των κύριων οδικών δικτύων με κατεύθυνση τις κυπριακές πόλεις Κερύνεια, Λευκωσία και Λάρνακα και δεν αφορά την είσοδο από τη μεριά του θαλασσιού μετώπου.

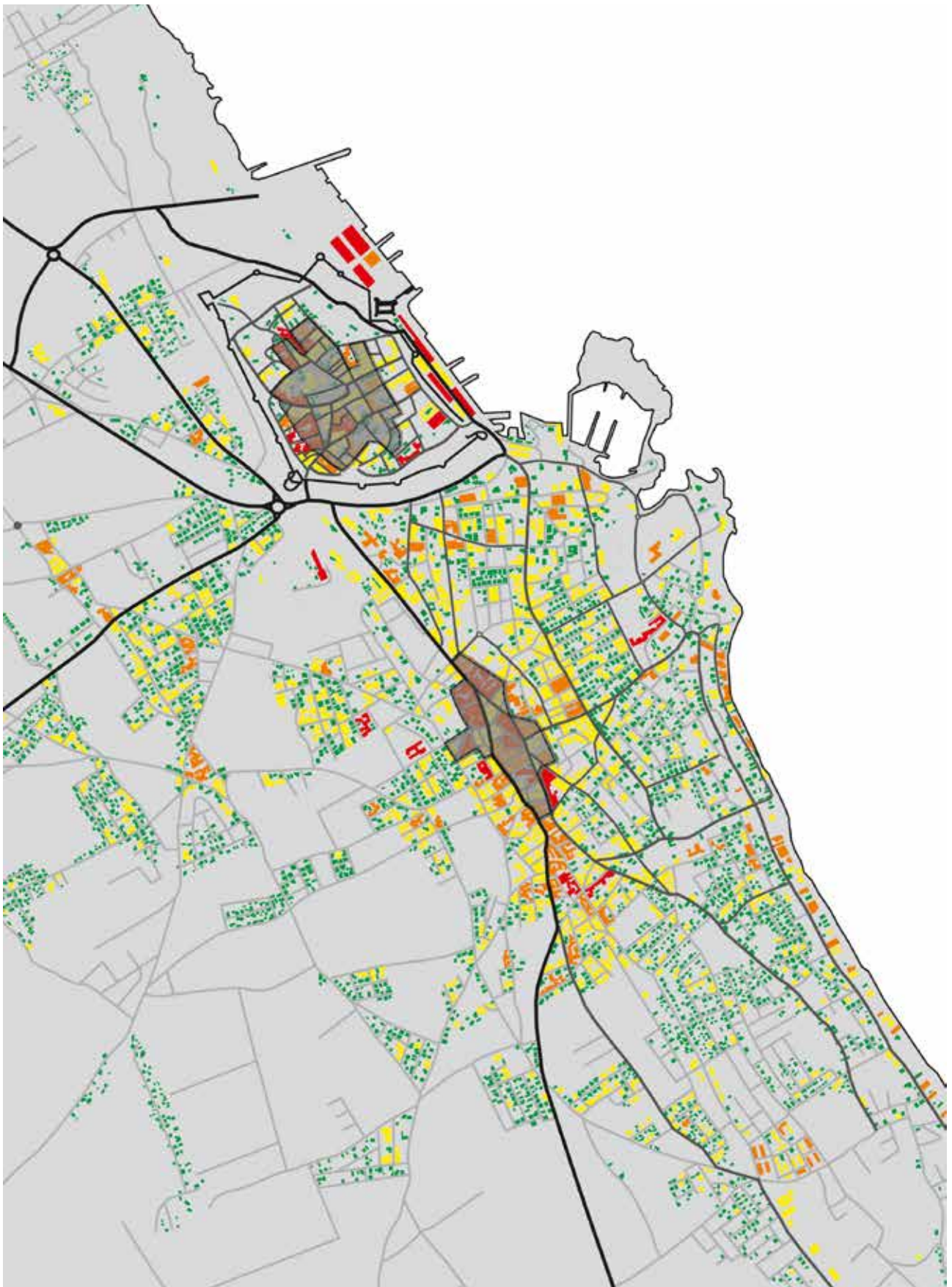
Ο **συντελεστής δόμησης** των δημόσιων κτιρίων και των βιομηχανιών κυμαίνεται από 0,4 έως 0,6, και των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων από 2 έως 2,2. Για την κατοικία ο συντελεστής δόμησης υπολογίζεται περίπου από 0,6 έως 1,3, καθώς διώροφες κατοικίες συνυπήρχαν με πολυκατοικίες ύψους έως και έξι ορόφων. Προκύπτει, λοιπόν, σε συνδυασμό και με τον αντίστοιχο χάρτη με τα ύψη των κτηρίων, ότι επικρατούσαν από τη μία δημόσια ή ιδιωτικά κτίρια χαμηλής δόμησης, με εξαίρεση κάποιες πολυκατοικίες και από την άλλη μεγάλες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις.

Εικόνα 37

Τρισδιάστατη απεικόνιση της πόλης της Αμμοχώστου, τονισμένα εμφανίζονται τα δύο διαφορετικά κέντρα. Πηγή: Υπόβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

Χάρτης 19 Πυκνότητα Δόμησης 1974. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

ΤΕΙΧΟΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ	—	■	4500 - 1000 m ²
ΚΥΡΙΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ	—	■	1000 - 500 m ²
ΣΥΛΛΕΚΤΗΡΙΑ ΟΔΟΣ	—	■	500 - 250 m ²
ΤΟΠΙΚΗ ΟΔΟΣ	—	■	250 - 25 m ²

0 200 400 600 800 1000 (m)

Β.2.10.3. Χρήσεις γης 1974

Το **Βαρώσι**, πριν από την τουρκική εισβολή, αποτελούσε την **κεντρική περιοχή της πόλης**, καθώς ήταν το διοικητικό, εμπορικό και πολιτιστικό¹⁴⁹ κέντρο ολόκληρης της επαρχίας της Αμμοχώστου. Περιλάμβανε, εκτός από τα κτήρια κατοικίας, ένα μεγάλο αριθμό **κεντρικών λειτουργιών**, όπως για παράδειγμα το νοσοκομείο, το επαρχιακό αρχηγείο της αστυνομίας, ο σταθμός της πυροσβεστικής, τα κυβερνητικά κτίρια και το Δημοτικό Μέγαρο. Η πλειονότητα των δημοσίων και διοικητικών υπηρεσιών, των εκπαιδευτηρίων και των αθλητικών εγκαταστάσεων συγκεντρωνόταν εντός της περιοχής. Ήταν μια ευημερούσα πολιτεία με αρκετά νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία, που επαρκούσαν για να καλύψουν τις ανάγκες του μόνιμου πληθυσμού της. Συγχρόνως, υπήρχαν γραφεία, εμπορικά καταστήματα και εγκαταστάσεις αναψυχής.

Στο παραλιακό μέτωπο εντοπίζεται η πλειονότητα των **ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων** όχι μόνο της Αμμοχώστου, αλλά και ολόκληρης της Κύπρου. Ήταν αναμφίβολα το πιο ανεπτυγμένο τουριστικό τμήμα του νησιού.

Η ανάπτυξη της πόλης του Βαρωσιού δεν είχε κανένα ουσιαστικό αντίκτυπο στην εντός των τειχών παλιά πόλη, η οποία είχε αυτοκαταδικαστεί σε **απομόνωση** από τους Τουρκοκύπριους κατοίκους της. Εντούτοις, η μεσαιωνική πόλη διαθέτει ένα πλούσιο κτηριακό απόθεμα από **ιστορικά μνημεία** και ένα μεγάλο αριθμό **γοθθικών καθεδρικών ναών**. Τα μνημεία και τα κατάλοιπα που σώζονται στον πυρήνα της παλιάς πόλης -βυζαντινά, μεσαιωνικά και οθωμανικά- αποδεικνύουν την **συνύπαρξη διαφορετικών ιστορικών στρωμάτων**.

Τα δυτικά προάστια του Βαρωσιού ήταν μια αραιοκατοικημένη περιοχή με οικισμούς σκορπισμένους ανάμεσα σε πορτοκαλεώνες και γεωργική γη.

---

149. Η πολιτιστική κληρονομιά λόγω του κλασσικού ελληνικού πολιτισμού συνέβαλλαν στο να καταστεί η πόλη **κέντρο πνευματικής δημιουργίας**, με το αρχαίο θέατρο της Σαλαμίνας να διαδραματίζει καθοριστικό και πρωταρχικό ρόλο σε αυτό.

B.2.10.4. Χρήσεις γης 2015

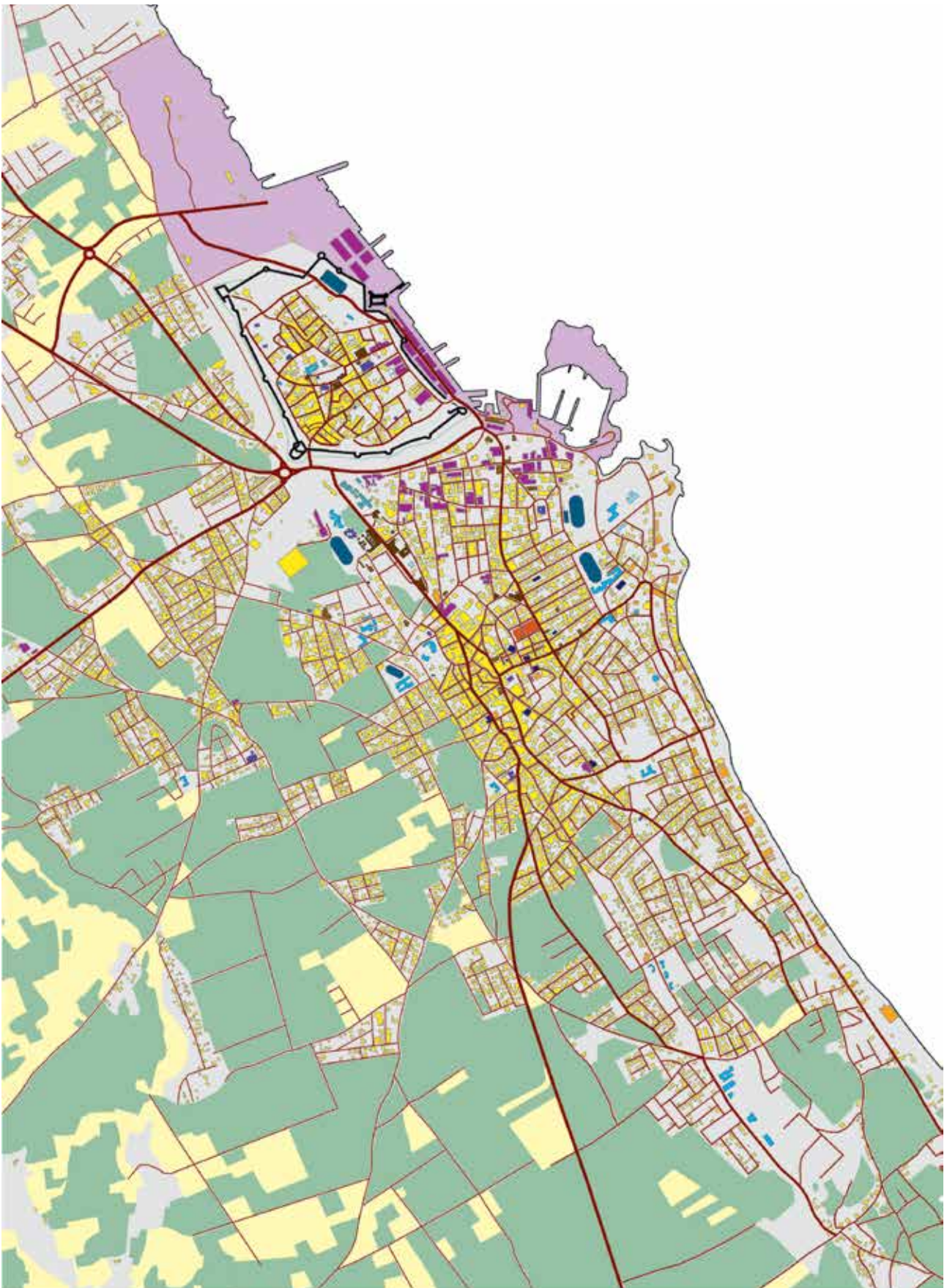
Μετά την εισβολή του 1974 και μέχρι το 1986 η Αμμόχωστος **υπολειπεται**, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού εγκατέλειψε την πόλη. Ταυτόχρονα, τα κτίρια, όπου εξυπηρετούνταν οι βασικές λειτουργίες διοίκησης του δημοσίου τομέα, βρίσκονται στο εγκαταλελειμμένο τμήμα και δεν υπάρχει πλέον η δυνατότητα κάλυψης κάποιων βασικών εργασιών και δραστηριοτήτων.

Μετά από σαράντα χρόνια απουσίας της ανθρώπινης δραστηριότητας τα Βαρώσια βρίσκονται σήμερα σε κατάσταση **ερήμωσης** και **αποσύνθεσης**. Οι κατοικίες είναι ήδη σε αρκετά κακή κατάσταση, ενώ πολλές κτιριακές υποδομές έχουν υποστεί φθορές και αλλοιώσεις εξαιτίας της έκθεσης τους στην υγρασία και τις καιρικές συνθήκες και της παντελούς έλλειψης συντήρησης.

Η ανάπτυξη της Αμμοχώστου πλέον εντοπίζεται βορειοδυτικά της παλιάς πόλης, σε μια περιοχή όπου διέμεναν ανέκαθεν κυρίως Τουρκοκύπριοι. Από το 1986 με την έναρξη της λειτουργίας του **πανεπιστημίου Eastern Mediterranean University** άρχισε η **χωρίς οργάνωση** οικοδόμηση της περιοχής. Η χρήση που κυριαρχεί είναι κατοικία, ενώ συνυπάρχουν σε μικρότερο βαθμό γραφεία, εμπορικά καταστήματα, εκπαιδευτήρια και αποθήκες.

Σήμερα, το **λιμάνι λειτουργεί παράνομα** από την τουρκοκυπριακή κυβέρνηση και σε πολύ μικρότερο βαθμό συγκριτικά με πριν και η βιομηχανική ζώνη με τις αποθήκες μετατοπίζεται βόρεια της παλιάς περιτειχισμένης πόλης.

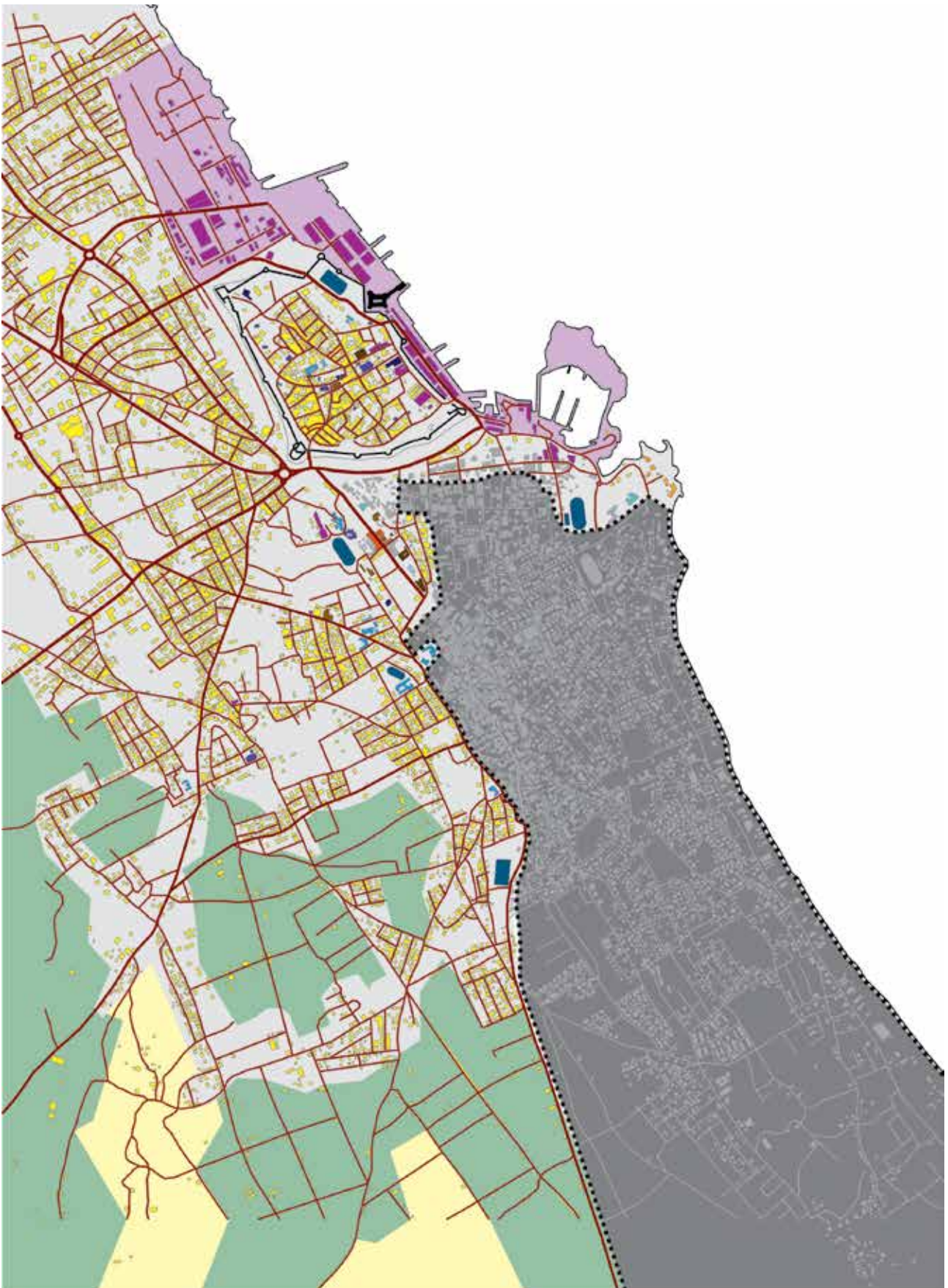
Στην περιοχή δυτικά από την περιφραγμένη περιοχή των Βαρωσίων, όπου ζούσαν κυρίως Ελληνοκύπριοι μέχρι πριν την εισβολή, άρχισε να γίνεται **οργανωμένος εποικισμός** στις αρχές του 1975 πρώτα με την εγκατάσταση Τουρκοκυπρίων από την περιοχή Πάφου και Λεμεσού και αργότερα με τη **μεταφορά εποίκων από την Τουρκία**. Οι χρήσεις γης δε διαφοροποιήθηκαν και η αραιή αστική δομή διατηρήθηκε. Η ανάπτυξη σε αυτή την περιοχή είναι εμφανώς λιγότερη.

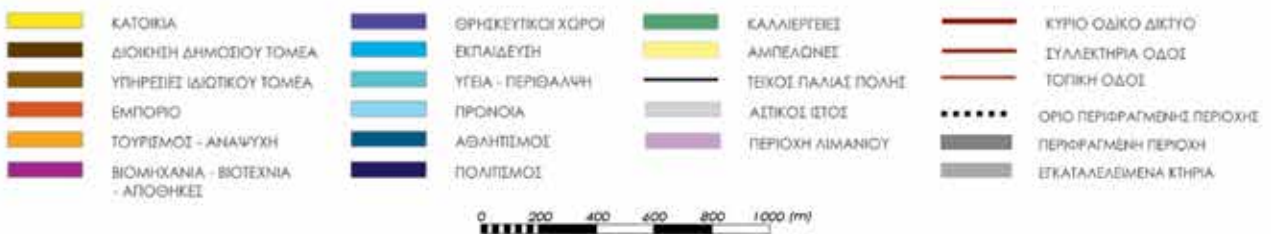
Χάρτης 20 Χρήσεις Γης 1974. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

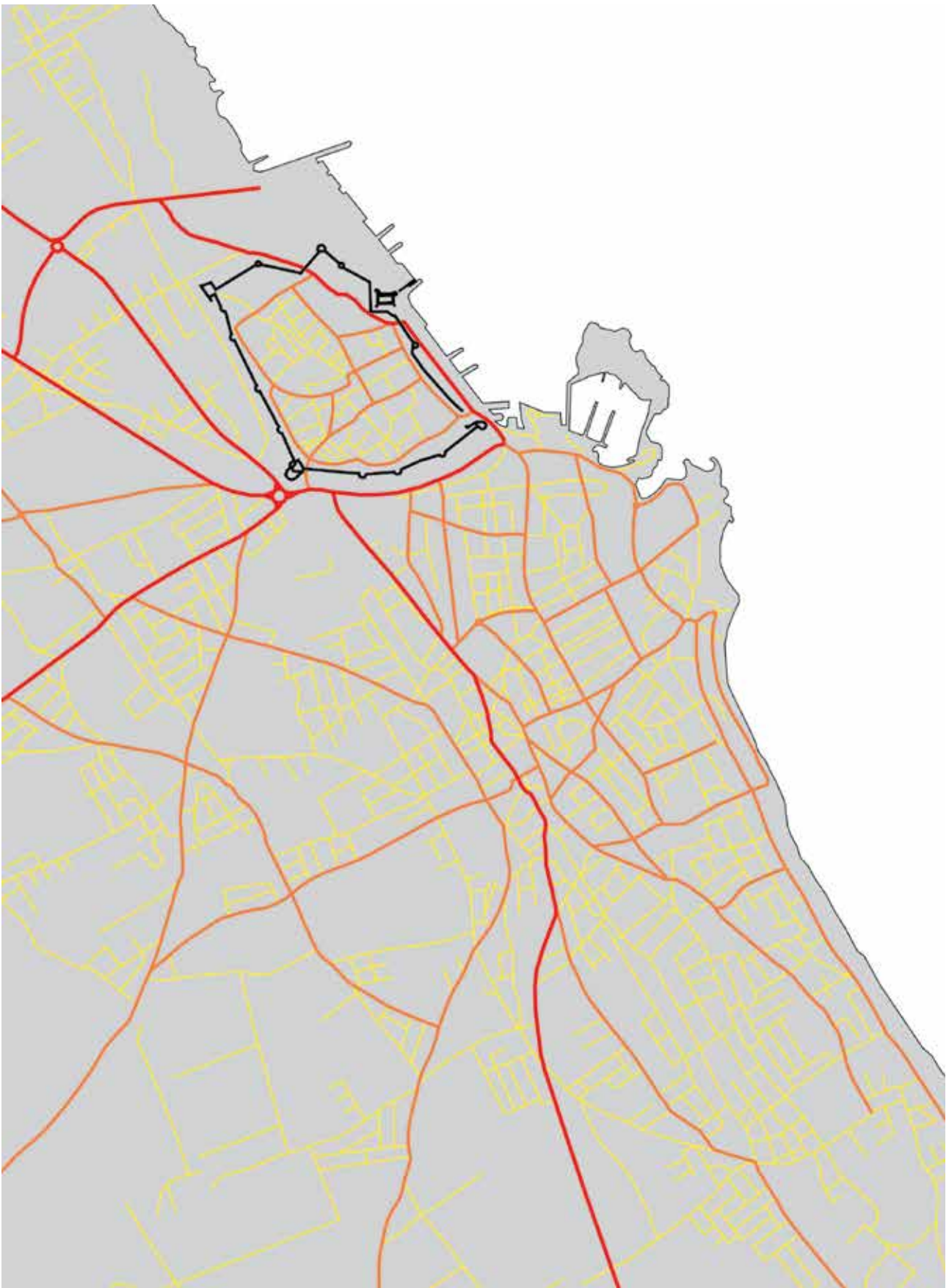
	ΚΑΤΟΙΚΙΑ		ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ		ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ - ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ - ΑΠΟΘΗΚΕΣ		ΚΤΥΡΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
	ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ		ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		ΚΑΛΛΙΕΡΤΕΣ		ΣΥΛΛΕΚΤΗΡΙΑ ΟΔΟΙ
	ΥΠΗΡΕΣΙΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ		ΥΓΕΙΑ - ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ		ΑΜΠΕΛΩΝΕΣ		ΤΟΠΙΚΗ ΟΔΟΙ
	ΕΜΠΟΡΙΟ		ΠΡΟΝΟΙΑ		ΤΕΙΧΟΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ		ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΙΜΑΝΙΟΥ
	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - ΑΝΑΨΥΧΗ		ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ		ΑΣΤΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ		ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

0 200 400 600 800 1000 (m)

Χάρτης 21 Χρήσεις Γης 2015. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

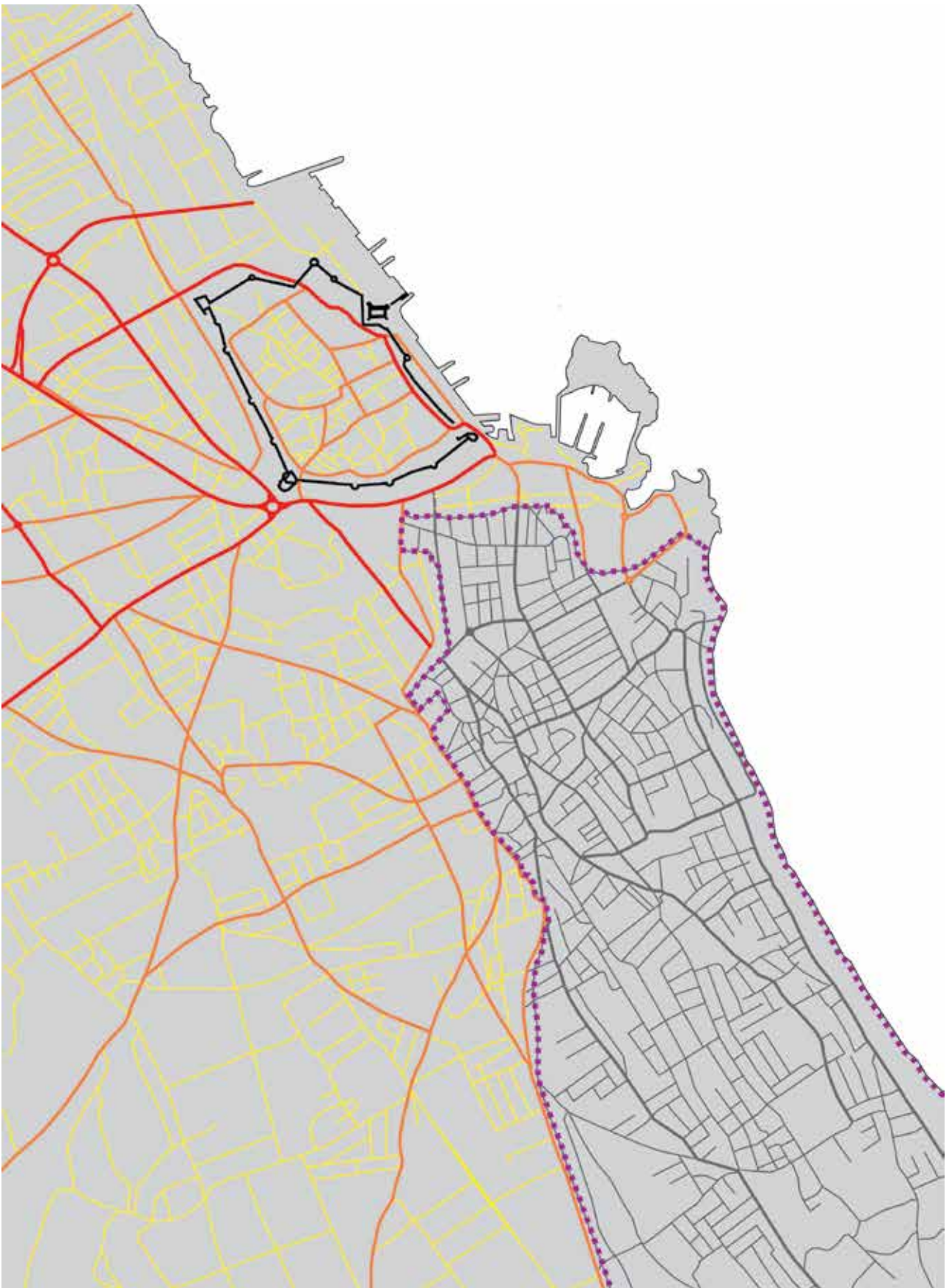

Χάρτης 22 Οδικό δίκτυο 1974. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

ΚΥΡΙΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ		ΤΕΙΧΟΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ	
ΣΥΛΛΕΚΤΗΡΙΑ ΟΔΟΣ		ΑΣΤΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ	
ΤΟΠΙΚΗ ΟΔΟΣ			

0 200 400 600 800 1000 (m)

Χάρτης 23 Οδικό δίκτυο 2015. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία

ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	—	ΚΥΡΙΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΤΕΙΧΟΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ	—	ΣΥΛΛΕΚΤΗΡΙΑ ΟΔΟΣ
ΟΡΙΟ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	•••••	ΤΟΠΙΚΗ ΟΔΟΣ
ΑΣΤΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ	■	

B.2.11. Προβλήματα, πιέσεις και δυναμικές της πόλης

Η ευρύτερη περιοχή της πόλης της Αμμοχώστου αποτελείται συνολικά από πέντε υποπεριοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά, προβλήματα και δυναμικές:

- την **περιφραγμένη περιοχή**, τα Βαρώσια, στην οποία κατοικούσαν οι Ελληνοκύπριοι μέχρι το 1974,
- την περιτειχισμένη **παλιά πόλη**, εντός της οποίας μένουν οι Τουρκοκύπριοι,
- την **ενδιάμεση περιοχή** μεταξύ του περιφραγμένου τμήματος και της παλιάς πόλης, όπου αναπτύσσονταν κυρίως διοικητικές και βιομηχανικές χρήσεις, καθώς και χρήσεις που εξυπηρετούσαν τη λειτουργία του λιμανιού και η οποία παραμένει στάσιμη από το 1974 και μετά,
- την **περιοχή δυτικά** από τα περιφραγμένα Βαρώσια με την αραιή δόμηση, η οποία δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη από το 1974 και
- την **αναπτυσσόμενη περιοχή** βορειοδυτικά της παλιάς πόλης, στην οποία εντάσσεται το πανεπιστήμιο *Eastern Mediterranean University*.

Η ανακατανομή του πληθυσμού, η βίαιη αποδιοργάνωση και ο γεωγραφικός διαχωρισμός παρουσιάζουν σοβαρό αντίκτυπο στην πόλη της Αμμοχώστου. Ένα από τα βασικά προβλήματα αποτελεί η **απουσία ενός κέντρου αναφοράς και σύνδεσης**. Ο **κατακερματισμός της πόλης** σε **απομονωμένες περιοχές** λόγω των εθνοτικών, πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών ανά τους αιώνες έχει ως αποτέλεσμα να αδυνατεί να λειτουργήσει ως **ενότητα**. Η περιφραγμένη περιοχή καταλάμβανε ένα μεγάλο κομμάτι της πόλης το 1974 και σήμερα επηρεάζει **αρνητικά** την ομαλή ανάπτυξη της και κυρίως τις άμεσα γειτνιάζουσες περιοχές.

Η παλιά πόλη είναι αντιμέτωπη με τα δικά της προβλήματα. Δεν παρουσιάζει προοπτικές ανάπτυξης, δέχεται εσωτερικές πιέσεις και δεν συνδιαλέγεται με την υπόλοιπη περιοχή. Οι συνθήκες διαμονής σε αυτήν είναι πλέον αρκετά επικίνδυνες.

Η ενδιάμεση περιοχή ανάμεσα στα Βαρώσια και το περιφραγμένο τμήμα με την παύση λειτουργίας του λιμανιού έχασε την αξία της, καθώς περιλάμβανε κυρίως βιομηχανικές αποθήκες. Η επανάχρησή της είναι πλέον δύσκολη, δεδομένου ότι η βιομηχανική ζώνη μετά την παράνομη λειτουργία του λιμανιού από τους Τουρκοκύπριους μετατοπίστηκε βόρεια της παλιάς πόλης.

Στην περιοχή δυτικά από τα περιφραγμένα Βαρώσια έμεναν οι Ελληνοκύπριοι και την εγκατέλειψαν την περίοδο των έντονων διακοινοτικών συγκρούσεων. Τα άδεια κελύφη ήταν η καλύτερη εφικτή λύση για να στεγαστούν οι Τουρκοκύπριοι και οι Τούρκοι έποικοι, που κατέφθασαν στο νησί μετά την τουρκική εισβολή. Η μη ύπαρξη επιπρόσθετων αναγκών των

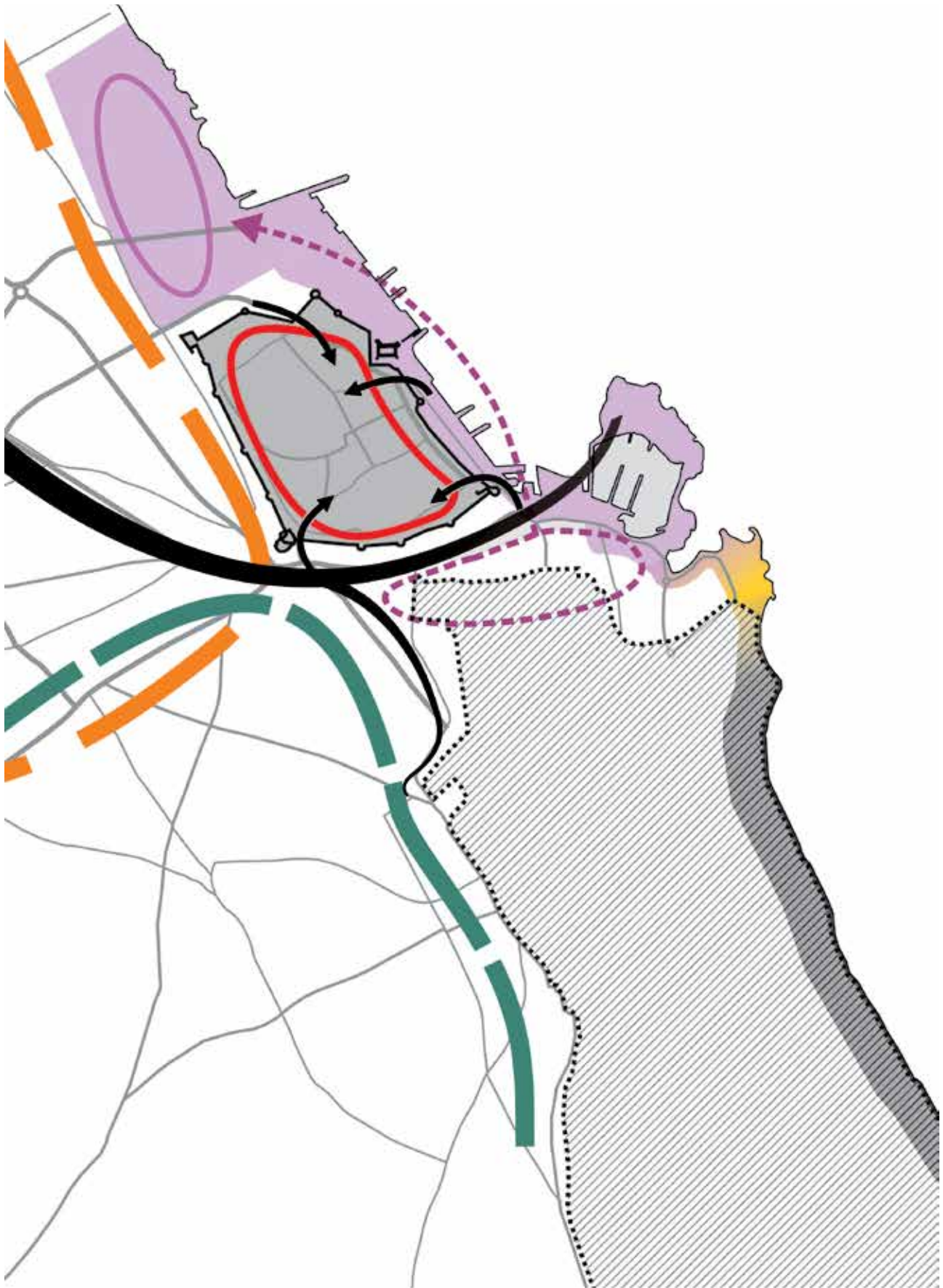

νέων κατοίκων σε συνδυασμό με τη γεωργική γη εμπόδισαν την οικοδομησιμότητα και την περαιτέρω ανάπτυξη της.

Αντίθετα, η περιοχή βορειοδυτικά της παλιάς πόλης αναπτύσσεται διαρκώς. Καθοριστικό ρόλο σε αυτό διαδραματίζει η παρουσία του πανεπιστημίου *Eastern Mediterranean University*, που καταλαμβάνει ένα πολύ μεγάλο τμήμα της. Στην περιοχή συνυπάρχουν Τουρκοκύπριοι και Τούρκοι έποικοι.

Χάρτης 24 Ευρύτερη περιοχή Αμμοχώστου. Διαχωρισμός σε επιμέρους τμήματα. Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβιά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ίδια επεξεργασία.

Χάρτης 25 Προβλήματα, πιέσεις και δυναμικές.

Πηγή: Υποβαθρο από Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχ., Πολυτεχνείο Κρήτης Χανιά 2011-Ιδία επεξεργασία.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - ΑΝΑΨΥΧΗ			ΟΡΙΟ ΑΡΑΙΟΔΟΜΗΜΕΝΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΙΜΑΝΙΟΥ			ΠΑΛΑΙΟ ΤΜΗΜΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ
ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ			ΝΕΟ ΤΜΗΜΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ
ΟΡΙΟ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ			ΠΑΛΙΑ ΠΟΛΗ
ΟΡΙΟ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ			ΔΥΝΑΜΙΚΕΣ - ΠΙΕΣΕΙΣ

0 200 400 600 800 1000 (m)

B.2.12. Κοινωνικός διαχωρισμός

Η χωρική και κοινωνική ανάλυση στην πόλη της Αμμοχώστου αποκαλύπτει πως εκτός από πολλές ομοιότητες προκύπτουν και κάποιες διαφορές, που οφείλονται στην **εθνική ταυτότητα** των κατοίκων της. Η εθνικότητα έχει κυρίως κοινωνικοπολιτισμικές βάσεις και οι εθνοτικές ομάδες εμφανίζουν μεγάλη ποικιλομορφία όσον αφορά την καταγωγή¹⁵⁰. Συνεπώς, σημαντικό ρόλο για την κατανόηση του κοινωνικού διαχωρισμού στην πόλη διαδραματίζουν **οι αντιλήψεις κάθε κοινότητας** σε σχέση με τον γεωγραφικό χώρο τους.

Οι Έλληνες υποστηρίζουν τη διαχρονική κυριαρχία τους στο νησί, **εντοπίζοντας τις ρίζες τους στις αρχές του ελληνικού πολιτισμού** και τη διατήρηση της ελληνικότητας ανά τους αιώνες, που υπερίσχυε των αντιξοοτήτων και των διαφόρων κατακτητών. Κατά συνέπεια, θεωρούν ότι είναι **οι νόμιμοι κάτοχοι του νησιού** έναντι των Τουρκοκυπρίων, που εμφανίστηκαν πολύ αργότερα τον 16^ο αιώνα. Αντιθέτως, οι Τούρκοι υποστηρίζουν πως η κατάκτηση της από τους Οθωμανούς το 1571 για 300 ολόκληρα χρόνια διαμόρφωσαν και επηρέασαν καθοριστικά την πολιτιστική της κληρονομιά, ενώ χαρακτηρίζουν ταυτόχρονα την Κύπρο **ως κομμάτι της ηπειρωτικής Ανατολής** λόγω της γεωγραφικής της θέσης.

Οι εθνοτικές διακρίσεις δεν εξαρτώνται μόνο από την έλλειψη επικοινωνίας και πληροφόρησης, αλλά προκύπτουν από την **ένταξη των επιμέρους κοινωνικών ομάδων** και τις **κοινωνικές διεργασίες του αποκλεισμού**. Στο χώρο της πόλης εντοπίζονται εδώ και αιώνες συγκεκριμένες χωροθετήσεις, που αποτελούν την αφετηρία μιας σειράς **χωρικών μετασχηματισμών**, οι οποίοι με τη σειρά τους εγκαθιδρύουν και παγιώνουν την κοινωνική γεωγραφία της πόλης. Συγκεκριμένα, στην Αμμόχωστο οι μουσουλμάνοι διέμεναν στην παλιά πόλη και **διαφοροποιούνταν** από τους χριστιανούς. Με την παράδοση της στους Οθωμανούς οι Ελληνοκύπριοι **εκδιώχθηκαν** από την παλιά πόλη, με αποτέλεσμα να δημιουργήσουν **μια νέα κοινότητα εκτός των τειχών** με δική της κουλτούρα και πολιτιστικά στοιχεία. Στην ευρύτερη περιοχή της όμως υπήρχαν και οικισμοί μεικτών εθνικοτήτων, όπου συνυπήρχαν αρμονικά. Παρατηρείται, συνεπώς, σε συνδυασμό και με την πολεοδομική ανάπτυξη της πόλης της Αμμοχώστου ότι ο **κοινωνικός διαχωρισμός** δεν έγινε κατά βάση με οικονομικά κριτήρια, δεδομένου ότι στην ευρύτερη περιοχή των Βαρωσίων συνυπήρχαν χαμηλά οικονομικά στρώματα, αλλά **διαμορφώθηκε** από τον **τόπο καταγωγής** και το **θρήσκευμα**.

150. Thomas F. Barth, *Ethnic groups and boundaries, the social organization of culture difference*, εκδ. Allen and Unwin, Oslo, 1969, διαθέσιμο διαδικτυακά στο <http://lss799.yourfile-downloader.net/>. Ο **Thomas Barth** είναι νορβηγός κοινωνιολόγος και ανθρωπολόγος, ο οποίος ασχολείται με το θέμα της εθνογραφίας, των συνόρων και την αλληλεξάρτηση των εθνικών ομάδων και ταυτοτήτων.

Είναι κατανοητό ότι τα μέλη μιας κοινότητας που ορίζεται από **όρια** νιώθουν πως έχουν κάτι **κοινό** μεταξύ τους και θέλουν να διαφοροποιηθούν από τα μέλη της άλλης ομάδας, δημιουργώντας νέες κοινωνικές δομές. Οι διακρίσεις που χωρίζουν τις κοινότητες μπορούν να εκφραστούν μέσα από απαγορεύσεις, πολιτισμικές στάσεις και πολιτικές, στοιχεία που συμβάλλουν στη δημιουργία του **κοινωνικού διαχωρισμού και κοινωνικών ανισοτήτων**. Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο T. Barth:

‘τα σύνορα οριοθετούνται, γιατί οι κοινότητες αλληλεπιδρούν με οντότητες από τις οποίες διαφοροποιούνται ή θα ήθελαν να διαφοροποιηθούν’¹⁵¹.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια είναι εμφανές ότι τα **τείχη** της παλιάς πόλης **χωρίζουν δύο πολιτισμούς**, από τη μία πλευρά ο χριστιανισμός και η δύση και από την άλλη πλευρά ο ισλαμισμός και η ανατολή. Ωστόσο, γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι τα κοινωνικά όρια ήταν αρκετά ρευστά κατά την Οθωμανική περίοδο και **η ετερογένεια δεν οδήγησε σε εθνική σύγκρουση** αλλά σε συμβίωση. Η Βρετανία ήταν αυτή που συντέλεσε στη διαμάχη ανάμεσα στις δύο κοινότητες και στη δημιουργία του **εθνικιστικού αισθήματος**, με τους Ελληνοκύπριους να αγωνίζονται για την ένωση με την Ελλάδα και τους Τουρκοκύπριους να επιζητούν και να επιβάλλουν το διαχωρισμό του νησιού.

Ωστόσο, μετά το 2003 με την άρση της απαγόρευσης διέλευσης στην ‘άλλη πλευρά’ και την αμφίδρομη μετακίνηση η κατάσταση διαφοροποιείται μερικώς, καθώς οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι **έρχονται σε άμεση επαφή**. Με αυτό τον τρόπο γίνεται αντιληπτή η **πραγματική εικόνα** της εκάστοτε πλευράς, συμβάλλοντας σε μεγάλο βαθμό στη **μείωση της προκατάληψης**, που υπάρχει ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Συγκεκριμένα, η επικοινωνία και η ανταλλαγή απόψεων με τους κατοίκους της άλλης πλευράς επηρεάζει θετικά ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού και των δύο ομάδων, αυξάνοντας την **επιθυμία για συμβίωση και επανένωση** με την άλλη κοινότητα. Υπάρχει όμως και μερίδα πληθυσμού που αντιδρά με το άνοιγμα των συνόρων, γιατί θεωρούν ότι με αυτή την κίνηση **εδραιώνεται η παράνομη κατοχή** του βορείου τμήματος της Κύπρου, **εντείνοντας τον κοινωνικό διαχωρισμό**.

---

151. ό.π.

B.2.13. Συλλογική μνήμη

Το θέμα της Αμμοχώστου, όπως και γενικότερα το κυπριακό ζήτημα, ερμηνεύεται διαφορετικά από τις δύο κοινότητες ανάλογα με τον τρόπο προσέγγισης τους. Η υλοποίηση της συλλογικής κοινωνικής μνήμης και από τις δύο πλευρές αποσκοπεί στην **προπαγάνδα** των κατοίκων της, από τις εκάστοτε δυνάμεις εξουσίας, για να θυμούνται ότι δεν μπορούν **ποτέ να ζουν αρμονικά μαζί**.

Για τους Ελληνοκύπριους η διχοτόμηση μπορεί να σημαίνει βίαιο αποκλεισμό και στέρηση της γης τους, ενώ για τους Τουρκοκύπριους ασφάλεια και διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Οι οπτικές των δύο κοινοτήτων μαρτυρούν πως έχει καταγραφεί το ίδιο γεγονός στη μνήμη τους. Προφανώς, η ιστορία έχει σχηματιστεί και **αλλοιωθεί από τις κυρίαρχες ομάδες**, δεδομένου ότι προκύπτουν δύο ακριβώς αντίθετες απόψεις. Αντίστοιχα, το γεγονός της κατοχής της περιφραγμένης περιοχής για τους Τουρκοκύπριους οφείλεται στην εγκατάλειψη από τους ίδιους τους κατοίκους της, ενώ στη μνήμη των Ελληνοκύπριων έχει καταχωρηθεί ως αναγκαστική ερήμωση λόγω της εισβολής και ταυτόχρονα, ως ένας συνεχής αγώνας για την επιστροφή τους.

Εικόνα 38

Αεροφωτογραφία του αρχαίου θεάτρου της Σαλαμίνας πριν την Τουρκική εισβολή.

Πηγή: Αφιέρωμα της Καθημερινής, Ένα παράλογο όριο, η γραμμή που εμποδίζει το αντάμωμα με την ιστορία και την μνήμη, Ιαν. 1997.

Η **νεότερη ιστορία** των δύο τμημάτων της πόλης, της μέσα και της έξω είναι επίσης συνυφασμένη και με την **αρχαία Σαλαμίνα**, η οποία γεινιάζει από τη βόρεια πλευρά. Η νεότερη ιστορία, καθώς και οι επιλογές που αποφασίστηκαν την δεκαετία του 1960, φανερώνουν την άρρηκτη σημασία που δόθηκε στην **ανάδειξη** της πολυπολιτισμικής Σαλαμίνας, υπεράνω οποιασδήποτε άλλης καταγραφής, προκειμένου να **αποδειχθεί η συσχέτιση της** με τους άλλους δύο οικισμούς· τον μεσαιωνικό, καθώς και τον επίσης μεσαιωνικό αλλά και αποικιοκρατικό χώρο του Βαρωσιού. Οι υποκειμενικές ιεραρχήσεις των στρατηγικών στόχων και οι αποφάσεις της τότε εξουσίας μπορούν να ερμηνευτούν ως μέσο απόδειξης της **κυρίαρχης 'ελληνικότητας' της Κύπρου**.

Εικόνα 39

Άποψη της παλαιστρας του Γυμνασίου της Σαλαμίνας όπως αναστηλώθηκε κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Πηγή: Αφιέρωμα της Καθημερινής, Ένα παράλογο όριο, η γραμμή που εμποδίζει το αντίκωμα με την ιστορία και την μνήμη, Ιαν. 1997.

Αντίθετα, για τη **παλιά μεσαιωνική πόλη** με τα τείχη, τα πλούσια ιστορικά μνημεία και τις πολυάριθμες γοθικές εκκλησίες **δε γίνεται καμία αναφορά**¹⁵² και δεν αποτελεί κομμάτι της συλλογικής μνήμη της νεότερης γενιάς των Ελληνοκυπρίων, διότι έχουν **παραμεριστεί** σχεδόν ολοκληρωτικά μπροστά στην **καθολική κυριαρχία** των ξενοδοχείων του παραλιακού μετώπου. Οι μοναδικές επισημάνσεις σχετικά με την παλιά πόλη αφορούν τη μηδενική ανάπτυξη της, τις κακές συνθήκες υγιεινής και με τη γενικότερη υποβάθμιση της περιοχής.

152. Καμία αναφορά δε γίνεται, ομοίως, για το τι θα απογίνουν οι τωρινοί κάτοικοι, κυρίως οι Τούρκοι έποικοι στον ενδεχόμενο της επιστροφής των Αμμοχωστιανών προσφύγων.

Επιπρόσθετα, ο χαρακτηρισμός της ως πόλη 'φάντασμα' είναι βαθιά χαραγμένος στη μνήμη των Αμμοχωστιανών προσφύγων, ώστε **να μην ξεχαστεί η καταστροφή** και να μη σβήσει η ελπίδα για επιστροφή στις πατρογονικές εστίες με την επιστροφή της γης στους **νόμιμους κατόχους** της.

Εικόνα 40
Τα ερείπια της εκκλησίας του Αγ.Γεωργίου. Ο Ανατολικός ρυθμός συνυπάρχει με τον γοθτικό. Πηγή: World Monuments Fund, *The walled City of Famagusta*, New York, 2014.

Η **γενιά που έζησε τον διωγμό** και την καταστροφή χαρακτηρίζεται από τον τίτλο του **πρόσφυγα**, τίτλος που κληροδοτείται και στην επόμενη γενιά που δεν έζησε και δε γνώρισε τα μέρη αυτά, για να τα θυμάται. Η συλλογική μνήμη αυτής της γενιάς βασίζεται **στο σύνολο των αισθητικών και συναισθηματικών εικόνων** που έχουν από την πόλη στα πλαίσια της **βιωματικής τους εμπειρίας**. Σήμερα, ζουν με την **μνήμη της απώλειας** και υποφέρουν, καθώς είναι έρμαιοι των πολιτικών εξελίξεων για την επιστροφή τους. Στον αντίποδα, οι Τουρκοκύπριοι και Τούρκοι έποικοι, που κατοικούν σήμερα στην Αμμόχωστο, δεν έχουν λόγους να ενεργοποιήσουν την κοινωνική τους μνήμη, δεδομένου ότι αντικρίζουν **καθημερινά** στο οπτικό τους πεδίο το περιφραγμένο τμήμα της.

Ταυτόχρονα, η **κυρίαρχη εικόνα του παραλιακού μετώπου** με τα ογκώδη ξενοδοχείο σε συνδυασμό με τα συρματοπλέγματα ως σύμβολο διαχωρισμού, τα άδεια κελύφη και τους ερημωμένους δρόμους συνθέτουν ένα εγκαταλελειμμένο τοπίο, που είναι χαραγμένο στη μνήμη της νεότερης γενιάς και έχει ενσωματωθεί στην κοινωνική μνήμη με τη μορφή **εικόνων**. Ωστόσο, αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι η Αμμόχωστος ως οπτική εικόνα του παραλιακού μετώπου υπάρχει στη συλλογική μνήμη **μόνο** των επόμενων γενεών, που **στερούνται τη βιωματική εμπειρία**. Η υπερεκτιμημένη αξία του οφείλεται στα ΜΜΕ, τα οποία μέσα από την υπερβολική προβολή του είτε μέσω της συχνής ενημέρωσης είτε μέσω χρήσης

ποικίλου οπτικοακουστικού υλικού συντέλεσαν στο να παγιωθεί σε σύμβολο, με αποτέλεσμα να παραγκωνίζονται και να αδικούνται άλλα σύμβολα σημαντικής ιστορικής αξίας.

Εικόνα 41

Η παραλία της Αμμοχώστου ως σύμβολο μιας ξέγνοιαστης καθημερινότητας. Πηγή: <http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

Η περίπτωση της Αμμοχώστου έχει, πλέον, συμβολικές διαστάσεις και είναι ενδεικτική της συλλογικής επεξεργασίας της αλήθειας και των 'μύθων' που τη συνοδεύουν στην ιστορική μνήμη. Κατά συνέπεια, τα κυρίαρχα νοήματα της εγκαταλελειμμένης πόλης που προωθούνται στην κάθε πλευρά εκφράζουν **την κατασκευή της εθνικής ιστορίας**, η οποία επηρεάζει την κοινωνική και προσωπική ζωή των ατόμων, συγκροτώντας την κοινωνική μνήμη ως μια ανακατασκευή του παρελθόντος στο παρόν. Τα αρχέγονα αισθήματα της έχθρας, του μίσους και του αγώνα μέχρι τελικής εκμηδένισης του Άλλου, όσες μεταμορφώσεις ή εξιδανικεύσεις κι αν έλαβαν στις εκάστοτε περιόδους του πολιτισμένου 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα, δεν κατορθώνουν εύκολα να μετριαστούν και να καταργηθούν. Είναι εμφανές, ότι για την πόλη της Αμμοχώστου δεν επαρκούν στερεοτυπικές και γραμμικές αφηγήσεις κατά την ιστορική έρευνα και ερμηνεία της, με σκοπό τη διατήρηση της στη συλλογική μνήμη. Μέσα στο πλαίσιο των πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και ιδεολογικών εξελίξεων χρειάζεται και επιβάλλεται σήμερα η **αναζήτηση της αλήθειας και η επεξεργασία των μύθων της**¹⁵³, όπως και η **συνειδητή επιλογή της συμφιλίωσης και της ειρηνικής συμβίωσης στο μέλλον**, χωρίς βέβαια την αποποίηση του δικαιώματος της άμυνας, της αντίστασης και του συλλογικού αγώνα στην περίπτωση απειλητικών διεκδικήσεων.

¹⁵³ Η δυσκολία αναζήτησης της αλήθειας αφορά κυρίως τους αυτόπτες μάρτυρες, που έζησαν το διωγμό και τον αγώνα επιβίωσης εκείνης της εποχής, οι οποίοι καλούνται να επεξεργαστούν ενός τραύμα-τομή στην ιστορία μίας περιοχής, μίας πόλης, μίας χώρας, δύο διαφορετικών εθνοτήτων.

B.2.14. Ερμηνεία – Κριτική προσέγγιση

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων υπήρξαν για αιώνες **ειρηνικές και φιλικές**. Οι διαφορετικές εθνότητες συμβίωναν, καθώς η κοινή τους πορεία και το κοινό τους μέλλον ήταν παράγοντες που τους κρατούσαν **ενωμένους**.

Η στρατηγική σημασία της Κύπρου την κατέστησε **θύμα ξένων παρεμβάσεων** αρκετές φορές στη μακρόχρονη ιστορία της και δια μέσου των αιώνων διάφοροι κατακτητές κατέλαβαν το νησί. Η Κύπρος απέκτησε την **ανεξαρτησία της το 1960**, αλλά δεκατέσσερα χρόνια μετά ένα μεγάλο τμήμα του εδάφους της κατακτήθηκε ξανά. Οι εισβολείς χρησιμοποίησαν ως πρόσχημα το πραξικόπημα εναντίον του τότε Προέδρου Αρχιεπισκόπου Μακάριου, που ενισχύθηκε από τη στρατιωτική χούντα των Αθηνών, υποστηρίζοντας ότι αποκαθιστούν με αυτό τον τρόπο τη **συνταγματική τάξη** και την προστασία **των Τουρκοκυπρίων**.

Οι **διακοινοτικές σχέσεις** στην πραγματικότητα **υποβαθμίστηκαν** κυρίως τη δεκαετία του 1950, όταν το νησί βρισκόταν υπό βρετανική κηδεμονία. Οι Ελληνοκύπριοι άρχισαν τον αγώνα τους το 1955 με την ΕΟΚΑ εναντίον του Βρετανικού κατακτητή σε μια προσπάθεια **επανασύνδεσης της Κύπρου με την Ελλάδα**. Επιπρόσθετα, συγκεκριμένες πολιτικές πρόνοιες των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου και του Συντάγματος του 1960, που βασίστηκε σε αυτή, αποδείχθηκαν σοβαρά **αίτια για εσωτερικές προστριβές** και εξωτερικές παρεμβάσεις. Το ίδιο το **Σύνταγμα καλλιέργησε τις διαφορές** μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, προωθώντας περισσότερο τις **διαιρετικές τάσεις** μεταξύ των δύο κοινοτήτων παρά τις συνενωτικές. Οι Ελληνοκύπριοι επιθυμούσαν να ενδυναμώσουν την **ενότητα του κράτους**, ενώ η τουρκοκυπριακή πλευρά, με την έντονη παρότρυνση και καθοδήγηση της Τουρκίας, επιδίωκε τον **εθνικό διαχωρισμό** και τη γεωγραφική **διχοτόμηση**. Αυτές οι ενέργειες συντέλεσαν σε βραχυχρόνιες **διακοινοτικές συγκρούσεις**¹⁵⁴, που τελικά οδήγησαν στην εισβολή στην Κύπρο.

Μετά την τούρκικη εισβολή το καλοκαίρι του 1974 το 36,2% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι κατειλημμένο από τους Τούρκους. Ένα μέρος του πληθυσμού υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τα σπίτια του στα πλαίσια της **αναγκαστικής μετακίνησης** τόσο των Ελληνοκυπρίων όσο και των Τουρκοκυπρίων. Το νησί είναι διαιρεμένο από μια νεκρή ζώνη **‘την πράσινη γραμμή’**, η οποία εποπτεύεται από τα Ηνωμένα Έθνη.

154. Από το 1968 έως το 1974 οι Τουρκοκύπριοι δεν συμμετείχαν στην Κυβέρνηση, στη Βουλή και στις διοικητικές υπηρεσίες και οι διακοινοτικές συνομιλίες διεξάγονταν υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών.

Η Κυπριακή Δημοκρατία από τότε αγωνίζεται για την άμβλυνση της διχοτόμησης και την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Απαιτεί να αποχωρήσουν τα κατοχικά στρατεύματα και οι πρόσφυγες να μπορέσουν να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο πλαίσιο μιας **ενωμένης Κύπρου**, όπου Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι θα **συνυπάρχουν ειρηνικά**. Για την αρμονική συμβίωση χρειάζονται αναμφίβολα **αμφίδρομες και ισότιμες υποχωρήσεις και διεκδικήσεις**.

Όσον αφορά την πόλη της **Αμμοχώστου** επιχειρήθηκε μέσα από τη μελέτη η ανάδειξη των κύριων χαρακτηριστικών των **μετασηματισμών** και των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία σαράντα χρόνια λόγω του **βίαιου κοινωνικού διαχωρισμού**. Συνθέτοντας τα χωροκοινωνικά δεδομένα στη μακροκλίμακα προκύπτει με σαφήνεια ότι **οι σχεδιασμοί και οι πολιτικές αποφάσεις** των τελευταίων δεκαετιών έχουν καθορίσει και επηρεάσει άμεσα την εικόνα της πόλης, καθώς και την **κινητικότητα και εγκατάσταση των κοινωνικών ομάδων**, ενσωματώνοντας ή αποκλείοντας την κατοίκηση συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού. Η **διατήρηση ενός καθεστώτος πολιτικής ασάφειας** έχει λειτουργήσει προς όφελος των οργανωμένων συμφερόντων και αποτρέπει την εφαρμογή ενός **οργανωμένου σχεδίου ανάπτυξης και συνοχής** των δύο κοινοτήτων.

Γίνεται αντιληπτό ότι η **αναβίωση της εγκαταλελειμμένης περιοχής** της Αμμοχώστου και η επανεγκατάσταση των κατοίκων της είναι επιτακτική ανάγκη και χρήζει άμεση διευθέτηση μέσα από μια επίτευξη **συμφωνίας**, που βασίζεται στις αρχές της διζωνικής δικαιοσύνης ομοσπονδίας. Η πόλη έχει πλέον σήμερα **συμβολικές διαστάσεις**, που αφορούν την ιδέα της **επιστροφής** των προσφύγων στις κατεχόμενες από τους Τούρκους περιοχές της Κύπρου. Η **επιστροφή των Ελληνοκυπρίων** στην περιφραγμένη περιοχή αποτελεί την **επικρατέστερη άποψη** στη λύση του κυπριακού προβλήματος, όπως διαπιστώνεται μέσα από τις πολιτικές εξελίξεις των τελευταίων σαράντα χρόνων.

Η σημερινή εικόνα της Αμμοχώστου φανερώνει μια κατακερματισμένη πόλη, καθώς βρίσκεται αντιμέτωπη με όλων των ειδών τα εθνοτικά και κοινωνικά προβλήματα, που έχουν δημιουργήσει τις **απομονωμένες περιοχές**. Οι προτάσεις επέμβασης οφείλουν να αποσκοπούν στη **σύνδεση** της νέας πόλης με το παρελθόν και την ιστορία της, με στόχο την επίτευξη **χωρικής και κοινωνικής ενοποίησης**, σε μια προσπάθεια μετάβασης από την έννοια του ορίου στην έννοια του συνόρου. Είναι απαραίτητη η δημιουργία μιας **κεντρικής περιοχής** ως σημείο αναφοράς και **ταυτότητας** της ευρύτερης πόλης της Αμμοχώστου και η **ενοποίηση** των διαφορετικών περιοχών, που να διασφαλίζει, όμως, την ταυτόχρονη διατήρηση του ξεχωριστού χαρακτήρα τους.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια ο πολεοδομικός σχεδιασμός και η αρχιτεκτονική επιβάλλεται να

ανεξαρτητοποιηθούν απέναντι στις πολιτικές διαμάχες και να τηρήσουν αμερόληπτη στάση, με στόχο να προλάβουν μελλοντικά προβλήματα ασυνέχειας και η πόλη να καταφέρει να λειτουργήσει ως **συνδεδετικό στοιχείο** των δύο ετερόκλητων πολιτισμών. Μόνο μέσα από την ενιαία λειτουργία της μπορεί να συμβάλλει στην **όσμωση των κοινωνικών ομάδων** που τη συστήνουν, προκειμένου η ετερότητα να βιώνεται με ανοχή και να αναπτυχθεί τελικά **συνείδηση πολιτισμικής πολλαπλότητας**.

Ωστόσο, ο πολεοδομικός σχεδιασμός αδυνατεί να δώσει αποτελεσματική λύση χωρίς να έχει υλοποιηθεί, προηγουμένως, μια **συνολική πολιτική διευθέτηση** του κρίσιμου ζητήματος της Αμμοχώστου, αλλά και του Κυπριακού γενικότερα, καθώς τα βαθιά κοινωνικά προβλήματα παραμένουν ακόμα ενεργά. Μέχρι την επίτευξη μιας κοινής συμφωνίας οφείλει, όμως, να ακολουθεί την χάραξη της ενοποίησης και όχι του διαχωρισμού.

Β.2.15. Προβλήματα και προοπτικές

Το θέμα της **περίκλειστης** πόλης της Αμμοχώστου απασχόλησε ανά περιόδους τόσο την πολιτική ηγεσία όσο και τους Αμμοχωστιανούς πρόσφυγες, στους οποίους δημιουργήθηκαν κατά καιρούς υψηλές προσδοκίες για την επιστροφή τους στις πατρογονικές τους εστίες. Σε μια προοπτική **επανεγκατάστασης** της περικλειστης πόλης, με την παράδοση της στα Ηνωμένα Έθνη, η μεγαλύτερη πρόκληση των πολεοδομών και των αρχιτεκτόνων θα αποτελέσει η ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της, καθώς απαιτεί την **ομαλή επαναλειτουργία** της 'πόλης φάντασμα' σε όλους τους τομείς της ζωής των κατοίκων της.

Εικόνα 42

Εγκαταλελειμμένη ξενοδοχειακή μονάδα στο Βαρώσι. Τα μεγαλεπίβολα σχέδια για οικονομική άνθιση μέσω του τουρισμού διαγράφηκαν από την σκληρή πραγματικότητα του πολέμου.

Πηγή: <http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

Η μη λειτουργία της για σαράντα χρόνια τη καθιστά προβληματική και τίθεται ζήτημα κατά πόσο είναι εφικτό να λειτουργήσει ξανά σαν μια σύγχρονη βιώσιμη πόλη για τους κατοίκους της. Η εγκατάλειψη και η ολοκληρωτική αχρηστία της πόλης είναι τόσο ζημιογόνες, ώστε το **κόστος** για την επαναφορά της σε λειτουργία να πολλαπλασιάζεται ραγδαίως. Η γενική όψη και κατάσταση των κτιρίων στην εγκλωβισμένη πόλη¹⁵⁵ είναι κατά κύριο λόγο δραματική. Πολλά

155. Υπάρχει ένα σύνθετο πρόβλημα όσον αφορά την υφισταμένη κατάσταση των κτηρίων, διότι

κτίρια έχουν υποχωρήσει και άλλα έχουν γκρεμιστεί ή έχουν υποστεί ζημιές και μεγάλες βλάβες, όπως για παράδειγμα στα κουφώματα πορτών και παραθύρων. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι ένα μέρος των κτηρίων αυτών επηρεάστηκαν λιγότερο από την πάροδο του χρόνου και είναι σε σχετικά καλή κατάσταση πιθανόν λόγω καλής ποιότητας υλικών. Το συγκεκριμένο κτηριακό απόθεμα δύναται να κατοικηθεί πιο εύκολα και πιο γρήγορα, νοουμένου ότι θα δημιουργηθούν εκ νέου **κατάλληλες υποδομές** σχετικά με την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, την υδροδότηση και κάποιο σύστημα τηλεπικοινωνιών, που όπως είναι αναμενόμενο έχουν καταστραφεί¹⁵⁶.

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο η περικλειστη πόλη μπορεί να προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον στην **παγκόσμια επιστημονική κοινότητα** για περαιτέρω έρευνες και μελέτες. Η Αμμόχωστος ανήκει από πλευράς έρευνας στην **παγκόσμια κληρονομιά** υπό την έννοια ότι αποτελεί μοναδικό φαινόμενο εγκατάλειψης μιας πόλης για σαράντα χρόνια και μάλιστα παραθαλάσσιας, γεγονός που συνεπάγεται με μεγαλύτερο επηρεασμό των οικοδομών. Αποτελεί ένα πραγματικό και μοναδικό **εργαστήριο** αντοχής υλικών, για παράδειγμα, καθώς υπάρχουν υλικά σε διάφορα δομικά συστήματα, τα οποία βρίσκονται εκτεθειμένα, χωρίς συντήρηση, σε ένα θαλάσσιο περιβάλλον, με αποτέλεσμα η εξέτασή τους να αποτελεί γνώση παγκόσμιας επιστημονικής κληρονομιάς.

Εικόνα 43

Βαρώσια. Εγκαταλελειμμένο βιομηχανικό κτήριο.

Πηγή:<http://ragpickinhistory.co.uk/2013/03/30/into-the-forbidden-zone-varosha-ghost-city-of-cyprus/>

υπάρχουν πολλών μορφών οικοδομές, με αποτέλεσμα να απαιτείται η εξέτασή τους ξεχωριστά και μεμονωμένα μέσω μιας διαδικασίας ελέγχου, όπου θα αποφασίζεται η 'τύχη' του κάθε κτηρίου.

¹⁵⁶. Όλες οι υποδομές της πόλης είναι εκτός λειτουργίας από το 1974, με αποτέλεσμα όχι μόνο να έχουν φθαρεί, αλλά να είναι ακατάλληλες και επικίνδυνες για λόγους υγείας. Το ίδιο συμβαίνει και στις οικοδομές, όπου προκύπτει σοβαρό ζήτημα σχετικά με την ανθεκτικότητα των κτηρίων.

Πρόκειται στην ουσία για μια μοναδική περίπτωση πόλης ανά το παγκόσμιο, όπου στα κτήρια της έχουν καταγραφεί **σημαντικές πληροφορίες** ιστορικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος. Υπό διαφορετικές συνθήκες σε μια αντίστοιχη προσπάθεια μελέτης θα ήταν αναγκαίο να δημιουργηθεί ένα εργαστήριο, που θα αφηνόταν στο έλεος του χρόνου για δεκαετίες, κάτι το οποίο είναι σχεδόν ανέφικτο. Παράλληλα, ολόκληρη η πόλη θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα **‘μουσειακός χώρος’** έκθεσης κτηρίων και υλικών, που έχουν εγκαταλειφθεί δια της βίας για τόσες δεκαετίες.

Εικόνα 44

Βαρώσια. Οδός Ερμού

Πηγή:<http://ragpickinghistory.co.uk/2013/03/30/into-the-forbidden-zone-varosha-ghost-city-of-cyprus/>

Γίνεται αντιληπτό ότι μια τέτοιου είδους επιλογή είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε **αντιδράσεις** των ιδιοκτητών, οι οποίοι αναμένουν τόσα χρόνια να μπουν στην πόλη τους. Συνεπώς, δεν μπορεί να αφεθεί ολόκληρη η ερειπωμένη πόλη για τη μελέτη των ερευνητών της επιστημονικής κοινότητας, παρά μόνο κάποια μικρά τμήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν αμιγώς για αυτό τον σκοπό.

Στον αντίποδα, η **παλιά πόλη** διαθέτει μια επίσης **μοναδική αρχιτεκτονική**, με τα τείχη¹⁵⁷, τα πλούσια ιστορικά μνημεία και τις πολυάριθμες γοθτικές εκκλησίες. Ωστόσο, **κανένα ιστορικό μνημείο** δεν είναι ή **δεν κηρύχθηκε ποτέ μνημείο της UNESCO**. Από το 1960 μέχρι το 1974 υπήρξε αρκετός χρόνος, προκειμένου να πραγματοποιηθούν κάποιες προσπάθειες διαμεσολάβησης και ένταξης. Στην πραγματικότητα, όμως, **δεν ξεκίνησε καμία διαδικασία**, αφού η κυβέρνηση 'θωρακίστηκε' πίσω από τις πολιτικές και κοινωνικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις των δύο κοινοτήτων. Η αδιαφορία, που εξακολουθεί να υπάρχει ακόμα και σήμερα για τις τόσο σημαντικές αρχαιότητες και εκφράζεται μέσα από την εμφανή απουσία προτάσεων της Κυπριακής Κυβέρνησης για ένταξη στα προγράμματα UNESCO, οφείλεται στο γεγονός ότι αν εγκριθούν τα κονδύλια θα χρησιμοποιηθούν από την **τουρκοκυπριακή κοινότητα**. Ταυτόχρονα, οι κατοχικές δυνάμεις όχι μόνο δεν αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά αντιθέτως συμβάλλουν σταδιακά στην **καταστροφή της ιστορικής πολιτιστικής κληρονομιάς**.

Μέσα σε αυτό πλαίσιο είναι εύλογο να υπάρξουν **προβληματισμοί** σχετικά με το πώς γίνονται οι όποιες **συντηρήσεις** και από ποιους και με βάση ποια κριτήρια διασφαλίζεται η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς εντός της μεσαιωνικής πόλης σήμερα, αφού δεν υπάρχει επίσημο κράτος αλλά ούτε και αυτά είναι επίσημα μνημεία της UNESCO. Αντίστοιχοι προβληματισμοί περί ιστορικής αξίας και κληρονομιάς προκύπτουν και για το Βαρώσι πριν την τούρκικη εισβολή. Η περιφραγμένη πόλη δεν έχει μελετηθεί ποτέ στο παρελθόν για την **ιστορική της διαστρωμάτωση**, διότι αφενός παραδόθηκε στον εμπορικό τουρισμό αμέσως μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960 και αφετέρου οι **έρευνες απόδειξης της ελληνικότητας** επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στη Σαλαμίνα¹⁵⁸, που αναμφίβολα αξίζει **να προταθεί για UNESCO**.

Για να κατανοηθεί το πρόβλημα στο σύνολο του και να δοθούν κάποιες κατευθυντήριες προτάσεις για την μελλοντική διάσωση της ιστορικής συνέχειας τόσο των ιστορικών μνημείων αλλά και ολόκληρης της πόλης της Αμμοχώστου επιβάλλεται να **καταρριφτεί η εθνικιστική μυθοπλασία** και των δύο πλευρών και να ανιχνευτεί ο χώρος ως ένα κομβικό σημείο πολυπολιτισμικών επιρροών. Σε αντίθετη περίπτωση, η επιλογή μιας στρατηγικής βασισμένης

157. Η ανοικοδόμηση των τειχών και η λεπτομερής επεξεργασία των οχυρώσεων από τους Βενετσιάνους μηχανικούς μαρτυρούν την ύπαρξη μιας νέας τεχνολογίας, η οποία δεν περιορίστηκε στην αποικιοκρατική εφαρμογή μιας ήδη επεξεργασμένης γνώσης.

158. Το πρόβλημα εντοπίζεται στην **κατασκευασμένη ιστορία** της πόλης τη δεκαετία του 1960, όπου φαίνονται ξεκάθαρα οι επιμέρους πολιτικές σκοπιμότητες και οι επιφανειακές στρατηγικές, οι οποίες παγιδεύτηκαν μέσα στο μεγαλείο της αρχαίας πόλης της **Σαλαμίνας**. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, συγχρόνως, η αντίστοιχη αντίληψη περί αρχαιοτήτων της τουρκοκυπριακής κυβέρνησης, η οποία μάχεται κατά κάποιο τρόπο να αποδείξει τη δική τους ταυτότητα και πολιτιστική κληρονομιά.

στην **ιστορική άγνοια** μπορεί σε πρώτη φάση να επιτρέψει την ανάπτυξη, αλλά θα συμβάλει δραματικά στην **καταστροφή σημαντικών ιστορικών στρωμάτων**, που δεν θα μελετηθούν ποτέ λόγω πολυπλοκότητας και αφανισμού, όπως χαρακτηριστικά συνέβη στο **Λίβανο**. Υπό το πρίσμα αυτό, η **συλλογική κοινωνική μνήμη** διαστρεβλώνεται και παραγκωνίζεται για χάρη της άμεσης κερδοσκοπίας, ενώ ελλοχεύει έντονα ο κίνδυνος να μετατραπεί σε μια πόλη **άγνωστη** για τους αρχικούς κατοίκους της, η οποία τελικά να τους απωθεί.

Προτάσσεται, κατά συνέπεια, η ανάγκη ενός ενιαίου πολεοδομικού σχεδιασμού της περικλειστης και της ευρύτερης πόλης, ο οποίος θα αξιοποιήσει το υπάρχον ιστορικό και πολιτιστικό απόθεμα και θα συντελέσει στην **αποφυγή** χώρων που δύναται να λειτουργήσουν ως **χώροι κοινωνικού αποκλεισμού**, συνδέοντας την με τις ελεύθερες περιοχές. Η πόλη της Αμμοχώστου είναι ένας κατεξοχήν **προνομιακός τόπος** που οι κοινότητες μπορούν να **συμβιώσουν**, όπως έκαναν για αιώνες. Σε αντίθετη περίπτωση, όπου η πόλη από τόπο κοινωνικής ανάμειξης μετατραπεί σε **τόπο χωρίς κοινωνικές αντιθέσεις** θα αυξηθούν οι πιθανότητες να οξυνθεί η γκετοποίηση των επιμέρους ομάδων με συνεπακόλουθη αύξηση της βίας και της μισαλλοδοξίας.

Είναι εμφανές ότι σε κάθε περίπτωση επιβάλλεται να αποφευχθούν πιθανά **σενάρια** δημιουργίας της **επόμενης μοιρασμένης πόλης** στην Κύπρο με τους Τουρκοκύπριους να κατοικούν στο βόρειο τμήμα της πόλης και με τους Ελληνοκύπριους στο νότιο, μέσα από ένα σχεδιασμό που θα αποτρέψει τάσεις γκετοποίησης ή ακόμα και πολιτικές διχοτόμησης της πόλης της Αμμοχώστου.

Τέλος, αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι η πόλη έχει **φθαρεί τόσο πολύ** με την πάροδο του χρόνου, που το λογικό θα ήταν να έχει ήδη τεθεί στις διαπραγματεύσεις ο προβληματισμός σχετικά με αυτήν την κατάσταση. Πρέπει να συνειδητοποιηθεί από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς όχι μόνο των δύο κοινοτήτων αλλά και διεθνώς ότι όσο περνάει ο καιρός τόσο πιο πολύ θα φθείρεται και η επιστροφή της Αμμοχώστου μπορεί να σημαίνει στο μέλλον **επιστροφή εδάφους και όχι πόλης**.

Γ ΜΕΡΟΣ | ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο αστικός χώρος, ως πεδίο συνύπαρξης και αντιπαράθεσης κοινωνικών σχέσεων και ως τόπος **συγκρότησης διαφορετικών ταυτοτήτων**, συνδέεται άμεσα με διαδικασίες διαμόρφωσης σχημάτων κοινωνικού διαχωρισμού. Ο **κοινωνικός διαχωρισμός** αποτυπώνεται και αλληλεπιδρά με το χώρο μέσα από την εκδήλωση **σχέσεων εξουσίας** που υφίστανται μεταξύ των κυρίαρχων και των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων.

Η δομή του κοινωνικού συστήματος, το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο, το παραγωγικό σύστημα, η ιστορική συγκυρία και τα γεωγραφικά δεδομένα του χώρου συμβάλλουν καθοριστικά στη **δημιουργία κοινωνικών και χωρικών ανισοτήτων** στον αστικό χώρο. Το ισχύον πολιτικό θεσμικό πλαίσιο, η μορφή της νέας οικονομίας, η τεχνολογική αναδιάρθρωση και ο καταμερισμός εργασίας δημιουργούν νέους ευρύτερους κοινωνικούς διαχωρισμούς. Οι διαδικασίες της **παγκοσμιοποίησης** στα πλαίσια ενός φιλελεύθερου οικονομικού συστήματος και οι πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται σε παγκόσμιο επίπεδο συνδέονται στενά με τα φαινόμενα **κοινωνικής και γεωγραφικής πόλωσης**. Ταυτόχρονα, συμβάλλουν στην αναπαραγωγή διαδικασιών κοινωνικής και γεωγραφικής **περιθωριοποίησης** τμημάτων του πληθυσμού της πόλης, με άμεσο αντίκτυπο στις τάσεις οργάνωσης του αστικού χώρου και στη χωροθέτηση των αστικών δραστηριοτήτων.

Οι χωρικοί μετασχηματισμοί είναι αποτέλεσμα των **διεργασιών των σχέσεων παραγωγής** και έχουν αντίκτυπο στην **κοινωνική δομή** της πόλης. Προκύπτει μια αμφίδρομη και διαλεκτική σχέση, καθώς ο χώρος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του διαμορφώνει και επηρεάζει το είδος της εργασίας που εγκαθίσταται σε κάθε τόπο και αντίστοιχα το παραγωγικό σύστημα επηρεάζει τον τόπο σε κοινωνικό και χωρικό επίπεδο. Η σημασία των **μεταλλαγών** των χωρικών δομών στον αστικό χώρο μπορεί να ερμηνευτεί μόνο συνδυαστικά με βάση ένα ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και ιστορικό πλαίσιο και όχι μονομερώς.

Η ένταση και η εκδήλωση του κοινωνικού διαχωρισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το **ρόλο του κράτους**, καθώς αποδεικνύει την απόλυτη **πολιτική κυριαρχία** και επιβολή της άρχουσας τάξης πάνω στις κυριαρχούμενες ομάδες, με αποτέλεσμα να συσχετίζεται άμεσα και με την αστική ανάπτυξη και τον καπιταλισμό. Υπό το πρίσμα αυτό, αναδεικνύονται οι συγκρούσεις των κοινωνικών σχέσεων στην πόλη, καθώς και η ταυτότητα των αντικρουόμενων δυνάμεων.

Επιπρόσθετα, τα σύγχρονα κράτη, αναγνωρίζοντας ότι οι τοπικές τάσεις και ταυτότητες επιβάλλεται να ξεπεραστούν στο όνομα του ομογενοποιημένου κράτους, δίνουν μεγάλη έμφαση στη δημιουργία μίας επίσημης **συλλογικής μνήμης**. Πρόκειται για μία **στρατηγική διαχείρισης της μνήμης**, που επιτελείται από την **τάξη** που ασκεί τον **κοινωνικό έλεγχο** και

επιβάλλεται στα κατώτερα στρώματα μέσω της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικού διαχωρισμού, που δημιουργήθηκε ύστερα από βίαια παρέμβαση στο χώρο μέσω της κυρίαρχης πολιτικής επιβολής και παγιώθηκε στο χρόνο, αποτελεί η **πόλη της Αμμοχώστου**. Ο διαχωρισμός της Κύπρου, αποτέλεσμα της **Τουρκικής Εισβολής του 1974**, επέφερε σημαντικές και ραγδαίες αλλαγές στο γεωγραφικό και κοινωνικό χάρτη της πόλης. Οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι της **εκδιώχθηκαν** δια της βίας από τον τουρκικό στρατό και από τότε το μεγαλύτερο μέρος της πόλης παραμένει **περιφραγμένο και ερημωμένο**. Είναι μια **νεκρή, εγκαταλελειμμένη πόλη**, χωρίς κατοίκους, περιτριγυρισμένη με συρματοπλέγματα, καθώς η πρόσβαση σε αυτήν απαγορεύεται.

Κατά τη διάρκεια των σαράντα χρόνων μετά την εισβολή, η επιστροφή της Αμμοχώστου στους νόμιμους κατοίκους της αποτέλεσε κύριο αντικείμενο διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις δυο κοινότητες. Οι Αμμοχωστιανοί πρόσφυγες αναμένουν την επιστροφή τους για να ζήσουν αρμονικά και ειρηνικά μαζί με τους Τουρκοκύπριους. Εντούτοις, ο **κοινωνικός διαχωρισμός, οι χωρικές αντιθέσεις** και τα **ιστορικά γεγονότα** που φανερώνουν τις **σχέσεις εξουσίας** και κράτους εξακολουθούν να αποτυπώνονται και να εγγράφονται στο χάρτη της πόλης και επηρεάζουν τη λειτουργία της.

Η Αμμόχωστος είναι μια ευρωπαϊκή πόλη και η επιστροφή των κατοίκων της σε αυτή αποτελεί **ευρωπαϊκή ευθύνη**. Η Αμμόχωστος μπορεί να αποτελέσει την αρχή μιας **καινούριας σχέσης** μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, θέτοντας τις βάσεις για την εξάλειψη ανώμαλων καταστάσεων και την **επίλυση του Κυπριακού προβλήματος**, μέσα από συγκεκριμένες προσπάθειες χειρισμού σημαντικών πτυχών του υπάρχοντος εδαφικού αδιεξόδου και παρέχοντας ένα άνοιγμα για περαιτέρω βήματα.

Εικόνα 45
Βαρώσια. Πρώην σχολική τάξη
Πηγή:<http://ragpickinghistory.co.uk/2013/03/30/into-the-forbidden-zone-varosha-ghost-city-of-cyprus/>

Δ ΜΕΡΟΣ | ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αλεξίου Θανάσης, *Μισθωτή εργασία και κοινωνικός αποκλεισμός*, περιοδικό Θέσεις, τεύχος 69, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1999

Αφιέρωμα της Καθημερινής, "Ένα παράλογο όριο, η γραμμή που εμποδίζει το αντάμωμα με την ιστορία και τη μνήμη", Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1997:

- Βάσος Καραγιώργης, *Έγκλημα και Σαλαμίνα*, Προάγγελοι της Αμμοχώστου και δημιουργοί ενός πολιτισμού που ξεκίνησε τον 17^ο αι. π.Χ.
- Μαρία Ιακώβου, *Από τους Γενουάτες στους Τούρκους*, Πεδίο διαμάχης των βασιλείων της Δύσης η Αμμόχωστος πριν από την τουρκική κατοχή του 1571
- Όλγα Σελλά, *Αμμόχωστος: Πίσω από τα συρματοπλέγματα*. 3.600 χρόνια ιστορία – 23 χρόνια ερημιά

Βαΐου Ντ., Μαντουβάλου Μ., Μαυρίδου Μ., 'Αθήνα 2004. Στα μονοπάτια της παγκοσμιοποίησης:', Γεωγραφίες, εκδ. Εξάντας, καλοκαίρι 2004, τεύχος 7

Βαλανίδου Αντιγόνη, Τσεβά Ελένη, *Επαναπροσδιορίζοντας τα όρια στην τάφρο της Αμμοχώστου*, διπλωματική εργασία στο τμήμα Αρχιτεκτόνων μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, 2011

Γεωργίου Μιχάλης, Φεραίος Παύλος, *Συλλογική μνήμη και αμνημοσύνη στο χώρο με αφορμή την Αμμόχωστο*, διάλεξη στο τμήμα Αρχιτεκτόνων μηχανικών, ΕΜΠ, 2004

Γιαννακόπουλος Κώστας, Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *Εξουσία, αντίσταση και χωρικές υλικότητες*, εισαγωγή στο *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη, χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010,

Δημουλάς Κ., Έξαρχος Γ., Μουσούρου Λ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, εκδ. Guttentberg, Αθήνα, 1998

Δρουσιώτης Μακάριος, *Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα*, εκδ. ΙΚΜΕ (Ίδρυμα Κοινωνικοπολιτικών Μελετών), Λευκωσία, Οκτώβριος 2005

Η Κύπρος με μια ματιά, εκδόθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών,

Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία, 2012, διαθέσιμο διαδικτυακά στο <http://www.moi.gov.cy/>

Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το κυπριακό πρόβλημα*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1975, σελ. 101-123

Καυταντζόγλου Ρωξάνη, Πετρονώτη Μαρίνα, *Όρια και Περιθώρια*, *Εντάξεις και Αποκλεισμοί*, εκδ. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 2000

Κίνηση για Ελευθερία και Δικαιοσύνη στην Κύπρο, *Αιματηρή αλήθεια 1955-1974*, Λευκωσία, 2009

Κίνηση Προσφύγων Αμμοχώστου, *Η υπόθεση της Αμμοχώστου*, Λευκωσία, 1982

Κληρίδης Νέαρχος, *Χωριά και Πολιτείες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961

Κοζάκου-Μαρκουλλή Ερατώ, *Η Αμμόχωστος ως παράμετρος του κυπριακού προβλήματος*, *Εξελίξεις από το 1974 μέχρι σήμερα μέσα από Διπλωματικά Έγγραφα*, Λευκωσία, 2014

Κυπριακή Δημοκρατία, *Απογραφή πληθυσμού 2001, τόμος I, γενικά δημογραφικά χαρακτηριστικά*, εκδ. Τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κύπρος, 2004

Κυπριακή Δημοκρατία, *Απογραφή πληθυσμού 2001, τόμος II, στοιχεία κατά επαρχία, δήμο/κοινότητα*, εκδ. Τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κύπρος, 2004

Λαζαρίδης Σταύρος, *Ενθύμιον Αμμοχώστου*, εκδ. Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, Λευκωσία, 1999

Λαμπριανίδης Λόης, *Οικονομική Γεωγραφία*, *Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2002

- Λάμπρου Γιάννης, *Ιστορία του Κυπριακού: τα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία 1960-2008*, εκδ. Πάργα, Λευκωσία, 2008
- Λεοντίδου Λίλα, *Διαπολιτισμικότητα και Ετεροτοπία στο Μεσογειακό Αστικό Τοπίο: Από την Αυθόρμητη Αστικοποίηση στην Επιχειρηματική πόλη*, κείμενο στο 'Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη', Επιμέλεια Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2006
- Μαλούτας Θωμάς, *Χωρικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στην Αθήνα, Από τις ρυθμίσεις του πελατειακού κράτους στην κρίση των ελλειμμάτων*, περιοδικό Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τεύχος 134-135, Α' - Β', Αθήνα, 2011, διαθέσιμο στο <http://www.grsr.gr/index.php/ekke/article/view/30/31>
- Μαντόγλου Άννα, *Κοινωνική μνήμη - Κοινωνική λήθη, έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα, 2010
- Μαντουβάλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *Σχεδιασμός, Αστικές Πολιτικές και οι Πόλεις- Η Ελλάδα και το παγκόσμιο*, εκδ. ΕΜΠ, Αθήνα, 2006
- Μαντουβάλου Μαρία, *Κέντρο πόλης, κοινωνική ανισότητα και πολιτισμική ετερότητα, Προκλήσεις για την πολεοδομική σκέψη*, από το περιοδικό Μανδραγόρας, Αθήνα, Μάιος - Σεπτέμβριος 1996
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξιλογίας, Αθήνα 1998,
- Μπράντ Μ., *Απόφαση – Απόβαση*, εκδ. Milliyet, Κωνσταντινούπολη, Μάρτιος 1976
- Μπουσχότεν Ρίκη Βαν, *Μνήμες, τραύματα και μετά-μνήμη: το 'παιδομάζωμα' και η επεξεργασία του παρελθόντος*, στο Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, επιμέλεια Μπουσχότεν Ρ., Βερβενιώτη Τ., Βουτυρά Ε., Δαλκαβούκης Β., Μπάδα Κ., εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα, 2008
- Πάγκαλος Παναγιώτης, *Ιδεολογία και Μνήμη*, περιοδικό Αρχιτέκτονες, εκδ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 45, Μάιος – Ιούνιος 2004, σελ. 57
- Παπαϊωάννου Κωστής, *Η αντίληψη των ορίων _ Διαφάνεια – αδιαφάνεια – ημιδιαφάνεια*, ανακοίνωση στο συνέδριο: Διαφάνεια και Αρχιτεκτονική _ Όρια και Προκλήσεις, Θεσσαλονίκη, 1-3 Ιουνίου 2006
- Πετρίδου Β., *Η αρχιτεκτονικής ως μνήμη στο έργο του Aldo Rossi*, περιοδικό Αρχιτέκτονες, εκδ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 45, Μάιος – Ιούνιος 2004
- Ρέντζος Γιάννης, *Τα σχήματα (μοντέλα) στην Ανθρωπογεωγραφία (II)*, στο βιβλίο *Ανθρωπογεωγραφία, Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος*, επιμέλεια Τερκενλή Θ., Ιωσηφίδης Θ., Χωριανόπουλος Ι., εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2007
- Σταμέλος Γιώργος, *Παγκοσμιοποίηση και Εκπαίδευση: ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός σήμερα*, πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου με θέμα: *Η παιδεία στην αυγή του 21^{ου} αιώνα*, Πάτρα, 2003, αρχείο PDF διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://www.elemedu.upatras.gr/english/images/stamelos/GS09.pdf>
- Σταυρίδης Σταύρος, *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
- Σταυρίδης Σταύρος, *Η συμβολική σχέση με το χώρο*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα, 1990
- Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1999
- Στυλιανού Μάριος, *Αμμόχωστος, Ζούμε – ελπίζουμε – αγωνιζόμαστε*, εκδ. PanAndria Publishing Ltd., Λευκωσία, 2000
- Σχέδιο Γενικού Γραμματέα Ηνωμένων Εθνών, *Η συνολική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος*, 31 Μαρτίου 2004
- Χόλλαντ Ρόμπερτ, *Η Βρετανία και ο κυπριακός αγώνας 1954-1959*, μετάφραση Βίλλυ Φωτοπούλου, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2001

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Assem Salam, *The role of government in shaping the Beirut environment*, στο Peter Rowe, Hashim Sarkis, *Projecting Beirut: Episodes in the construction and reconstruction of a modern city*, Prestel

Barth Thomas, *Ethnic groups and boundaries, the social organization of culture difference*, εκδ. Allen and Unwin, Oslo, 1969

Calame Jon, Esther Charlesworth, *Divided cities, Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar and Nicosia*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 2009

Castells Manuel, *The Informational City: Information, Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*, Oxford, United Kingdom, 1989

Chami Yasmina, *Redefining the Role of Commerce in the Regeneration of the Beirut Central District*, Architectural Association Projective Cities (AAPC), 2012, <http://projectivecities.aaschool.ac.uk/portfolio/yasmina-el-chami-from-multipli-city-to-corporate-city/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Demi Danilo, *The walled City of Nicosia: A typology Study*, United Nations Development Programme, Nicosia, 1997

Debord Guy, *Η κοινωνία του θεάματος*, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000

Halbwachs Maurice, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, Chicago and London, 1992, αρχείο PDF διαθέσιμο διαδικτυακά στο http://vk.com/doc2323632_258215069?hash=088d0a68dc307ebe8b&dl=085736d4624aa83fc3.

Harvey David, *Εξεγερμένες πόλεις. Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*, μετάφραση Χαλμούκου Κατερίνα, εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2013

Harvey David, *Η Πολιτική Οικονομία του Δημόσιου Χώρου του Ντέιβιντ Χάρβεϋ*, μετάφραση Βουρέκας Κώστας, 2011 διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <https://akea2011.wordpress.com/2011/04/01/the-political-economy-of-public-space/>, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Hobsbawm Eric, *Η εποχή των άκρων, Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μετάφραση Βασιλίας Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2004

Jeffery George, *A description of the historic monuments of Cyprus. Studies in the archaeology and architecture of the island*, Government Printing Office, Nicosia, 1918, αρχείο PDF διαθέσιμο διαδικτυακά στο <https://archive.org/stream/cu31924028551319#page/n3/mode/2up>

Khoueiry Victor, *Rebuilding central Beirut*, στο Architecture Week, December 2000, http://www.architectureweek.com/2000/1220/building_1-1.html, τελευταία επίσκεψη Φεβρουάριος 2015

Lamont M., Fournier M., *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*, University of Chicago Press, London, 1992

Lefevre Henry, *Δικαίωμα στην πόλη, Χώρος και Πολιτική*, εκδ. Κουκίδα, Αθήνα, 2006

Lefevre Henry, *La production de l'espace*, Anthropos, Paris, 2000

Godwin J.C., *A historical toponymy of Cyprus*, Nicosia, 1978

Guncavdi Oner, Kucukcifici Suat, *Economic Growth under Embargoes in North Cyprus: An Input-Output Analysis*, Istanbul Technical University, Faculty of Management, Istanbul, 2008, διαθέσιμο διαδικτυακά στο http://mpr.ub.uni-muenchen.de/9621/1/MPRA_paper_9621.pdf

Park R., Burgess E., McKenzie R., *The city*, Chicago, University of Chicago Press Ltd., London, 1967, αρχείο pdf διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://www.esperdy.net/wp-content/uploads/2009/09/Park-The-City.pdf>

Rossi Aldo, *Η αρχιτεκτονική της πόλης*, μετάφραση Β. Πετρίδου, εκδ. University Studio Press, 1991

Rowland Atkinson, Sarah Blandy, *Introduction: International Perspectives on The New Enclavism and the*

Rise of Gated Communities, Housing Studies, Vol. 20, No. 2, March 2005

Sebnem Onal, Ugur Dagli, Naciye Dorath, *The urban problems of Gazimagusa (Famagusta) and proposals for the future*, Elsevier Science Ltd, *Cities*, Vol. 16, No. 5, Great Britain, 1999

S.K.N. Blay, *Self-Determination in Cyprus: The New Dimensions of an Old Conflict*, Australian Yearbook of International Law, Tasmania, 1987, pp. 67–100

Statistical service of Cyprus, *Cyprus in Figures, 2007 edition*, εκδ. Τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κύπρος, 2007

Statistical service of Cyprus, *Statistical abstract 2005*, εκδ. Τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κύπρος, 2006

World Monuments Fund, *The Walled City of Famagusta, A Compendium of Preservation Studies*, 2008 – 2012, New York, 2014

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<https://ammochostos.wordpress.com/>

<http://cyprus.aaschool.ac.uk/2010-famagusta/>

<http://el.wikipedia.org/>

<http://www.eyedoll.gr/>

<http://www.famagusta.org.cy/>

<http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2012/08/blogpost7869.html#.VNSas52UfPV>

<http://www.kathimerini.com.cy/>

<http://www.klimaka.org.gr/>

<http://www.lifo.gr/mag/features/3058>

<http://www.madrimasd.org/>

<http://www.mfa.gr/kypriako>

<http://www.mof.gov.cy/>

<http://www.northcyprusonline.com/>

<http://www.parametricdesign.net/?p=868>

<http://www.pio.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/>

<http://www.sansimera.gr/articles/376#ixzz3QdT3PVtP>

<http://www.solidere.com/>

<http://www.topontiki.gr/article/80750/Ammoxostos-40-xronia-poli-fantasma>

<http://news247.gr/eidiseis/aferomata/15-syglonistikes-fwtoγραφies-otan-o-xronos-pagwse-sthn-prasinh-grammh-ths-kuproy.2735109.html>

<http://ragpickinghistory.co.uk/2013/03/30/into-the-forbidden-zone-varosha-ghost-city-of-cyprus/>

<http://sometimes-interesting.com/2011/07/19/abandoned-mediterranean-resort-varosha-quarter-in-famagusta-cyprus/>

